

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Budapest, Ferenc krt. 14.

Levelezési cím: **1450 Budapest, Pf. 77.**

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672, 413-6673**

Szerkesztőségi mobil: **(70) 388-7034**

Központi e-mail cím és előfizetés:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu

www.facebook.com/magyarnaplo

Kiadja az Írott Szó Alapítvány

(1092 Bp., Ferenc krt. 14.)

és a Magyar Napló Kiadó Kft.

(1062 Bp., Bajza utca 18.)

Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt.

(1097 Bp., Táblás u. 32.)

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt.

Postacím: 1900 Budapest

Előfizetésben megrendelhető az ország
bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél,

a www.posta.hu WEBSHOP-ban

(<https://eshop.posta.hu/storef>),

e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen,

telefonon a 06-1-767-8262 számon,

levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen.

Külföldre és külföldön előfizethető

a Magyar Posta Zrt.-nél: a www.posta.hu

WEBSHOP-ban

(<https://eshop.posta.hu/storef>),

1900 Budapest,

06-1-767-8262,

hirlapelofizetes@posta.hu

Belföldi előfizetési díjak:

Egy évre 7500 Ft, fél évre 3900 Ft.

Nyomda: Pannónia Nyomda Kft.

(1139 Bp., Frangepán u. 16.)

A folyóirat megrendelhető

szerkesztőségünkben is:

• személyesen:

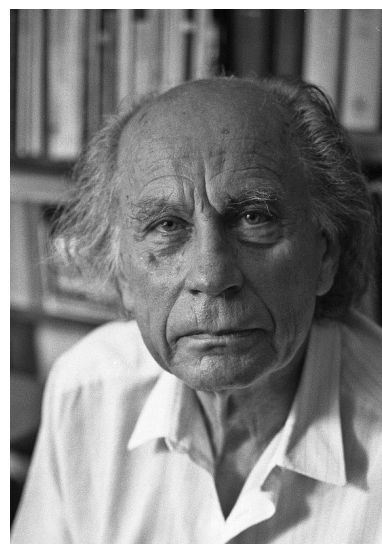
1092 Budapest, Ferenc krt. 14. I/5.

• levélben: **1450 Budapest, Pf.: 77.**

• telefonon: **06-1-413-6672**

• e-mailen: **info@magyarnaplo.hu**

A magyar reformáció csodái

Az elmúlt évben, évtizedekben sok szó esett a *reformációról*, amely a mögöttünk hagyott ötszáz évben alaposan átírta Európa határait, át-rajzolta szellemi térképét. Tudjuk, egy talán soha meg nem történt legendás tett indította el a mozgalmat.

A hagyomány szerint ugyanis Luther Márton szerzetes 1517. október 31-én a wittenbergi vártemplom kapujára kiszögezte híressé vált 95 tételét.

A kalapácsütések szokatlan agresszív hangjára bizonyára sokan felkapták a fejüket, de Magyarhonban ezeket a szimbolikus kalapácsütéseket senki sem hallotta meg.

A török fenyegetettség árnyékában élő Magyarországon az államhatalom megszilárdítása volt a legfontosabb feladat, s a tízéves új uralkodó, II. Lajos magyar és cseh királyi hatalma az állam egységét is jelképezte.

A reformáció megújulási folyamata, a jelen bírálatának, de semmiképpen „eltörlésének” mozgalma Magyarországot – mondhatnám úgy is, hogy a magyarságot – csak a mohácsi katasztrófa után „érintette meg”. Mohács vésznapiját az újabb szervezkedésre, esetleg ellenállásra képes vezető réteg nem élte túl. Ők ugyan semmiképpen sem tekinthetők a lutheri 95 pont képviselőinek, de halálukkal új korszakot nyitottak meg a magyarság életében. Minderre szinte a hitelesítő pecsétet nyomta rá a Csele-patakba fulladt ifjú II. Lajos király halála. Ő és környezete lehetett volna az a kristályosodási pont, amely körül, és amelynek élte-tő melegében kibontakozhatott volna a magyar reformáció önismeretet provokáló lelki forradalma. Részletesen elemzi ezeket a lehetőségeket Szakály Ferenc a mohácsi csatáról írt könyvében.

Mi pedig, felidézve a reformáció ötszáz évét, miközben az egymást szidalmazó királyjelöltek nevetséges civakodásától hangos az ország, egy gazdag szellemi birodalom megszületésének és kiteljesedésének lehetünk tanúi. A reformáció mozgalmi szinte kisöprik az országból a régi rendbe kapaszkodó, bűnbocsánat-cédulákkal kereskedő egyházat, hogy aztán a megtisztult katolikus egyház Pázmány Péterekben mutassa meg igazult arcát. A reformáció egyik csúcsteljesítménye, a vizsolyi Biblia nem rengeteg betűhalmaz, hanem a sugárzó hit és a reménység foglalata.

A magyar reformáció legnagyobb csodái közt kell számon tartanunk a magyar könyv megszületését.

Az idők változnak, a mi feladatunk, hogy örködjünk fölötte.

Albert Gábor

Szerkesztőbizottság: Jókai Anna (örökös elnök),

*Báger Gusztáv, Horváth Antal,
Kalász Márton, Kő Pál, Nemes Attila,
Salamon Konrád, Szakály Sándor, Vasy Géza*

Újraalapító főszerkesztő: Oláh János

Főszerkesztő: Jánosi Zoltán

E-mail: janosizoltan@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7035

Főszerkesztő-helyettes: Bíró Gergely (próza)

E-mail: proza@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7031

MUNKATÁRSÁK

Berta Zsolt

(Magyar Napló Könyvesbolt,
Budapest, VIII. ker. József krt. 70.,
Józsefvárosi Galéria)
Mobil: (70) 421-9580
E-mail: magyarnaplokb@gmail.com

Bolla Eszter (szerkesztő)

E-mail: bollaeszter@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 410-3962

Bornemissza Ádám (tördelőszerkesztő)

Cech Vilmosné (gazdasági ügyintéző)

Kondor Péter (szerkesztő)

E-mail: kondorpeterjanos@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 410-3417

Mórocz Gábor (Könyvszemle, tanulmány)

E-mail: moroczgabor@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 410-3192

Nemes Attila (Nyitott Műhely, marketing)

E-mail: nemesattila@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 421-7962

Parragi Zoltán (ügyintéző)

E-mail: parragizoltan@magyarnaplo.hu

Réger Ádám (szerkesztő)

E-mail: regeradam@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7032

Szentmártoni Anikó

(szerkesztőségi titkár, terjesztés, előfizetés)
E-mail: szentmartonia@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7030

Szentmártoni János

(ügyvezető)
E-mail: titkarsag@iroszovetseg.hu

Zsiga Kristóf (ügyvezető, könyvkiadás)

E-mail: zsigakristof@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7033

Zsille Gábor (vers)

E-mail: vers@magyarnaplo.hu

Borító: **Oláh Mátyás László**

*

A címlapon: **Karácsonyi Zsolt**
(Fotó: Szentcs Zsón)

*Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg
és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett,
válaszborítékkal ellátott levélre válaszolunk.
Mutatópéldány kérhető a szerkesztőségben.*

Albert Gábor: *A magyar reformáció csodái* 1

SZEMHATÁR

Czigány György: <i>Hajnal; Át; Főszereplő</i>	3
Lukács János: <i>Jeruzsálemben hull a hó...</i>	4
Iancu Laura: <i>Igazolás</i>	6
Ágh István: <i>Lovak a legelőn; Sóhaj</i>	7
Széles Klára: „ <i>Vér van a vers anyagában</i> ” <i>Jegyzetek Márkus Béla Ágh István című könyvének margójára</i>	8
Kötter Tamás: <i>A holtak serege</i>	11
Rónai-Balázs Zoltán: <i>Tájképek</i>	15
Kovács István: <i>A megtörhetetlen költő</i>	16
Mohai V. Lajos: <i>Meszesgödrök aljára süllyesztett fegyverek</i>	17
Jász Attila: <i>Fülszövegfény; Lepkefény; Kúszófény</i>	19
Pósa Zoltán: <i>Gólyaavatás/68</i>	20
Kopácsy Gergely: <i>Kényszerhelyzetek</i> <i>Beszélgetés Kulin Ferencel</i>	25
Végh Attila: <i>Holdlelkek</i>	27
Rott József: <i>Egy tömeggyilkos lelkiismerete</i>	28
Marcák Gergely: <i>Karácsonyi vásár</i>	31
Mirtse Zsuzsa: <i>A madaras király</i>	32
Hóvári János: <i>A kör bezárul: Predestinatio I–X.</i> <i>(Gondolatok Nagy Judit kárpitművész alkotásairól)</i>	35
Czilczer Olga: <i>Ezen a pillán; Miféle madarak</i>	37
Kovács István: <i>Nagymama; Éppen most</i>	38
Miklya Zsolt: <i>Értékcsele</i>	39
Ágh István: <i>A boldog titok</i> <i>Tornai József 90. születésnapjára</i>	40
Alföldy Jenő: <i>Megéledő hagyományok</i> <i>Kiss Irén: A Boldogasszony kertje</i>	42
Bakonyi István: <i>Péntek Imre bárkáján</i>	45
Lászlóffy Aladár: <i>Géza kék az ég; Gyűrűzött madarak;</i> <i>Holtponon az élő Dunán</i>	46
Lackfi János: <i>A semmi trágár; Én s a dinófejű Nagyúr</i>	47
Lezsák Sándor: <i>Alkalmi rigmusok a Rubik-kocka születésének</i> <i>40. évfordulójára; Üzenet</i>	48
Nagy Gábor: <i>Vagina-dalok</i>	49
Karácsonyi Zsolt: <i>Teszt; A függőleges állat</i>	50

NYITOTT MŰHELY

Varga Melinda: <i>A vers: fordítás egy ismeretlen nyelvből</i> <i>Beszélgetés Karácsonyi Zsoltal</i>	51

KÖNYVSZEMLE

Szabó Eszter: <i>Házat és hazát</i> <i>Ferdinandy György: Meglátogatjuk a múltat</i>	59
Petőcz András: <i>A nyitott könyv</i> <i>Gáspár Ferenc: Pósa Zoltán, akinek nyitott könyv az élete</i>	60
Varga Viktor: <i>A Költő, a Tanár, az Ág meg a Virág</i> <i>Horváth (EÖ) Tamás: Babylon polgárai</i>	62
Iresik Vilmos: <i>Író a tilosban</i> <i>Czakó Gábor: Nyelvédesanyánk</i>	64
Rostás István: <i>A rendszerváltás fantomja</i> <i>Kulin Ferenc: Paktum-fantom</i>	66
Máriás József: „ <i>Lehet még szó a holnapról?</i> ” <i>Hencz Hilda: Magyar Bukarest</i>	68

Lapszámunkat Nagy Judit kárpitművész alkotásainak reprodukcióival illusztráltuk.

A Magyar Művészeti Akadémia Irodalmi Tagozata Élőfolyóirat című sorozatának keretében 2017. november 30-án a 2017. évi Az Év Legjobb Könyve díjat Lővétei László László *Alkalmi* című verseskötetének ítélte oda, a 2017. évi Könyv Nívódíjban pedig Terék Anna *Halott nők* című verseskötetét és Majoros Sándor *Az ellenség földje* című novelláskötetét részesítette. Gratulálunk a szerzőknek!

CZIGÁNY GYÖRGY

Hajnal

*A világ minden fényessége
bujdokol itt egy rézkilincsben,
milyen derűs a világvége! –
a fák ragyognak, felhő sincsen,*

*esőcsatorna hajlatában
gyúl ki a betlehemi csillag,
napfény-patak mossa a lábam,
és mennyei lovas kocsiknak*

*emléke kezd csobogni benne:
virgonc tükrök tüzében lomha
az út, dőlt kémény, föl is kelne:
míg felriadok halálomra.*

Át

*Átúsztam és átgázoltam újra
az éjszaka fekete folyóján
hínárral teli szakaszok kötelei közt
belém kapaszkodó növények ellen
gázolva térdig partközeli-iszapban
már megint nem hittem az eleven
szárazföld létét és megvan mégis
itt vagyok magzatvíz-csapzottan
szárítkozva hajnali napsütésben
hevesen ver a szívem izgalommal
telik meg mint fénnyel a világ és nézem
nézem csak hogy merre induljak*

Főszereplő

*Főszereplő vagyok én minden darabban
és minden időben jelen a színen
kiszolgáltatva az örök ébrenlétnek
mert mindenkor én szólok érzek és
cselekszem vágyakozva a mellék-
alakok édes nyugalomára de nekem
jelen kell maradnom végleg
ama pillanatig amikor már nem is
jöhetnek ki velük a függöny elé*

LUKÁTS JÁNOS

Jeruzsálemben hull a hó...

A vonat elégedetten döcögött, álmot osztott szét az utasok között. Az ablakon kívül valami lebegett, talán a köd, talán a hó készült hullani, és elküldte előőrseit. A fákon dér, ők már fölverték fehér téli köpenyüket. Lőrinc lehúzta az ablakot, és beleszimatolt a levegőbe: télszaga volt, száraz és hideg, Lőrinc megborzongva húzta vissza az ablakot, és befészkelte magát a sarokülésbe.

Reggel bemondta a rádió, hogy Jeruzsálemben esik a hó. Nem esett évek óta, nagy dolog ez arrafelé. Ritka dolog. Hó hull a Bányos-kapunál, hó az Olajfák hegyén, a teraszokon, a lépcsőkön és a sikátorokban. A gyerekek – gondolta Lőrinc – talán szünetet kapnak az iskolában. Bizonyosan hógolyóznak, sőt, egy-egy keményre gyúrt hógolyót hazavisznek, a jég-szekrénybe teszik, hátha eláll tavaszig.

Itt, nálunk nem hull a hó. A tél talán meglepetést készít a ködfátyol mögött, valamit elrejt a szemünk előtt. Amiről tudjuk, hogy van, amiről úgy tudjuk, hogy nem lesz sokáig, de addig a miénk. Hogy olyan, mint az életünk. Szamárság!

Lőrinc fölkel saroküléséből, kiment a folyosóra, orrát a hideg ablakhoz nyomta, mint gyerekkorában. Szája előtt kerekded párafátyol lepte be az üveget. A Balaton, mint szürke-tarka márvány, némán feküdt, vagy inkább ájultan hevert. Valami zöldes szélfodor időnként átfutott rajta. Végtelen volt, de nem fáradt el a szem, mire a végtelenség végére ért, a víz (a márványos) szinte fölemelkedett, és az ég tej-kékjébe olvadt. Ez is olyan, mint az életünk. Na, már megint!

Lőrinc visszahúzódott a fölkébe, és berántotta maga mögött az ajtót. Kezébe vette, aztán lecsapta a könyvét, most nem lehet olvasni. Most csak nézni lehet, bámulni, ezt a kinti világot, amelyik errefelé is nagy dolog. Ritka dolog. A családi nagytanács úgy határozott, hogy Lőrinc utazzon le Badacsonyra, vásároljon bort, közeledik az ünnep. Lőrinc boldog volt a megbízatással, örült, hogy döcöghet, hogy vacoghat, hogy magában ábolyoghat a kihalt tóparton, zörgő avar fölött, rikácsoló varjak alatt. Miközben a bor, amelyet ennyi kinszenvedés árán hazahord, otthon elfogy háromnegyed óra alatt, s ha nem fogy el, ajkbiggyesztés lesz a fizetség.

Ült a vonatszágu melegben, és Jeruzsálemre gondolt. A koldusokra az utcaszegleten, akiknek a hitvány kis szőnyegét megnedvesíti a hó, de még az aprópénzes tálkájukba is behullik. A papokra, akik a hóesésben talán a mennybéliek üzenetét sejtik, és a templomszolgákra, akik fázósan sandítanak fölfelé a körmenetben. A kovásztalan kenyér formázóira, a lepénylapogatókra és a kalácsot kelesztő asszonyokra. Az árusokra, akik a hó miatt most nem látnak lézengő vásárlót, és maguk törögetik a terítő alatt a hűlésnek indult portékát.

A Balaton-part dombjait a köd mind alacsonyra gyalulta. Lőrinc csak találgatta, itt vezet-e föl egy kanyargós út az apró kápolnához, amelyet úgy faragtak, hogy pogány kötélsomók kerültek a kapubélésbe, rontás ellen – aztán az elpergett századok jóváhagyták a dolgot, ma is ott feszülnek a kőkötelek. Amikor öt éve arra járt, Lőrinc végigvezette az ujját a csomókon.

Magányos két hattyú gubbaszt a nádas szélén, talán örnek állította ki őket a hattyúcsaládi nagytanács, a többiek fészekre szálltak. És ha befagy a Balaton, a hattyúk gyalogolni fognak le-föl a jégen? Mire együtt érző mosoly kelt volna Lőrinc arcán, a vonat továbbdöcögött egy fűzerdőnyivel.

Lőrinc kedvelte a „magányos utazást”, a helyváltoztatások közül ez volt, amit leginkább elviselt. Nem kutatni, mégis meglátni mindent, nem mozdulni, mégis eljutni mindenhová. Akárhová! Ott aztán kiszállni, belegyalogolni *abba* a városba, faluba, felmenni *arra* a hegyre, amelyik éppen ott van. Nagy a világ, amit még nem látott, és kicsi a világ, amit látott. Amit a magáénak érez. Akárcsak egy oldaltáskát, egy útikönyvet, egy elfogyasztható, zsebbéli szendvicset. Egy Jeruzsálemet, egy Badacsonyt...

És az a hegybéli kápolna? Ott áll hétszáz éve. Miért áll ott hétszáz éve, amikor én – gondolta Lőrinc – csak most jártam arra, öt éve, minek volt a többi hatszázkilencvenöt? Hát a Badacsony mióta áll itt a maga szent kerekhegy formájában? Mikor lépkedett fel először a Badacsonyra? És mikor fog utoljára fölmászni rá? Az elsőt tudja az ember (aki Lőrinc), az utolsót – legfeljebb megsejti. Ha nem lépkedett a kövein, ha nem szippantotta levegőjét – elképzele magának. Levegőből légvárrá építi fel, és hordozza szívósan, romolhatatlanul. Mint furcsa álmot.

A sötét középkor egy világos fejű ínycsemege úgy nyilatkozott, hogy Pannónia „Európa virágoskertje”, de ezt úgy értette, hogy a badacsonyi a legborább bor a kontinensen, amelyből rendelt is három akós

hordóval, a hordót bivalyok vontatták végig Európán, messze túl a pannóniai határon. A világos fejű inyenc kilencvenhárom évet élt, semmi kétség, a badacsonyi bor tette ezt vele. Amelyért most Lőrinc is útra kelt, döcögös, de álomban gazdag vándorútra.

Jézus vajon ismerte a havat? Hullott akkoriban hó Jeruzsálemben? Vagy volt-e az Írás íróinak szava a hóra, lett volna a hógolyóra? A betlehemi „rongyos istállóban” talán hó is volt, nemcsak a csecsemőt dideregtető hideg? Vagy csak az európai festőóriások vélték kötelezőnek hóval tetézni az újszövetségi hideget? Lőrinc összéb húzta, aztán kigombolta magán a kabátot, a fülkét betöltötte a vonat melege.

Szőlősorokra látott, a szőlő tépett levéllel, szedett fűrttel kapaszkodott a rögökbe, és beleveszett a ködbe. Ez volna hát a virágoskert? – sóhajtania kellett Lőrincnek. A szőlősorok között hársfa, dió. A hárslevél ősze megtöporodik megunt fáján, a dió nagyon nyomorult élőlény, ha fáját megszedik, ha karjait letördelik, kincseit elhurcolják.

A csárda zárva, szeme elé redőnyt rántottak, lámpafénye kihunyt, kéményfüstje nincs. A neve se csárda, valami internyelvű név, nincs köze Balatonhoz, nincs Pannóniához, állhatna akárhol a megkopasztott vagy az ismeretlen világban. Akár még Jeruzsálemben is. De Lőrinc úgy gondolta, Jeruzsálemben bizonyosan nem ilyenek az elhagyott, a télre büntetésbe küldött, útszéli csárdák. Nem ilyenek, de nem tudta, milyenek.

Egy percig állt a vonat, aztán elkanyarodott a Badacsonyi mögé. Ketten szálltak le, egy öregember meg Lőrinc, az öregember átbújt a kerítés alatt, és visszafelé indult az úton. A badacsonyi állomás vén gesztenyesorán fültépően károgtak a varjak. Lomha, fekete gyümölcsökként terpeszkedtek a fákon, időnként arrább araszoltak. Lőrinc ismerte már a csúf hangoskodókat, lépése néma volt a varjúzajban. Megmarkolta a sorompó oszlopát, hideg vízcsepp futott le a karján. Laknak vajon itt emberek – bujkált bőre alatt az ostoba kérdés –, vagy hatszázkilencvenöt éve

Hinta-vörös bordűrös madarak (2003)

minden télen kihálnak? – A bódésor behunyt szemmel árválkodott. Lőrinc téován tett néhány lépést, talpa alatt nyikorgott a zúzott kő, bokáig zörgött a holt falevél. A sor végén, egy nyitott bolt mélyén seprűnyél forma asszony mocorgott a sarokban, és álmélkodott, hogy élő lelket lát közeledni. Lőrinc a kabátzsebébe sülyesztette kezét, elmorogta jövelete célját. A seprűnyél-asszony matatott egy zöld üveghordóval. Töltött egy pohárral Lőrincnek, Lőrinc elhárította, akkor felhajtotta ő maga. Lőrincben nyüzgött a vágy, hogy az élők nélkül való világból egy vasúti sarokülés némaságába meneküljön vissza. A vizes-borfoltos pléhpulton az asszony felé tolta a pénzt, magához ölelte a zöld hordócskát, és már indult is vissza. Aztán mégis megkérdezte az asszonytól téován: Nem hallotta a rádiót, esik még a hó Jeruzsálemben...?

IANCU LAURA

Igazolás

Both Évának, születésnapjára

*Egy éjjel aztán nagyobb
ruhába bújt Lina,
mintha sietős dolga akadt
volna, épp csak legyen
valami rajta. Tán
szédült madár volt,
ki ablakába csapódott, és
visszafogott álmát felzabálta.
Ó, a hajnal, a vakszemű hajnal,
de hamar magával ragadta!*

*Szőlővel rakott szekerek
gurultak le a
Cintaram oldalán.
Abban az évben
sok gyümölcs megszáradt a szilvafán.
Látta ezt is Isten, és
csodálkozik ma is Linán:
öllel lapátolt '90-ben,
a Bibliában megírt árvíz után.*

*Egerben lassan karácsony lesz.
A bazilika tonnás harangja
366-szor kongatja: Ne félj!
Megtetted mindennap az utat
Magyarfaluba, és
meggyújtod ma is a tüzet, ha fázik Lina.
Kölcsönzavakat szorongatok,
viszem a jászolban
aranyló Gyermekek,
igazolom az üdvözítő igéket: a szeretetben
te nem tartottál szünetet.*

ÁGH ISTVÁN

Lovak a legelőn

*Szemben a lankás oldalon villanypásztorral kerített, rideg
tartásban kint hagyott lovak legelnek az idill fűvében,
majd a műanyag vályúnál delelnek a nyárfa alatt,
s áttűnnek az óriás árnyékon, mint elmozgó rozsdafoltok,
s egyformák hihetetlenül, mikor kiválnak a napon,
mintha a szemem egy pej kancát megkettőzne,
a közöny légykoszorús hámjában nyúlnak a fű után,
s fölállva fülüket hegyezik, gyanakvás rebben a szemükben,
pedig a visszatért gyermekkor legkedvesebb emlékei ők,
ahol én is vendég vagyok, a kerítésen innen.*

*Közelít, amelyik nem félti magát a bámész idegentől,
karnyújtásnyira látom, ahogy bőrén végiggyűrődik
a bögöly keltette hullám, s elhúz a törpe szörny a fényben,
s mintha természeti csapásra készülnének, falat állnak
egymásnak a hideg pusztai szél, a hó, a farkas ellen,
ez a felállás ismeretlen az egykori lovas gazda fiának,
mert jószágaink télen-nyáron az istállóban abrakoltak,
hámba fogva húzták az istránggra kötött gazdaságot,
a Fő utcán parádéztak a hosszú ostornyél sudara végén,
és családtagok voltak, s úgy hagytak el bennünket,
akár a katonák, mentek és sose jöttek vissza.*

*Mások hősi halottaikat gyászolták, s a rendszerek áldozatait,
mi pedig hiányoltunk egy istállóra való háborús veszteséget,
míg nem az utolsó kancát is fölhajtották a tehervonatra,
a népirtással fölérő kilencszáz ötvenkilences békeévben,
s ezek itt most a kies rezervátumban legelik el az időt,
mint szárnya vesztett Pegazusok fejezik be a líra korszakát,
kitartottan még valami ló mániás bolond kedve által,
aki mint szeretőjéhez vagy beszélőre látogat hozzájuk,
megtölti vízzel a vályút, cukorral becézi szőrös szájukat,
s megsimogatja a csapásra kijelölt csillagot homlokukon.*

Sóhaj

*Mint lassú szél háztetőt,
elfújta fölülelem az idő
családom nemzedékeit.*

SZÉLES KLÁRA

„Vér van a vers anyagában”Jegyzetek Márkus Béla *Ágh István*
című könyvének margójára

Szellemes fordulattal indítja Márkus Béla a közel-múltban megjelent Ágh István-monográfiáját. A költőnek „nem volt sem gyermek-, sem kamaszkora. Születésnapja viszont kettő is lett”, mert már felnőttként vette fel az Ágh költői álnevet. Születési dátuma is kétféle: a valódi és az anyakönyvben tévesen szereplő. Bátyja, Nagy László a példaképe és segítője, különösen 1946 őszéig, amíg Lászlót fel nem veszik az Iparművészeti Főiskolára, grafikus szakra, s egyidejűleg el nem költözik egy alakuló népi kollégiumba, a Damjanich utcába. Születési helyükön, Felsőiskázon számos, meghatározó közös élményük van, s gyermekségükre visszatekintve Márkus össze is fűzi emlékezéseiket. Teheneket legeltetnek, ősi játékokat játszanak, babonás rémtörténetektől riadoznak, követik a néphagyományokat: együtt járnak regőlni, kántálni. István korán megjegyzi a vásári rigmusokat. László mesél kisöccsének, versmondásra tanítja. Így nem csoda, hogy már ötévesen hallani lehet tőle: „Nincsen apám, se anyám”. Szintén ötéves korában más verseket is megtanul, Sinkát, illetve Herdert németül. Szántódon felfigyel egy Csokonai-emléktáblára. Önmagát is költőnek képzei el.

Tízéves kora körül – ártatlan öntudatlansággal – még nem hatnak rá zavaróan a családi és a hivatalos nézetek ellentmondásai (például az, hogy az iskolában úttörővezető, a templomban pedig ministrál). De nem telik bele egy-két év, s a beszolgáltatások idején segít elrejtetni a gabonát, tudja, hogy a disznóhizlalást, s még inkább a disznóölést szigorúan titokban kell tartani. Szovjet költők helyett Petőfit szaval, könnyeit nyelve: „...a népnek nincs joga”. Az igazi versírás akkor kezdődik, amikor tapolcai gimnazista lesz, majd az ELTE egyetemistája, Eötvös-kollégista. Itt kerül igazán elemébe. Már nem az iskolai faliújságra, illetve a Pajtás című gyermeklapra ír, hanem többek között a Kortársban jelennek meg költeményei. Olyan fővárosi lesz, aki egy pillanatra sem vágja el azokat a szálakat, amelyek szülőföldjéhez fűzik. Mi több: kapcsolódása szűkebb pátriájához – az idők során – egyre erősebb kötelékké válik. Első kötetének címe is a gyermekkori kántálás bevezetését idézi: *Szabad-e*

énekelni (1965). Ekkor már diplomás (magyar–könyvtár szakot végzett), könyvtáros, nős ember. Felesége Láng Zsuzsanna könyvtáros; megszületik első kislánya, Zsófia. De hét év múlva válásra kerül sor. Ott hontalanul hányódik, albérletet is nehezen talál.

Még egyetemista korában kezd járni a Nárcisz presszóba, az Építész Pincébe, a Hungária, Belvárosi Kávéházba. Ezeken a helyeken találkozik, barátkozik Kondor Bélával, Pilinszkyvel, Erdély Miklóssal. Távolról, könyvekből szerez ismereteket a legszélsőségesebb avantgárdról, a happeningek, a pop art, a video art, az akcionizmus, a „fluxus” világáról. Ezek az áramlatok igazán mélyen sohasem érintik meg emberként, még kevésbé alkotóként, viszont „felfrissítik” gondolkodását, művészetét. A korabeli angol költészet az, amit kedvel, meg a beatnikék. Mindemellett életében nem maradnak teljesen nyomtalanok ezek az érintkezések. Jóval később, a *Virágárok* (1996) című prózakötetében, a *Szigliget-memoárban* felidézi Szentjóby Tamás alakját, emléket állít Altorjay Sándornak, de más képzőművészekről, így Szántó Piroskáról, Csernus Tiborról is megemlékezik. Fontos műve e tárgykörben a *Kondor-memoár* is. Nagyon szokatlan gyorsasággal történik meg a második házasságkötése. Széles Judit textiles iparművész veszi el 1968-ban, második gyermeke is lány: Eszter. Együtt keresnek és találnak albérletet Máriaremetén. Ekkor már készülnek és sorra megjelennek új verskötetei: *Rézerdő* (1968), *A tündér megkötözése* (1971); *Jóslatok az újszülöttnak* (1973); *Jól vagy?* (1977). Harmadik kötetétől kezdődően minden versborítóját a felesége tervezi.

Már első versgyűjteménye rendkívül erős visszhangot ver. A korban nagy tekintélynek örvendő Veres Péter levélben biztatja a pályakezdő költőt. Tucatnyi cikk, recenzió jelenik meg a kötetéről, mértékadó bírálóktól, köztük olyan tollforgatóktól, akik további pályája kísérői lesznek, mint Alföldy Jenő, Pomogáts Béla, Tandori Dezső, Vasy Géza. Majd Kabdebó Lóránt nemcsak ír róla, hanem be is sorolja az általa elnevezett, „összehozott” Hetek közé (a csoport további tagjai: Bella István, Buda Ferenc, Ratkó József, Kalász László, Raffai Sarolta, Serfőző Simon). E csoportosulás megalakulása két évvel megelőzi a Kilenckét. (Az utóbbi költőcsoport tagjai, az *Elérhetetlen föld* [1969] című, híressé váló antológia szerzői: Mezey Katalin, Oláh János, Utassy József, Kovács István, Péntek Imre, Kiss Benedek, Győri László, Konczek József, Rózsa Endre. – Mindkét költői közösség

az 1956-ot eláruló Tűz-tánc csoport ellenében jött létre.)

Már Ágh István első kötetében megjelennek a költő lírájának elemi karakterjegyei: felelősségérzet a válságát élő falu iránt; elégikus meditáció; festői szemlélet; együtt lélegzés a természettel. Lassan legyőzi kezdeti megilletődöttségét, amikor pályatársával együtt ül a kávéházi asztalnál. Kormos Istvánt, Juhász Ferencet kamaszkorától ismeri. Most Zelk Zoltán, Jékely Zoltán, Vas István, Déry Tibor, Szegi Pál, Csurka István, „keresztapja”: Kamondy (Tóth) László, B. Nagy László, és a Csernus Tibor festménye óta híres „három lektor”: Vajda Miklós, Domokos Mátyás és Réz Pál lesznek a szomszédjai. Sánta Ferencet már régen ismeri, mielőtt az Eötvös Könyvtárban lesz könyvtáros, Orbán Ottó, Csukás István, Baranyi Ferenc már az egyetemi időszakban közel került hozzá. Fodor András lakásán szervezett összejöveteleken is részt vesz. Csonka lenne a felsorolás a népdalkutató Víg Rudolf és felesége, Anna, Simonffy András, Balaskó Jenő, Vathy Zsuzsa, Kiss Ferenc, Bata Imre, Czine Mihály, Kecskeméti Kálmán, Kiss Benedek, Parancs János, Keszthelyi Dezső, Bihari Sándor, Nagy Gáspár, később Tóth Erzsébet, s persze Schéner Mihály nélkül. De még Huttyán, a cigány népi énekes is említésre méltó. Hiszen példázhatja, hogy Ágh István mennyire nem tesz különbséget társadalmi besorolások szerint. De mindezeket túl legszűkebb baráti köréhez okkal tartozik Bella István, Lázár Ervin, Tóth Bálint, később Marsall László. Kivételesen fontos helyen áll Huszárik Zoltán, akivel együtt utaznak a Felvidékre, együtt siratják a kipusztuló lovakat. Egy időben közel laknak egymáshoz, így gyakran találkoznak.

Láthatóan ugyancsak népes baráti és ismerősi köre van. Hosszú a sor, pedig a határainkon túli (makedóniai és egyéb) barátok kimaradtak a felsorolásból. Hozzá kell tennünk: legtöbbjükről kritikát, esszét is ír. Túl népes a tábor? Ágh István portréjához hozzátartozik, hogy szokatlanul tágas a vonzásköre.

Második kötete, a *Rézerdő* (1968) szintén jogosan arat sikert. Ebben kap helyet a *Harangszó a tengerészért* oratóriuma. Ezt a *Cantata profánával* rokonítják. Viszont harmadik, negyedik és hatodik versgyűjteménye – *A tündér megkötözése* (1971); *Jóslatok az újszülöttnak* (1973); *Jól vagy?* (1977) – viták kereszt-tüzébe kerül. Bizonyos darabjaikat nemcsak édesanyja ítéli „érthetetleneknek” (nem is alaptalanul). Azokra a versekre utalok, amelyeket egymástól távol

álló képzeteket összekapcsoló, bizarr asszociációk hálózna be. Egyetlen példa ezek közül: „Királyi ordré, készül a bableves, / föl finom szaggal, gőzölög és pöfög, / Horác orrába ondolálja / királyi konyhaszagát magának, // a konyha füstös, a világ árvalány, / árvalányhajjal lobogunk messzire, / talán a Ság-hegy megmutatja / mi az a szél ami rajta átjár” (*Halljuk! miket mond a lekötött kalóz*).

Márkus Béla – kitűnő érzékkel – megbontja az eddig követett időrendet, közös új fejezetben tárgyalja a három vitatható kötetet. Találó az alcím is: „leplesen rejtjük álmaink lényegét”. Ő is az itt kiemelt darabra utal, de lényegében több versre is hivatkozhatnánk. Elgondolkodtató kivétel ez a líranyelvi elágazás, nincs folytatása. Mulandó válság? Vagy a „fluxus” utólagos hatása? Úgy érzem, hogy nem véletlenül ékelődik közbe *A madár visszajár* (1973), az első szociográfia, és a Schéner Mihály különleges műveihez kapcsolódó verscsokrok közül is az első, a *Krumplinyomó huszár* (1977). Ágh István legismertebb verse is itt szerepel: „Édesanyám / virágosat álmodtam.” Struga manó figurája is itt bukkan fel először. Az elkövetkező évtizedben folytatódnak a gyermekeknek szóló, illusztrált, vidám, játékos kompozíciói: *Hányat nézek a naptárban?* (1980); *Struga manó csörgölődzik* (1982); *Fele király* (1985), majd később a *Paraszat evő paripa* (1995), amely népmese-átdolgozásokat tartalmaz.

A hetedik verseskötet, majd az ezt követőek sűrű egymásutánban hozzák az igazi Ágh István-költeményeket. Sorra jelennek meg az új verseskötetek: *Napvilág* (1981); *Keseredik a föld héja* (1984); *Napló és tulipán* (1987); *Emberek éltek itt* (1991); *Évfordulók* (1994); *A képzelet emléke* (2000); *Semmi sem úgy* (2003); *A megtalált időből* (2005); *Októberi fogadalom* (2006); *Hívás valahonnan* (2011); *Szavak honvágya* (2013); *Válasz hazulról* (2015).¹

Külön elemzést kívánnak Ágh István prózai művei. Úgy sorjáznak, akár csak a versek: *A madár visszajár* (1973); *Üres bölcsőnk járása* (1979); *Egy álmom következményei* (1983); *Dani uraságnak* (1984); *Egymás mellett* (1988); *Utolsó terelés az őszi legelőn* (1989); *Kidöntött fáink suttogása* (1990); *Kidöntött fáink sut-*

¹ A monográfia anyagának lezárása után jelenik meg az eddig legutolsó kötet: *Elvarázsolt ének* (2017). Gyűjteményes kötetek: *Boldog vérem. Válogatott versek* (1979); *Mivé lettél. Válogatott versek* (1998); *Ágh István válogatott versei* (2000); *Összegyűjtött Versek I–II.*, 2013 (I. 1965–1987; II. 1991–2013).

togása (2008; második kiadás, az *Egymás mellett*-tel és a *Virágárokkal* együtt, 2012); *Rókacsárda* (1993); *Virágárok* (1996); *Árokból jön a törpe* (1997). Milyen műfajhoz sorolhatóak ezek a szövegek? Tekintheszük szociográfiáknak, mivel a legtöbb elbeszélésnek pontos interjúk, történeti és más felkutatott, megjelölt dokumentumok képezik az alapját. Ugyanakkor nem illenek sem a tudományos, sem az újságírói feldolgozáshoz. Fontos jellemzőjük, hogy nem helyzetjelentések, hanem valódi történetek. Elmondásuk során tárgyilagos felmérést tartalmaznak, mégis hangvételükben meghaladják az objektivitás határait, megvallott szubjektivitás, lírai megvilágítás, szeretet hatja át a lejegyzett sorokat. Sors-vázlatokkal, lélekrajzokkal találkozunk, a megjelenített emberek rokon- vagy ritkábban ellenszenveket ébresztenek. E művek hozzáértő kritikussai joggal emelik ki, hogy az író feltett kérdéseire adott válaszok esetében is úgy alakulnak a beszélgetések, mintha az interjúalanyok spontán megnyilatkozásainak lennének tanúi. Széttagolt, egyedi regényfajtákat olvasunk, vagy a „short story” szintén frissen teremtett eleven változatait? Szónokiak a kérdések, tudjuk, hogy egyiket sem. A tapasztalati valósághoz hűen ragaszkodó szociográfia tényei elsődlegesek, s érinthetően közeleiek. Ugyanakkor ezeket olyan könnyedén kezeli és jeleníti meg az író, mint a képzeletével teljesen szabadon bánó fikció szerzője. Olasz Sándor beszél arról, hogy Ágh István legtöbb prózai művében „valamiféle klasszikus műfajok fölötti műfajt teremt”. Szintén ő szól az írások filmszerűségéről, montázsszerűen összefonódó pillanatképekről, vágásokról. Kemsei István szintén a filmhez hasonlítható snitteket észleli, s azt, ahogyan a hiányzó teret és időt különlegesen érzékletes emblémákkal tölti ki az író. Vasy Géza önarcképszerű vonásokat fedez fel a történetekben.

Szűk a terjedelem ahhoz, hogy verseinek és prózájának érényeit elemezzük. Az utóbbi mintha még túl is tenne az itt is jelen lévő költészeten. Nehezen választható ki az az alkotás, amely egymagában is – legalább hozzávetőlegesen – képet ad az életmű egyediségéről. Az *Árokból jön a törpe* mindenképpen reprezentatív. Szerzője egykor, egy Szakolczay Lajosnak adott interjújában „szubsztanciá”-nak nevezte. Akár már a tipográfiával szembeötlővé lesz a teljesen egyedi szerkesztés: a könyv lapjai alsó részén folyamatosan végighúzódo, kurziválással is megkülönböztetett szülői, anyai levelek, mint egy szüntelen távirati szalag, a szülőfalu folyamatos helyszíni

közvetítése. Lehet, hogy egyedülálló alkotói lelemény? Nem találkoztam hasonlóval. Mintegy aláhúzzák, atmoszféráját adják, hitelesítik a fölötté olvasható vidéki életképeket, portrékat, eseményeket. Mindenesetre dokumentumok dokumentumai. Talán csak a facsimilék fokozhatnák ezt a nyomatékot. Ehhez a mesteri írásmódhoz éveken, évtizedeken át meg kellett őrizni, el kellett rendezni a hamisítatlan eredeti kopertákat, pedig annak idején a címzett aligha láthatta maga előtt majdani írásművét.

*

Márkus Béla kötetének szerkesztése, az anyag taglalása igen gazdaságos, szakszerű és jól áttekinthető. Időrendben követi az életutat, de elsősorban a művek sorjázását a kezdetektől 2015-ig. Tizenhat nagyobb, egymással arányos (átlagosan 22 oldalas) fejezetre tagolja mondandóját. Egy-egy találó idézet adja a főcímet, alcímként pedig az ezen belül tárgyalt kötetek megnevezése szerepel. Függelékben megtalálhatjuk a szükséges évszámokat, címeket, a szakirodalom jegyzékét, illetve Márkus Béla rövid pályaképét.

Az olvasó gyakran érzi úgy, hogy a szerzőnek untalan a bőség zavarát kellett fegyelmennie. Az esszé- és kritikakötetek eleve rosszul járnak, elsősorban maga a költészet és a hasonló súlyú próza követeli magának a helyet. Pedig – gyorsan hozzá kell tennünk – irodalomtörténeti érdeklődésre tarthatnak számot – mind a 2000-es *Ahogy a vers mibennünk*, amely költőelődökről és kortársakról készült pontos és költői „fényképeket” foglal magába, mind pedig a három nagy poéta-portré – Balassiról, Csokonairól és Adyról (*Fénylő Parnasszus*, 2008).

Márkus Bélának nincs könnyű dolga. Feladatát nehezíti, hogy Ágh István munkásságával a szokásosnál számosabb – 160-nál több – cikk, tanulmány foglalkozik. Mindezeket gondosan figyelembe veszi. Ha nem írhat pár száz oldallal vaskosabb könyvet, nagyon meg kell tanulnia a sűrítés művészetét. „Feltalálja” a hat-hét soros mondatot – a szép értekező stílus jegyében. A kritikus elemzésekből tartós emeletes házat épít. Olyat, ahonnan eltűnik az eszköz, az állványzat. A hozzáértéshez nála beleérzés, egyedi érzékenység és türelmes műgond társul.

Az életmű tükrözi, teljesíti a költő, író hő kívánságát: „az élöket a múlttal, múltammal szerettem volna megölelni”. Márkus Béla monográfiája – immár az irodalomtörténet, az időtállóság tanúságaként – ezt a szeretetet sugározza tovább.

KÖTTER TAMÁS A holtak serege

A sűrű ködben baj nélkül haladunk. Előbb a Széna téren, majd az Olasz fasoron vágunk át, míg elérjük a Szamos utca melletti utolsó állásunkat. Kísérteties a csend, úgy látszik, a ruszkik ma máshol próbálkoznak. Az első két bunker már üres, hogy hová lettek a védői, arra hiába is keresnénk a választ.

A harmadik bunkert géppuskafészek védi, fagyott, hófödte hullákból és homokzsákokból álló mellvéd fedezete alatt. A bejáratnál feltűzött szuronyú, acél-sisakos őr toporog a hidegben. Új ember lehet, mert még sosem láttam.

A lábán az enyémhez hasonló orosz csizma, a sisak alatt a fejét fekete kötött kendő fedi. A bajuszáról fagyott jégcsapként takony lóg le, szeme különös fényben játszik. Jelszó helyett arról érdeklődik, hogy mikor hozzák már a meleg ételt.

Némethire pillantok. A főhadnagy szomorú tekintettel figyeli az őrt, kétségbeejtő helyzetünk élő szobrát.

Némethi kiismerhetetlen, hallgatag ember. Közel jár az ötvenhez, de ennek ellenére csak nemrég léptették elő. Inas, vékony testalkat, markáns penge arc. Rövidre nyírt fekete hajában ezüstösen csillognak az ősz hajszálak. Rettenetes körülményeinek ellenére is olyan, mintha skatulyából húzták volna ki. Frissen van borotválva, a bajusza szépen megnyírva, egyenruhája, bár itt-ott koszfoltos, előírászerűen áll rajta. Vele ellentétben zsákmányolt halinacsizmámban, az övembe szúrt pisztollyal és rohamkéssel, a fejemen orosz szőrmesapkával úgy nézek ki, mint egy hegyi rabló.

„Pajtás, mára már bezárt az étterem”, felelem az őrnök Némethi helyett is, aki még mindig szótlanul bámul maga elé.

A főhadnagy, mint aki most ébred egy rossz álmából, amit mielőbb szeretne elfelejteni, megrázza a fejét, egy pillanatra elmosolyodik a válaszon, és tőle szokatlan módon még az elmaradt tisztelgést sem teszi szóvá.

Lemászunk a meredek lépcsőn, és abban a pillanatban Katyusa-sorozat vág eret a szürke, homályos reggeli égboltba.

Négyen ülnek körül egy ládát; valamennyit ismerem. Váradi, Bertalan és Beck egy történethüvelybe állított gyertya halovány fénye mellett kártyázik,

a negyedik csendben kibicel nekik; a sarokban, tábori ágyon, pokrócokba bugyolált sebesült agonizál. A főhadnaggal lehet egyidős; tisztí zubbonya a mennyezetre akasztott kampón lóg, fekete foltok éktelenkednek rajta a rászáradt vértől. A kártyázók tapasztalt frontkatonák, bár egyikük sem több tizen-nyolcnál. Az egyenruhájuk mocskos és ugyanolyan szedett-vedett, mint az enyém. A kibicet Füredinek hívják. Néhány napja hozták be az egyik razzia során. Azt állítja, hogy banktisztviselő. Vadonatúj egyenruháját kinyomja a hasa, egyedül ő áll fel és tiszteleg, amikor belépünk.

A főhadnagy a sebesült állapotáról érdeklődik.

„Elég súlyos a sebe, aknaszilánkot kapott a mellébe. Tegnap volt nála egy orvos, de fájdalomcsillapítót már nem tudott adni. Azt mondta, hogy műteni kellene. Pálinkával itatjuk, hogy valahogy kibírja addig, amíg valaki végre elszállítja innen”, foglalja össze röviden a helyzetet Bertalan.

„Ha pokrócra tennénk, akkor négyen pont el tudnánk vinni”, veti fel Váradi. Füredi lelkesen bólogat, az arcára van írva, hogy nagyon menne már.

„Hogy beszél egy tisztról?! Magának ő hadnagy úr, megérette?!”, ripakodik rá Váradira a főhadnagy.

„Mi van...?” kapja fel a fejét vicsorogva, mint egy veszett kutya, Váradi.

„Arra figyelmeztettem, honvéd, hogy adja meg a Molnár hadnagy rangjának kijáró tiszteletet!”, mondja fojtott hangon Némethi, de látom rajta, minden akaraterejére szüksége van, hogy ki ne robbanjon.

A játék megáll egy pillanatra, mindenki maga elé mered. Tapintható a feszültség. Váradi keze a rohamkése felé kúszik, miközben nyílt, fenyegető tekintete súrolja Némethit. A géppisztolyomat egy apró mozdulattal a kártyázók felé irányítom. Füredi újra viházzba vágja magát.

Váradi a fegyveremre pillantva gyorsan megjuhászodik, és ha nehezére esik is, de kimondja, amit Némethi vár tőle: „A hadnagy urat.”

A főhadnagy leül a sebesült mellé, én a snapszerezők közé telepszem. Váradi egy kicsit duzzog még az előző jelenet miatt, de miután megkínálom cigarettával, és hagyom, hogy három szálát vegyen, megbékél velem.

A játékosok élénk beszélgetésbe merülnek. Már a háború utáni időkre készülnek, és egyáltalán nem zavartatják magukat a tisztek miatt.

„Ha ennek vége lesz, visszamegyek az apám pékműhelyébe, aztán szép lassan átveszem tőle az ipart.

Kenyér mindig kell az embereknek”, meséli a terveit Váradi. Beck szülei bérháztulajdonosok, ő maga katonaiskolás. Azzal tisztában van, hogy a valójában még el sem kezdődött tiszti karrierje itt lassan véget ér. Ő sem hiszi, hogy a ruszkik vagy bárkik, akiket majd a nyakunkra ültetnek, tárt karokkal fogadnának egy volt cögert. Sajnálja, mert a nőknek imponál a szép egyenruha, „hamar szétteszik a lábukat tőle”, kesereg az elszalasztott lehetőségeken. Abban reménykedik, hogy legalább a bérházukat nem bombázták le.

„Mehetek vissza gürizni a gyárba”, köp egy nagyot Bertalan – mielőtt beállt volna a Vannayba, Csepelen, a Weiss Manfréd Művekben volt lakatos.

Nem lepődöm meg sztoikus nyugalmukon. A napról napra zsugorodó ostromgyűrű, mint a nyak köré font hurok a tüdőből a levegőt, úgy szorítja ki az ember fejéből az olyan nagy szavakat, mint végső győzelem, helytállás, kitartás, becsület, hogy a helyüket egészen egyszerű, kézzel fogható dolgok vegyék át: enni, inni, túlélni.

„Nekem, kérem, két kiskorú gyerekem van”, szólalt meg remegő hangon Füredi, bár őt senki sem kérdezi. „Későn nősültem, tudják, hogy van ez”, magyarázkodik tovább. „Az anyjukkal vannak most, jaj, csak nehogy valami bajuk essék.” Füredi panaszát szó nélkül hagyjuk; Váradi, Bertalan és Beck játszanak tovább. En egy darab félig fagyott kenyeret próbálok elrágni. Az állítólagos banktisztviselő gyorsan visszasüllyed a letargiába.

Nem hagy nyugton a kíváncsiság, két kör után az odakint őrt álló katona iránt érdeklődöm.

„Kissnek hívják, és komplett bolond”, mondja Beck, miközben bemondja a húszat.

„Két napja szedtük össze, a környéken bolyongott”, veszi át a szót Bertalan. „A szakaszát aknatámadás érte, egyedül ő élte túl. Ott örülhetett meg”, magyarázza az ő furcsa viselkedését.

Még három kört játszanak, amikor Némethi feláll a sebesült ágyától, és szól, hogy szedelőzködjünk: „Feladjuk ezt az állást. Az új védvonal a Klára utcában lesz.”

„Fegyver, lőszer, gránát nem maradhat”, rendelkezik a főhadnagy. Amit tudunk, zsákokba tömünk, vagy az övünkbe tűzünk. Úgy nézünk ki a sok magunkra aggatott csomaggal, mint a vándorcigányok.

„Nem visszük?” böki Váradi az állával a sebesült tiszt felé, de látva, hogy megvillan a főhadnagy szemé, gyorsan hozzáteszi: „a hadnagy urat”.

„Nem, ő marad”, feleli Némethi, aztán Váradi övéből kihúzza egy nyeles gránátot, és odaviszi a sebesülteknek.

Dél felé jár már az idő, mégis mintha esteledne; homályos folt a nap a piszkos színű égen. Az őrt ugyanabban a kataton állapotában találjuk, mint az érkezésünkkor. Értetlenül figyel, ahogy sorban kiadogatjuk a málháinkat.

„Nem mehetek, mi itt védünk! Az én csapatom az élők és holtak közössége. Ha meghalok, holnap engem is felhajítanak a mellvédre. Együtt maradunk”, feleli Némethinek, amikor utasítja, hogy csatlakozzon hozzánk. Ez parancsmegtagadás, mindannyian tisztában vagyunk vele. Még ezekben a nyomorúságos időkben is föbelövés jár érte. Tehetetlenül toporgunk csomagjaink alatt roskadozva, várjuk, hogy mit lép Némethi. A főhadnagy meg sem rezdül az ő szavaira, tiszteleg, aztán int, hogy indulhatunk.

Az Erdészeti Intézetben szétszéled a kis csapat, mindenki megy a dolgára. Úgy döntök, hogy kihasználok a szusszanásnyi időt, amíg új feladatot kapok, és lerogyok az egyik sarokba. De alig szunnyadok el, máris felébresztenek, „hivat a főhadnagy”.

Némethit az emeleten találom. Az egyik kitört ablak helyén homokzsákokból, téglákból, bútorokból kialakított, hevenyészett fedezékből jó rálátás nyílik a parkra. A főhadnagy átadja a parancsnokságnak írt jelentését, de nem bocsát utamra. Megkínál egy kis üveg, sebesülteknek szánt Unicummal, ő pedig cigarettára gyújt.

„Molnár hadnaggal évfolyamtársak voltunk az akadémián”, vág bele, miközben kifújja a füstöt. „Tizenhatban avattak tiszté bennünket, és rögtön egy rohamzászlóaljhoz kerültünk az olasz fronton. A fegyverszünet és az összeomlás után az elsők közt jelentkeztünk Prónay különítményébe. Irtottuk a vörösöket, ahol csak értük. Aztán Horthy bevonult a fehérkesztűs politikusbarátaival a fővárosba, és különítményesekre már nem volt szükség. Hirtelen kényelmetlenné váltunk az urak számára. Azt mondták, hogy amit tettünk, nem szalonképes az Antant előtt”, nevet fel keserűen. „Nem vagyunk szalonképesek!”, néz körbe, mintha a bíróságon az esküdteket győzködné az igazáról. „Hát úgy döntöttek, hogy megszabadulnak tőlünk. Volt, akit nyugdíjaztak, másokat leszereltek, és szélnek eresztettek. Minket Molnár Sanyival bedugtak egy nyavalyás irodába. Minket, akiket harcra képeztek ki! – kiált fel, beleadva minden keserűsé-

gét. – A legszebb éveimet akták közt töltöttem, haszontalanul. Amikor kitört ez a háború, azonnal jelentkeztem a frontra, de elutasítottak. Ha nincs ez az ostrom, még mindig leltári kimutatásokat gyártok.” Némethi arca megvető grimaszba rándul. „Molnár Sanyival barátok vagyunk, ezt tudnod kell. Bármit megtennék érte”, teszi még hozzá már tárgyilagos, nyugodt hangon.

„Eggyel több ok, hogy kihozzuk onnan”, feledkezem meg magamról, hiszen mégiscsak egy tiszttel beszélek.

„Neki már ügyis vége”, legyint a bunker irányába. „Ezt ő is tudja. A ruszoknak egészséges, munkaképes foglyokra van szükségük, a többi csak felesleges teher nekik. Így legalább katonához méltóan hal meg.” Mintha az oroszok is osztanák Némethi véleményét, mert hirtelen mozgásra leszünk figyelmesek a parkban. A sűrű, csöpögő ködben, mint megannyi szellemalak, fehér álcaruhás oroszok válnak ki a hóból, mire a bunkerbe telepített géppuska vad kelepelésbe kezd. Néhány orosz összeesik, a többiek futnak, lőnek, aztán néhány méter után újra lehasalnak, hogy eggyé váljanak a mindent belepő fehérséggel. Alig telik bele néhány másodperc, és mintha egy jól begyakorolt koreográfiát adnának elő, újra nekilendülnek, hogy fokozatosan teret nyerve egyre közelebb kerüljenek a bunkerhez. Mire a mi géppuskáink is bekapcsolódhatnak a küzdelembe, már késő. Az MG-42-es elhallgat.

Az alig néhány szívdobbanásnyi ideig tartó csendet tompa dörrenés töri meg. Füst gomolyog elő a bunker réseiből.

„Bevégeztetett”, mondja Némethi, és újabb cigarettára gyújt.

„Van még utasítása számomra, főhadnagy úr?”, kérdezem végül.

Legyint, hogy nincs.

Már a romos helyiség ajtajánál járok, amikor a kérdésével mégis megállít: „És te mihez kezdesz ezután?”

„Mérnök leszek”, felelem gondolkodás nélkül. „Valakinek újra fel kell építeni ezt a várost.”

„Szép gondolat, fiatalember.” A hangjában nyoma sincs a gúnynak, látom rajta, hogy komolyan gondolja, amit mond.

„Élelmiszerünket felhasználtuk, az utolsó töltény csőre töltve” – parancsot kaptunk a kitörésre.

Az Ostrom utcában gyülekezünk, Némethivel együtt az első hullámba osztanak be. Váradi, Beck és Bertalan is velünk van, csodával határos módon valameny-

nyien épek és egészséges vagyunk. Füredit néhány napja lelőtték a ruszok a Retek utcában. Fegyvertelen volt. Menekülni próbált, vagy meg akarta adni magát – ki tudja azt ebben a zűrzavarban.

Fényszórók, világítórakéták, nyomjelző lövedékek, kilőtt és felgyulladt tankok égő fényében, szinte nap-pali világosságban, vad állati ösztönrel tör előre, sodor mindent és mindenkit magával a katonákból és civilekből álló tömeg. Már a Széna téren aknatüzet kapunk, borzalmasak a veszteségeink. De nincs megállás, a mögöttünk jövők, mit sem sejtve a rájuk váró borzalmakról, nyomnak bennünket előre, egyenesen bele az orosz géppuskák tüzebe. Nem telik el pár perc, és már mindenütt hullahegyek. A fagyott havon csúszkálva, sebesültek és halottak testén botladozva jutunk át a Széna téren. „Erre jöjjenek!”, üvölt ránk Némethi, aki még a legnagyobb zűrzavar közepette is megpróbál rendet tartani közöttünk, és a Széll Kálmán tér helyett a Lövőház utcába vezet bennünket.

A roham lendülete elsodorja az oroszok első vonalát, sokan közülük az emeletekre, tetőkre menekülnek, onnan lövöldöznek mindenre és mindenkire, aki feltűnik az utcában. Kapualjból kapualjba rohanunk előre, miközben megpróbáljuk viszonzni a fentről érkező tüzet. Némethi, mit sem törődve a körülötte fűtyülő golyókkal, parancsokat osztogat, noszogatja a lemara-dókat. De hiába minden. Elakadunk. A kapualjakban, földszinti helyiségekben sebesültek üvöltenek, némelyiknek a végtagjai helyén csak véres csonk. Egy kéz nélküli német katona azért könyörög, hogy lőjük agyon. Kibíráhatatlan a látvány, közel állok a síráshoz, és úgy érzem, nincs az az isten, hogy továbbmenjek.

„Eltalálták a főhadnagyot!”, ránt ki Bertalan üvöltése a kábulatból.

„Súlyos?”, hajlok a vérző mellű Némethi fölé. „Honnan tudjam, nem vagyok orvos!” Bertalan sincs jobb állapotban, mint én, hisztérikus zokogás rázza.

Kötést teszünk a sebre, de rögtön átvérzik. Tanács-talanul toporgunk nehezen lélegző parancsnokunk felett. Egyre többen futnak, vagy csak vonszolják magukat visszafelé. „Lehetetlen átjutni!”, kiabálja egy német tiszt, mielőtt elnyeli a káosz.

„Visszamegyünk!”, dönti el Beck, és mintha csak mindannyian erre vártunk volna, felkapjuk a sebesült Némethit.

Újra vissza a halálzónán át.

Az Ostrom utcában már a második hullám tolong. A pillanatonként becsapódó aknagránátok ellenére mozdulni sem tudnak az első hullám visszafelé tóduló

túlélőitől. Átjutni a tömegen lehetetlen. A Görgey Arthur utca felé vesszük az irányt, aztán minden cél nélkül befordulunk a Kapás utcába. Itt minden különösen csendes; távolabbról gépfegyversorozatok és tompa, valószínűleg aknavető gránátból származó robbanásokat hallani. Egy teremtet lélek sincs az utcán. Valószínűtlenül békés és fehér minden. Hirtelen azok a nem is oly régi idők jutnak az eszembe, amikor a hó még csak örömet, játékot és szórakozást jelentett, és a város, amelyre gyerekként most talán rá sem ismernék, a végtelen lehetőségek sora, életem csodálatos játszótér volt.

Egy étterem kitört üvegfa mellett megyünk el, amikor bentről vérfagyasztó látvány tárul elénk. A fapadlós, stukkókkal díszített elegáns helyiség közepét hatalmas, ovális asztal foglalja el. A terített, étel- és italmaradékoktól roskadozó asztalon lobogó gyertyák a falakon groteszk árnyakká torzítják a székeken ülő vagy kifacsart pózban, mint a részegek, az asztalra borult német tisztek hulláit; néhányan még élettelen kezükben tartják a pisztolyukat. Sápadtan bámuljuk a szörnyű látványt.

„Vigyenek bel!”, utasít bennünket Némethi. Minden viszolygásunk ellenére szó nélkül eleget teszünk a parancsának.

„Ültessenek oda!”, mutat az üres székre az asztalfőn ülő, üveges tekintetű ezredessel szemben. Előtte

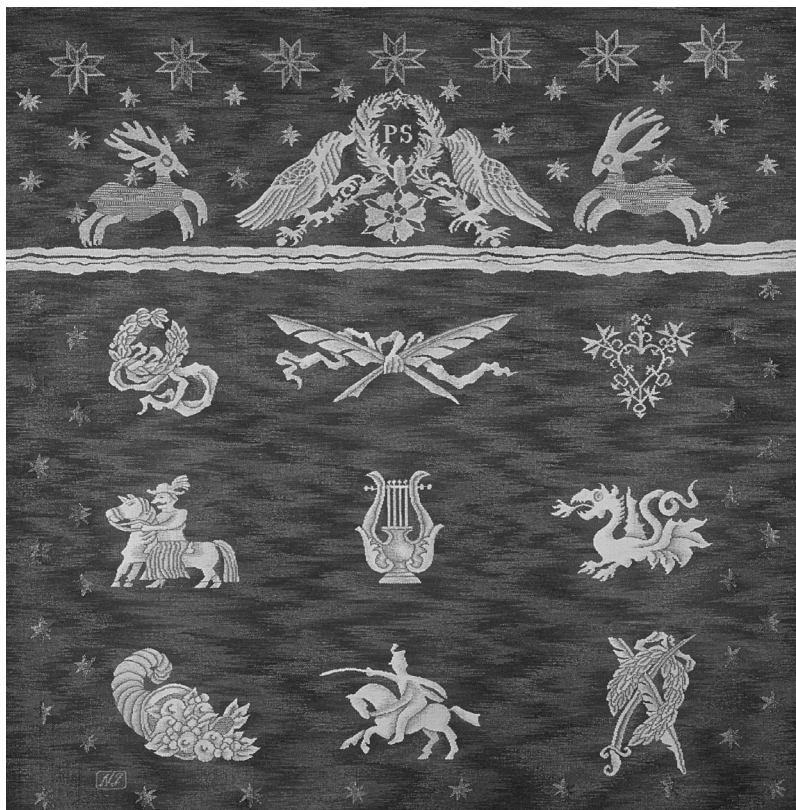
az asztal szépen megterítve, a poharak érintetlenek, mintha ez a hely csak őt várta volna.

Egyre nagyobb körülöttünk a csend. Már csak távolról és alig hallhatóan ér el hozzánk a csatazaj. „Fogy az időnk”, jegyzi meg Beck, és előadja a tervét: felmegyünk a Várba, ott adjuk meg magunkat. A főhadnagy nyugodtan, ellenkezés nélkül fogadja a döntésünket.

„Én itt maradok velük”, utasítja vissza az ajánlatunkat, hogy magunkkal visszük. „Nem adom meg magam”, mondja. „Akármilyen történt velem, én itt belül – bők a vérző mellkasára – mindig katona maradtam. Sem aktakukacnak, sem másnak nem megyek vissza. Én csak ehhez értek. Azt add ide” – mutat az övembe tűzött utolsó kézigránatomra –, „ha jól sejtem, neked már nem lesz szükséged rá”.

Tisztelgés és minden más katonai formáság nélkül búcsúzunk el tőle – lassan visszavedlünk civille. Sorra kezét ráz velünk, sok szerencsét és minden jót kíván valamennyiünknek a hátralévő életünkre. Szörnyű sebe és valószínűleg rettenetes fájdalmai ellenére is egyenes derékkal ül, mintha valóban élő, eleven emberekkel vacsorázna, akiknek bármelyik pillanatban szóra nyílhatna a szája.

Kilépünk az utcára, hajnalodik. Hátrahagyjuk Némethit a holtakkal, és sietős léptekkel elindulunk, ki-ki a maga választotta sors felé.

Petőfi- emlékkárpit (1999)

RÓNAI-BALÁZS ZOLTÁN

Tájképek

Anyám halálára

I.

*Az éj puha tappancsain épp
a hűvös bokrok közt üget el.
Tűnő vadnyomain a pára
az ég arcára felszűrkül.
Nagyokat hallgat a szív.
Mint a harmattal lepett szitakötő
az ökörfarkkóró hegyén,
a feltámadó frissességre vár.
A Hernádon még fekete levelek úsznak,
s csak bajlódik az ágak közt
az első, vörös napsugár.*

II.

*A szél a kézfej bőréhez ér,
az erdők ködös sötétzöld tömbje
a tekintetem kariatidája:
most templombejárat vagyok.
A felhők hátán a nagy kékség titok,
kifecsegi, közben viszi
bele a gyors, agyagos Hernádba
az anyámat a Csenkő patak.*

III.

*Túl közel hajoltam.
A megkésett szellőrőzsa szirmaitól nem látom a kertet,
a kertben a vadszőlős házat nem látom,
a napverte templomot mögötte,
a Haraszka oldalán a fényes lombokat,
csak ezt a sárgás-rózsaszínt a kora őszben,
és tényleg nincs is ott semmi már, úgy lehet.*

IV.

*Gyalog megyünk a hegyen át, ezen a képen.
Az erdei út fényfoltjai – elenyésznek.
A hegyen túl Mogyoróska – elenyészik.
Múlik a kinnfelejtett sparhelt a tájban.
A vadvirágok közt, amint áll, zománcfehéren.
Tűnik a remegő meleg a völgyben.
Poszméh az ingemen ott már nem pihen.
Ott maradt minden és mind messzebb csillan,
egy katáng ágain fennakadt idillben.*

KOVÁCS ISTVÁN

A megtörhetetlen költő

„Oly nemzethez tartozunk, melynek az a sorsa, hogy briliánsokkal lőjön az ellenségre!” E mondatot egy lengyel irodalomtörténész fogalmazta akkor, amikor megtudta, hogy Krzysztof Kamil Baczyński, a XX. század egyik legkiemelkedőbb lengyel költője huszonhárom évesen elesett az 1944. augusztus 1-jén kirobbant varsói felkelés negyedik napján. Ez a bibliai panasznak is beillő mondat érvényes Gérecz Attilára is. Briliáns volt. Nemcsak a haza iránt érzett viszonzatlan szerelme jegyében is vállalt harcot tekintve, amelynek reménytelen végóráiban kész volt életét áldozni. Briliáns volt sportteljesítményét és a börtönben kibontakozó költői tehetségét mérlegre téve is.

Aligha találunk rá példát a magyar irodalomban, hogy valaki szinte egyik napról a másikra a költészet teljes eszköztárával felvértezve álljon – helyzetéből fakadóan – a váci börtönudvaron irodalmi társasággá szerveződött rabtársai elé. Pedig az *Így bocskorosan* című, gyakran idézett, 1954 májusában keltezett első dokumentálható verse is ezt bizonyítja, amelyet egyként jellemez Áprily Lajos dallamos szelídsége és Petőfi kihívó hetykesége:

*Így bocskorosan ugye megnevettek,
hogy márványt törni hegynek indulok?
A számon pimasz mosolygás a jelszó,
fütytyös csibészes: én is feljutok!*

*Nincs tömött zsákom s hegymászó botom!
Segítő kezét tán egy társ sem ad,
de vihart-oldó déli szél kölyök-
fejemre borzol lágy barackokat!*

*S a hegytetőn majd minden mezt lehántva,
én is kacagva szélnek öltözök;
karjukra fűznek mind a fény-nyalábok,
s eltáncolunk a fejetek fölött!*

*Így bocskorosan ugye megnevettek,
hogy márványt törni hegynek indulok?
A számon pimasz mosolygás a jelszó,
fütytyös csibészes: én is feljutok!*

Elhangzott 2017. november 7-én, Gérecz Attila Klauzál téri emléktáblájának megkoszorúzásakor.

Magabiztos formaérzékét dokumentálják többek között Goethe-, Heine és Rilke-fordításai, vagy a szókésének krónikáját megörökítő poémájának töredékei is.

Milyen tragikus életsorsra villant rá azzal, hogy szinte minden versének végén keletkezési helyként valamelyik börtön szerepel: Gyűjtő – Kisfogház, Vác, Márianosztra. Mintha egész Magyarország börtön lett volna, ahogyan Hamlet Dániája az volt. Persze, ha belegondolunk abba, hogy Magyarországon 1948 és 1953 között hétszázezer politikainak minősíthető perre került sor, nem túlzás az állítás: az ország valóban börtön volt. Börtön, amelynek valóságos rácsait Gérecz Attila már 1954 derekán szétfeszítette... Július 18-án, két héttel a Bernben elveszített labdarúgó döntőt követő első utcai demonstrációk közhangulatában megszökött a váci börtönből. Ha egyetlen megbízható kapcsolati pontja lett volna Budapesten, talán nem kerül vissza a börtönbe, ahol bravúrja miatt még fogvatartói körében is köztiszteletnek örvendő rab lett.

A berni kudarc pontot tett a magyar nép sportpályás csodavárási rítusára, 1956 őszén maga teremtett világsodát. A német–zsidó származású, világhírű amerikai politikai filozófus, a totalitárius rendszerek működését kutató, elemző Hannah Arendt szerint a világtörténelem egyetlen igazi forradalma az 1956-os magyar forradalom volt, amelynek résztvevői nem szociális követelésekkel léptek fel, nem a gyomrukat akarták megtölteni, hanem szabadságigényükkel az egyén és közösség megnyomorított tudatát, lélekállapotát törekedtek megváltoztatni. Ő mondta azt is, hogy 1956 magyarságának szelleme az emberiség kiolthatatlan fénye. E fényben benne van Gérecz Attila szellemének kisugárzása is.

Költő-volta mellett annak tudatában, hogy válogatott öttusázó kerettagként micsoda sportpályafutás várhatott volna rá, beleértve az olimpiai dobogót is, megkockáztathatjuk annak kijelentését: ha a sors lehetővé teszi, Gérecz Attila mindenben nagyot alkot, bármihez nyúl. Az 1956. november 7-én géppuskasorozattal összelyuggatott génusza hatvan év távolából is megrendít kisugárzásával. Egy drámaian lezárt életet a megtörhetetlen jellem, példamutató tartás is műalkotássá formálhat. Bizonyosság rá Gérecz Attila sorsa, amely részünké válhat, gazdagíthat, önmagunk lényegére döbbsenhet, egymás iránti szeretettel tölthet el bennünket.

MOHAI V. LAJOS

Meszegödrök aljára süllyesztett fegyverek

Ötvenhat októbere és novembere után rengeteg fegyver maradt szanaszét Kanizsán, a fegyverrejtegetés súlyos bűnnek számított, börtönbe csukták érte az embereket. Öregapám is ázott el puskákat a kertben a vadkörtefa alá, és én ott mindig valami kísérteties csöndre figyeltem föl, akárhányszor bókásztam arra. Ott éreztem meg először, hogy senki sem maradhat érintetlen a múlt mágikus hatalmától, és a múlt valahogy tekintélyt parancsol; a vadkörtefa mellett kialakult érzéseim harmincharmadik évemig elkísértek, ezért baljós sejtelmek között viseltem el a Kádár-rendszer tiltását ötvenhatról.

Ahogy a városban hírt vették, hogy mi történik Pesten, ébredezni kezdett a vidék. A fölbolydulás huszonharmadika után egy-két napos késéssel következett be. Az utcák hirtelen megteltek emberekkel a város főbb pontjain. Majd ugyanolyan hirtelen elnéptelenedtek. Mesélik, hogy első reakcióként ígéretekkel teli órák izgalma söpört végig a lelkeken. Sokan fellélegeztek, amint kikandikáltak az elhúzott függönyök mögül. Mintha az élet ismét mozgásba jött volna. „Talán a kezdet kezdetén kicsit túlzásba is vitték a dolgot”. Az történt ugyanis, hogy elkezdtek hamarjában a laktanyák kapujában szétosztani a kézfegyvereket; aki csak érte, kapta, az övé lett. Ismeretlen főkolomposok vitték a prímet, mintha csak az ő akarata számított volna. Az indulatok egy-két éjszaka leforgása alatt magasra csaptak, és válogatás nélkül lövöldözésbe kezdtek az emberek. Akinek a kezébe lőszer és puska került, úgy gondolta, most már biztonságban van. Ám a fegyverek hatalmának, ha csak tehetik, rögvést behódolnak az emberek; elmégesedett a helyzet, kevesen őrizték meg a higgadságukat; pedig a józanabbja fölkészült a legrosszabbra, de arról, hogy ez mivel jár majd, a kezdetek kezdetén még nem lehetett világos fogalmat alkotni. A rezsim kiszolgálóival szembeni undor hergelte és tüzelte az embereket, a dolgok méhében zajló folyamatokról azonban keveseknek lehetett valóságos fogalma. Sza-

kadék tátongott a lelkekben; a kanizsaiak is joggal gyűlöltek és vetették meg a kék parolinos ávosokat, akik kíméletet nem ismerve marták az ártatlan emberek húsát, ráadásul Tito Jugoszláviája túl közel volt ahhoz, hogy a rosszból még több teljen ki ezen a környéken. A sérelmek megtorlására elég okot adott a közelmúlt, de a fájdalom kifakadó sebei rövid idő alatt begyógyíthatatlannak bizonyultak, és az októberi fenyves napok hitét november hidegvágója követte az alélt városban.

A kertek mélyére, a meszegödrök aljára kellett süllyeszteni a fegyvereket a kérlelhetetlen mozdulatlanságú levegőben.

A forradalom alatt a családunk tagjainak ki sem kellett mozdulniuk a házból, hogy tudják, mi zajlik le körülöttük. A történetek a kerteken és mezőn keresztül felhőszakadásszerű gyorsasággal zúdultak rájuk a laktanya közelsége és az utcabeliek jóvoltából. Értésültek mindenről, ami akkor szóbeszéd tárgya volt a környékünkön. Nem gyávaságból maradtak vesztég; karon ülő csecsemő is alig voltam még, és a Bátyámra is vigyázni kellett, aki az első napokban elcsatangolt a laktanyához, és az éj leple alatt egy karabéllyal a vállán tért haza. A családom tagjait a lelkük mélyéig megrázták a történetek, néhány nap múlva támo lyogtak a kialvatlanságtól, éjszakánként pedig maguk is bekopogtak másokhoz, hogy megosszák egymással a friss híreket.

Ólomnehezék ereszkedett a lelkekre az első napok hangulata után, amelyben mindenki pótolni akarta azt, amit a szabadságból korábban elmulasztott. Euforikus fölbúrában szaladtak az órák. Öregapám állítólag egész nap a rádiót bújta, igyekezett a hangszókból kikövetkeztetni azt, hogy mit akarnak jelenteni az elhangzott szavak. Rossz lábával időről időre kisántikált a kerti diófák alá, a kerítés legtávolabbi pontjához, onnan hallgatózott, vadászott a neszekre és a zörejekre. Tudott a csöndből, a morajlásból és a kivehetetlen kiáltásokból „jeleket fejteni”. Az idős, sokat látott ember óvatosságával tartózkodott a veszélytől, és próbált mindenkit távol tartani az elhamarkodott döntésektől, mert azok következményei mindig kiszámíthatatlanok. Két háborút végigélt, fogsággal, szökésekkel, fullasztó kriptákban való bujkálással, borzongással teli rejtőzködésekkel. Nem kérkedett vele, hogy kiismerte az üldözők és üldözöttek lelkiállapotát. Vesztett és nyert, lebegett a mélységek fölött, és a szerencse is hozzásegődött, hogy ne zuhanjon az oroszlanok közé, akik nyomban

Részlet *A kanizsai Hidegház* című készülő, a Prae.hu Kiadónál megjelenő emlékezéssorozatból.

fölfalták volna. Halottakra száradt vérfoltokat látott, sok nyomorúságot és szenvedést ismert meg testközelből; tapasztalta, hogy mit jelent, ha valakinek az ujjja a fegyver ravaszán egyszer csak megállapodik.

Az meghúzza előbb vagy utóbb.

Öregapám haraggal telten elutasította a vérontást, és tisztában volt vele, hogy zavaros indulatok uralkodnak majd el a résztvevőkön, ha nem viszik hamar döntésre a dolgot, ezáltal zúzva szét a legszentebb és legmerészebb érzéseket. Az emberek egy idő után elveszítik az önuralmukat, és a rájuk törő tehetetlenség miatt rombolásba kezdenek, vagy gyáván elfutnak, és visszabújnak a vackaikba, megpróbálnak láthatatlanná válni. Egyik nap már az a szóbeszéd járta, hogy kis csapatokba verődött emberek lámpavasra készülnek fölhúzni párttagokat és ávosokat, portyázók hada keresi őket dühödten házról házra a városban. Kicsiben az játszódtott le Kanizsán, mint az ország többi részén. A félelem lett úrrá a kezdeti ováción, a félelem az emberek fejébe kergette a vért. „Egy idő után sokan várták már errefelé, hogy az oroszok bejöjjenek”, mondogatták rendre a hatvanas években, ha szóba jött ötvenhat, és besúgóktól tartottak. A fegyverropogás hangja lassan elsüllyedt az idők mélyén, az emlékezés megszeliődött a többség lelkében, és csak azokban élt tovább, akiket a személyes veszteség vagy az egykori titkolt emlékek összefűztek.

Akinek síkossá vált a talaj a lába alatt, vagy nem tudta elfojtani az érzéseit, összeszedte a cókómóját, és nekivágott a nagyvilágnak. Azt sem lehetett biztosan tudni, hogy mi lett később a „hangadókkal”, hogy mi számíthatott „föbenjáró” bűnnek. Az igazságot majd eltakarja az új hatalom gondolkodása: „A győztesek szervezik az ünneplés rendjét”, ismételte többször is az Öregapám, „és mindig lesznek olyanok, akik körüludvarolják őket. Veszedelemes ragály ez, mint a pestis volt”. Anyám unokatestvére, Wlassics Lali a horvátokon keresztül menekült Nyugatra, hosszú évek hányódása után végül Svájcban kötött ki, és bázongoristaként tengette az életét. Hogy előtte, azokban a napokban merre járt, mit csinált, sohasem tudtuk meg. Nem derült rá fény, vagy egyszerűen nem akartuk, hogy fény derüljön rá, de a családnak nem lehettek illúziói: sejtettük, hogy a csibész vére hajtotta, nem a felnőtt ember komolysága. Egy sötét és hideg éjjel, télidőben szökött át a határon, talán azért, hogy mentse az irháját, talán azért, hogy hajszolja a saját szabadságát, amelyre éppúgy jogot formálhatott, mint bárki más. Mindenesetre a folyó menti

fűzes egy jó negyedszázadra elnyelte az alakját a család tekintete elől. Senki sem ejtett könnyet érte, mert tudtuk, hogy rossz pénz nem vész el, egyszer majd megint a szemünk elé kerül, és az a nap akkor a dicsőség napja lesz a számára.

Hát, ki sajnálkozna egy ilyen pernahajder rokon miatt, aki kimutatta a foga fehérjét, és gyöngébbnek bizonyult nálunk?

Az oroszok bevonulása után próbálta megtalálni mindenki a maga helyét. A megtorlás híre gyorsan eljutott a városba is, de Nagy Imre nevét állítólag hamar elharapták beszéd közben. Sokan igyekeztek észrevétlenül maradni, meghúzódnak az árnyékban, hogy mentsék a bőrüket. „A kényszer ezt diktálta”, mosakodtak, sutba vágva büszkeséget, ízlést és szemérmet, ahogy azt az emberi természet simulékony oldala ilyenkor diktálni szokta. Ám azokat is félelemmel töltötte el a berendezkedő új rezsim, akik csak távoli szemlélői maradtak a zajos eseményeknek; suttogtak riadalmat keltő letartóztatásokról, mert olyanokat is letuszkoltak a város főteréhez közeli rendőrségi zárkákba, akiknek semmi közük nem volt a helybeli összetűzésekhez.

A rémületbe váltó időkben a balszerencse sem válogat.

A cellák homályos csücskeiben állítólag vég nélkül folytak a megfélemlítésbe torkolló fenyegetődzések; a foglyokat valamiféle jobb élet kilátásaival kecsegtették a karhatalmisták. Életek mentek tönkre, családok keveredtek hosszú időre bajba. Mondták, hogy időnként vértócsák gyűltek össze a cellák hideg kővén. Voltak mégis, akik némán túrték a megaláztatást, és nem bocsátották áruba a becsületüket. Tudták, hogy a megtört gerincek ropogása elhallatszik messzire. A Kádár-rendszer szolgálatába állt fegyveresek azután évekre elmerültek a rendcsinálásban, a saját változatukat szajkózva az „ellenforradalomról”. Kanizsa határszéli státusza megkövetelte a szigorú föllépést az idegen erők ellen és a belső ellenséggel szemben, hangsúlyozták lépten-nyomon. A Rózsa utcai emlékezete szerint Titóék irányába a határt csak ötvenhét tavaszán zárták le; addig sokan húzódtak meg az ország minden részéből a városszéli csűrökben és pajtákban várva az éjszakát, nehogy összerúgják a port a rendőrökkel, mielőtt a határsávig elérnek. Disszidálási kísérletek Zalában még a hetvenes években is követeltek halálos áldozatokat. Az elfogott határsértőkről, mint bűnözőkről, a szocialista rendszer ellenégeiről, rendszeresen beszámolt a megyei pártlap.

JÁSZ ATTILA

Fülszövegfény

*Isten végtelen türelme vigasz,
hogy nem kell mást tennem,
csak kitartanom. Nem is tehetek mást,
ez a dolgom. Ébren álmodom. Nem
gondolkodom, csak tudom, mit kell
tennem. Írni, aztán hallgatni hosszan.
Figyelni a fények folytonos változásait.
Ahogy kihűlnek, megkövülnek lassan.*

Lepkefény

*Reggelre a pohár vízbe belefulladt
egy éjszakai lepke. Nem hallottad
fuldokló haláltáncát, álmodtál.
Akaratod ellenére idegen helyre
költöztél. A házban nem volt net,
csak könyveket lehetett olvasni.
Meg kertészkedni a belső udvaron.
Figyelni a lepkéket kávéval kezедben,
ahogy a virágok szirmain egyensúlyoznak.
Ahogy egyikről a másikra szállingóznak.
Élnek, élsz, álmodban is. Bárhol legyél is.
Bármi legyél is.*

Kúszófény

*Ahogy az alagútba beereszkedik felülről,
a levegőztető nyíláson keresztül
egy kúszónövény. Egyre lejjebb
engedi élénkzöld leveleit, egyre
mélyebbre hatol a sötétben. Mi lesz,
ha eléri az út testét? Átkarolja és
mind a négy sávot magához akarja
ölelni. Győzhet a természet egyszer,
vagy ez is csupán a versekben lehetséges?*

PÖSA ZOLTÁN
Gólyaavatás/68

Közép-Európa legszebb egyetemének gipszfehér árkádjai remegnek a belső felháborodástól. A díszudvar fölé homoruló, négyemeletnyi magasan feszülő üvegóra is csörög-zörög. A roppant tér áttörhetetlen kakofóniával telítődik. Az első emeleti elegáns függőfolyosón a zsemlyebarna faasztalnál egy pohos, kopasz alak hadonászik-gesztikulál két lakkozott-pingált lány felé. A kiszókitott kancsal-szexi karon ragadja ősz-fehéresre festett hajú barátnőjét, s magával rángatja.

– Gyere innen. A pasi segrészeg, de az ilyen alak tők mátósan is zsugori, úgysem látunk tőle egy fityinget sem. A végén még velünk fizetteti meg a borokat, meg a konyakot is.

A tar fejű, feketeöltönyös, idomtalan dagadék handabandázva legyint, még ültében is elveszti egyensúlyát, iszonyú nagyot koppan feje az asztalon, s úgy is marad. A karjára borulva húzza a lóbórt, majd-hogynem túlhorkolja az elviselhetetlenül ricsajos zenébonát is, mindezt átellenben az ország második számú nemzeti könyvtárával, országépítésre szánt, meglévő és születő gondolatok azilumával. Félig nyitott tepsiszájából, cakkosan rojtos, lepedékes ajkáról sűrű nyálcsermely folyik a lapra.

Cégünk reklámja – gondolja keserűen az egyetem legeslegelső, Beatles-frizurás deákjaként a kéthónapos elsőéves, (egyetemi zsargonban) gólya létére is már elhíresült, hírhedté vált keresztény egzisztencialista, avantgárd költőpalánta, Krajcs Albert, akinek három versét is letiltották. A csőröshalfejű párttitkár, a kövér Gilicze saját kezűleg szedte le az egyetemi faliújságról, a Fórumról a *Barna szemeid skizofrén árnya*, *A vers születése* és a *Turulsólyom*, sőt, még az *Etelka* című ártatlan szerelmes költeményét is, október 24-én, mivel észrevette benne a hun–magyar rokonságelmélet igazolását és apológiáját, a trianoni országcsönkolás elleni tiltakozást és az 1956-os forradalom siratását. S mikor megtudta, hogy az Egyetemi Élet nevű hetilap is elfogadta közlésre a verseket, odatelefonált, és letiltotta a tervezett Krajcs-bemutatót, amelyet egy fiatal tanársegéd, Gomor András értékelő kisesszéje foglalt volna keretbe, amelyben Krajcsot Gregory Corso, az angyalarcú beatköltő távoli roko-

naként is aposztrofálta. Évfolyamtársai el is nevezték Korsó Gyurinak. E név egyrészt a Gregory Corso alúzió tréfásan kancsal elferdítése, hiszen a Gregory nem a György megfelelője, másrészt a tekintélyes sörbefogadói formátumra is híven utal.

Egyáltalán, hogyan kerülhet egyetemi gólyabálra két ilyen nőszemély? – füstölög tovább Krajcs-Korsó. – Nyilván, hogy kivénhedt pártmókusok kurvázhasanak, hiszen a gólyalányoknak nemigen imponálnak a veres könyvecskéjükkel.

A díszteremből, az aulából kijő két világoskék öltönyös, egyformán kövér alak, az egyik a csőröshalformájú bölcsészkarai párttitkár, „Túltáplált Cinege” (ahogy Giliczét becézik), a másik az elhízott bálnalakú Püspöki, az összegybetemi Magyar Szocialista Munkáspárt-titkár. Jó sok dolguk lehet, harmadmagukkal rontják a levegőt, hiszen a természettudományi karon is fungál egy függetlenített pártmajom, a kórosan sovány, hidegvíz szemű, paranoid tekintetű Nagy Aurél, aki hetente veri véresre a feleségét, sőt, néhány napja az anyósát is úgy helyben hagyta, hogy mentőt kellett hívni hozzá. Püspöki ugyan elsimította az ügyet, de Aurélkát, félállásban a marxista egyetemnek is legunalmasabb tudományos szocializmus előadóját, akinek még a „kommunista” szó korrekt ejtése is gondot okoz, ugyanis nagy büszkén „komonista”-nak (sic!) vallja magát, azért sem engedik mostanában a valódi egyetemisták közé, mert tavaly röhögéskoncert tört ki, amikor „paradoxon” helyett „paradonox”-ot mondott az ötödéves tanárjelöltekre kirótt marxista etika című, büntetésként is értelmezhető tantárgy kezdőelőadásán. Most nyilván büntiben van, azért nem baktat harmadikként a két gombóc mellett. Sebj, így hármashban megosztozhatnak a semmittevésen, nincs gazdagabb egy szocialista országnál széles e világon. E három díszvirág számára évente komoly fegyverténynek számít, hogy józanságot imitálva kell végigülniük a rektor mellett az egyetemi évnýtökat. A szuszogó, harákoló, tarfejű alakba karolnak, fölnyalábolják, s betaszigálják-támogatják ugyanabba a terembe, ahol jó nyolc hete a dékán is beiktatta a hagyományos kézfogással Krajcs urat is az egyetemi polgárság soraiba.

A fiú önkéntelen kíváncsisággal követi az imbolygó triászt. Az aula-ajtónyitás pillanatában még elviselhetetlenebbé, elképesztőbb fortissimóssá sűrül a hangzavar, az aulabéli cigányzene összezagyválódik a díszudvarból kavargó kommersz talpalávalóval. Krajcs átpislant az egymást támogató vállak fölött.

Összetolt asztaloknál tanyáznak ugyanazok, akik két hónapja szinte ugyanitt, csak fõnn az emelvényen díszmadárkodtak. Az ébredesz-botladozó gömböc-rõl, a nyáladzó piásról Krajcs eszébe villan: igen, õ is a helyi foxi-maxi akadémián, vagyis a marxista-leninista esti egyetemen tanít, mint Aurélka, csak a dagadt Machos (csúfneve szerint Tahos) Jóska bácsi a munkásmozgalom-történet tutora. Onnan lehet sejtetni, hogy a világ valamit azért változott a véres diktatúra ötvenes éveit, majd az 1963-as amnesztiát megelőző, akasztós Kádár-időszak óta, hogy legalább Paradox Aurélkát és Tahos Jóska nem engedik mostanában igazi egyetemisták közé.

A zenekar primása is ismerős valamelyik debreceni vendéglõbõl, de a teljes bizonyosságú azonosítást megelőzi egy sötétített szemüveges, bajsztalannul körbeborotvált, úgynevezett kiszes szakállú, félíg már kopasz fiatalember rendezõi karszalaggal felgyûrûzve:

– Ne haragudj, komám, de itt „nekünk” – karolja át atyáskodva Krajcs Berci vállát – nincs keresnivalónk. Meg aztán – kacsint erõltetett jóakarattal – jobb is odakünn.

Albert õt is felismeri. A „viccpali”. Odaokvetlenkedik az árkádok alatt tanuló diákok asztalaihoz, zaftos politikai vagy disznólkodós „sutkákkal” szoktatja a gólyákat az egyetemi tempóhoz, s közben igen éber figyeli, hogyan reagálnak a hallgatói – figyelmeztették Krajcs urat is az idõsebb alkotókõri cimborák. Benkõ Pista, a gyermekkori balesete után invalidussá elkezelt, megtõretett testû népi próféta, az Egyetemi Hírharsóna és a Fórum (Romanum) diákszerkesztõje bõvebb információkat is szolgáltatott róla. „Zsemlés Pál dunántúli lumpenivadék, már-már kopaszodik, pedig alig harmadéves, társainál hét esztendővel õregebb, lassan a harmincadikat tapossa. Nehezen, az ötödik nekirugaszkodásra jutott be az egyetemre, úgy, hogy két év katonáskodás közben belépett a párthoz is. Leszerelése után egy rokona a debreceni orvosi mûszergyárnál helyezte el függetlenített KISZ-titkárként, rendre helybõl nullás felvételi dolgozatot írt történelembõl is, oroszból is, a szabályok szerint szóbelire sem lett volna szabad behívni, de a KISZ által lefoglalt fõvételi keretszázalékba besuvasztva, mégiscsak egyetemi polgár lett. »Polgár«, inkább elvtárs. Arról a mondatáról híresült el már kései gólyakorában is, hogy »én elsõsorban a Kommunista Ifjúsági Szövetség és a Magyar Szocialista Munkáspárt tagja vagyok, csak másodsorban

egyetemi hallgató.« Ez egyébként igaz is” – summázta sátni kacajjal Benkõ Pista.

Albert újra a lenyálazott asztal mellõl bámulja a díszudvarban bömbölõ zenekart. Középfinozoman húzzák, a Shadows-nóták úgy-ahogy mennek nekik, ám a Beatles-, a Rolling Stones-, a Beach Boys- és a Bee Gees-adaptációk már az elviselhetõség és a túrheteritlenség mezsgyéin s az idegeken táncolnak. A placcot váratlanul városi bulibûtorok lepik el, a folyosókon is közismert Piac utcai flassterkoptatók. A kopaszodó karszalagoson kívül még felsõsõket sem nagyon lát, évfolyamtársai közül pedig vagy senki sincs, vagy fõlszívódtak, feloldódtak a notórius kocsmapincsik és bárhiénák forgatagában.

– Te sem így képzelte el – üvölt a fülébe egy szelíd alt hang tulajdonosa, már amennyire a hangerejétõl telik. Kellemesen enyhe szorítást érez a karján. Összerezzen, ám nyomban megkönnyebbül, már az orgánusmáról fõl ismeri. A szelíd tekintetû, bongyor, rizskásafogó csoporttársnõje, Kórósi Veronka, az évfolyam másik költõje az, akivel együtt szerepeltek a Fórumon. Ártatlan, ám bekebelezõ a nézése. Mindenkiel zárkózott, Bercivel viszont már élcelõdni is mer. – Ez nem gólyabál – folytatja. – Csak tömegdiszkó rázócsûrhével.

– Még csak nem is csûrhe – kontráz Albert. – Ezek diszkópincsik csupán. – Az üres flaskákkal és stampekkel borított asztalhoz ülnek. A lány otthonosan nevet, kivillantja rizskásafogait, mint egy bongyor angyalka.

– Azért is öltöztem így – mutat Krajcs úr saját kékkockás ingére, mesterségesen halványra koptatott farmerjára –, mert tudtam, mit várhatok. Egy ötödéves haverom mondta: a két világháború között nemcsak a gólyabál, de az egyetem is az oktatóké és a hallgatóké volt. Diák ellen még rendõri, bírói eljárást is csak úgy kezdeményezhetett bármelyik szerv, ha elõbb kikérte a hallgatót a rektortól, hiába szidják a Horthy-korszakot így meg úgy. Meglehet, az is rossz véglet, hogy például Párizsban, a Sorbonne-ra csak dékáni engedéllyel léphet be az outsider, de állítom, hogy ennél az is jobb. Ez itt: elviselhetetlen. Gólyabál gólyák nélkül – mutat szét színpadiasan. – Kettõnkön kívül senkivel nem találkoztam eddig az évfolyamról. S miért kell nekünk is kifizetni a beugrót a saját gólyaavatóunkra? Hiába olcsó viszonylag, a filléres ösztöndíjakhoz képest igencsak sokat kérnek.

– Igazad van, de azért nagyon nagy gyerek vagy – nevet a lány –, pedig rólam szoktad ugyanezt mon-

dani. „Ötödéves haverom”, meg a Sorbonne így meg úgy – utánozza évvodve a fiú kapkodó beszédmodorát – és koptatott farmer, kockás flaneling a golyabálon...

– Ez maradt meg tizenkét év után: farmer, flaneling, Beatles-frizura, ez a mi nagy lázadásunk. Miközben a csehszlovák tavaszt most fojtja vérbe a prágai ősz, a mi szegényesen tétova „kombojgatyás”, dafke kopott felöltös lombikviharainkat leginkább azzal torolja meg a hatalom, hogy a hekusok lenyírják rövidre, rosszabb esetben kopaszra a remetefrizuránkat. Istenem, hol van már ’56 tiszta fölkelése? Már itt, az egyetemen sem merjük szóbahozni. Sorbonne és hipsterszerelés... Az intellektuális francia egzisztencializmus tiltott gyümölcse helyett is marad a primitívebb pótlék, a gesztusegzisztencialista amerikai változat.

– Jaj, de merész és gyermeteg valaki. ’56 és kombojgatyó... – csilingel a vonzó alt hang, miközben a gazdája kifejezetten büvölőn néz a fiú szemébe. – Nem beszélhetnénk egy kicsit tizenennyolc éven felülieknek való témákról is?

Albert csak attól jö hirtelen zavarba, hogy egyre oldottabbnak érzi magát. Érvénytelenné foszlanak benne az egzisztencialista szorongásélményekre, illetve a dekadens nemtörődömségre programozott panelmondatok. És immár harmadszorra ragadja valaki karon, de ezúttal acélujjakkal.

– Uram, jöjjön csak félre egy percre. Akarok valamit mondani, csak nem a hölgy előtt. Maradjon, kisaszonyka, semmi gáz.

Kábultan halad a mángorolt képű, vasmarkú mellett. Átfut a fejében, hogy már-már szabályosan jóvá-gású is lehetne, de visszataszítóvá teszi az egyéníthető arcvonások teljes hiánya. Már-már mulattatják saját észrevételei. Csak akkor döbben meg, amikor a pincérek folyosószárnán durva lökést-taszítást kap. Szorosan mellélép még egy halszemű törpe, s egy rózsaszín disznóarcú fiatalember is. Mindhárman fekete formaruhát, nyakkendő nélküli, nyakig gombos inget viselnek.

– Nos, hajlandó kifizetni most azonnal a két üveg debróit és a három konyakját? – kérdezi vészjósló halkán a vasmarkú.

– Nem én fogyasztottam – magyarázkodna, de a halszemű a képébe üvölti:

– Beverem a pofádat, te szemét! Eltartunk itt beneteket, rohadt naplopók, aztán szídjátok a rendszert!

– A szüleim tartanak el, nem a rendszer – motyogja Krajcs, homlokán veríték, pedig tűzmelege van, a lába remeg. „A sokktól úgy reagálok, mintha igazat mondana ez a hazug állat” – fut át az fejében bosszús-rémülten. „Aki így be van ijedve, ily szánalmas, sápadt, dadogós, annak akkor sincs igaza, ha igaza van. Ezek ezt az egyet tudják, ezzel nyernek mindig.”

– Akkor miért a maga asztalán áll két üres palack, meg három konyakospohár? – tagolja lassan, rezzenetlen-fakón a hidegvíz-kékszemű.

– Azt is tudom, ki rendelte, ki fogyasztotta. – Még dühösebb magára, amiért remeg a hangja. „Nem volna bíró, objektív kívülálló, aki nekem hinne. Miért én védekezem? Miért magyarázkodom ilyen készségesen a rágalmazóknak? Miért teszek úgy, mint ha nem tudnám, hogy ők is tudják: hazudnak, de azt is, hogy én gyöngé vagyok igazam bizonyításához. Csak azt nem tudom most már, mi a fő céljuk. Velem kifizettetni annak a magas elvtársnak a cechjét, akitől nem merik behajtani, vagy már ez sem fontos nekik, csak a gyűlöletük a leendő értelmiségi, vagy a belőlem letagadhatatlanul kigőzölögő úrifüü-aura iránt, akik ők soha nem lesznek. S mégis, lám, folytatom is.” – Ott ül, benn az aulában, csontkakuk állapottában, a hosszú asztalnál Machos Jóska elvtárs, a Vörös Akadémia részegességéről és ostobaságáról városzerte közzismert tanára, ő próbált két kiszökített szépleányt sikertelenül leitatni és elszédíteni.

– Halljátok ezt! Még hogy vörös akadémiai részes, buta tanár és „Jóska elvtárs”?! Rágalmazni mersz rendes embereket, akik mindent megtesznek ezért a rendszerért? Milyen alapon meri ez a született ellenforradalmártozás a keresztnévén szólítani Machos elvtársat? És az elvtárs szót úgy kiejteni, mintha azt szégyellni kéne?

– Maguk rágalmaznak engem. Nagyon jól tudják, hogy igazat mondok, csak attól az alaktól be vannak tojva.

– Micsoda? Hogy beszélsz te velünk? Ha nem adod ide a pénzt... – lóbálja az öklét a hidegvíz-kékszemű. Majd elővesz váratlanul a belső zsebéből egy fekete, bőrkötéses flepnit. – Nézzen csak ide – nyitja szét. – Rendőr elhárító őrmester vagyok.

A kép, a rang, az elhárító titulus is stimmel, a nevet ügyesen takarja. A többiek is előveszik a zsarubizonnyalatot. A vasmarkú is elhárító, a rangját már nem látni. A malacképű már ügyetlenebb: ő Rókus Béla rendőrhadnagy a veszprémi rendőrkapitányságról, de „igazolásra és intézkedésre jogosult az egész ország

területén”. „Ennek ugyan nagyobb a rangja, de csak sima zsaru, nem elhárító, mint a másik kettő” – fut végig Krajcs agyán az adott kínos helyzet szempontjából tökéletesen fölösleges gondolatmenet.

– Fizesd ki, pajtás – szólal meg nyájasan a malacképű. – Mindhárman tanúsítanánk, ha arra kerülne a sor, hogy jóval előbb ültél ott, annál az asztalnál, ahol az üres üvegek vannak, mint a kislány, és hogy te rendelted a bort és a konyakot. Ő sem tanúskodhat hát melletted.

– Följelentem magukat! – próbál Albert is kiabálni. – Maga Rókus Béla hadnagy Veszprémből. Fasiszta, ávós banda! – üvölt most már ő is.

Förgeteges nevetés:

– Akár most, nálunk is megteheti a följelentést, vagy menjen be nyugodtan, no persze, majd akkor, ha elengedtük – a debreceni kapitányságra. S mondja csak el, hogy a gólyabálon a rendőrök megverték, kizsebelték. Megnézheti, mit kap tőlük. Kiverik magából a tegnapi szart is!

– De még ha volna is valami kemény kapcsolatot – mosolyog a malacképű –, mire mozgósítani tudnád, bottal ütheted a nyomunkat. Nyomunkat? Fenéket! Itt sem voltunk! – kontráz önnönmagára színpadiasan.

A halszemű hirtelen újra elkomorodik.

– De hát ez még pimaszkodni mer! Leverem. beverem a képét. Nem ismer magára az édes mamája, úri fiúcska!

– Nincs is nálam annyi pénz! – szalad ki a száján, s máris legszívesebben ráütne. – És különben sem fizetek. Utálom ezeket az ávéhás, fasisztánál is rosszabb módszereket!

Úgy dönt, összevereti magát. Ha már mártír, legyen egészen az.

De ők váratlanul és elégedetten összenéznek. A vasmarkú elhárító szelíddé, készségessé válik, a halszemű kollégája sem mocorog, ugyanolyan kedves-

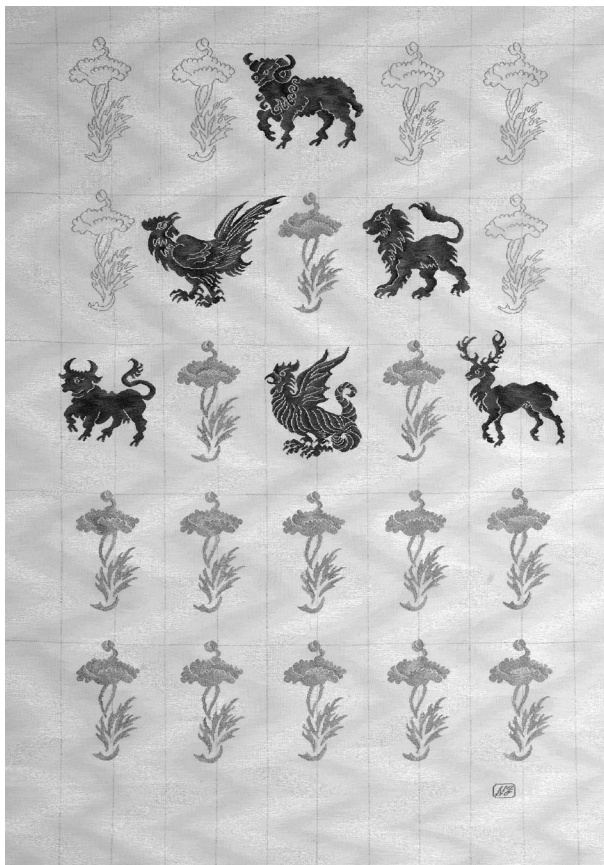
sé, mosolygóssá kerekedik a képük, mint a disznó-arcúé, aki átveszi a prímet.

– A személyi igazolványát csak hajlandó tán ideadni, fiacskám? Én is megmutatom az enyémet. Igen, én vagyok Rókus Béla hadnagy.

– Tessék – adja a kezébe Krajcs is a magáét, a hadnagy noteszt húz elő a belső zsebéből, kiírja a flepniből Albert adatait, pizmog még jó negyedórát a tollával.

– Tudja, kinek a kezébe adjuk? – veszi át a följelentést a malacképűtől a vasmarkú, s nyájasan lobogtatja a fecnit. – Hagyjad csak, János, nagyon jól van ez így – fordul csitítóan a halszeműhöz, aki megint dühösen mocorog, a malacképű szomorúan bólogat, széttárja a kezét. – Azokhoz juttatjuk el a jegyzőkönyvet, akiket rágalmazott az előbb. Tudja, mit jelent ez? Leírtuk, hogy a pártiskolai elvtársat és a saját egyetemének pártvezetőit is mocskolta,

s amikor kimondta az „elvtárs” szót, még köpött is egyet. Na, bizonyítsa be, hogy ez nem így volt! Azt talán nem is tagadja, hogy lefasisztázott, utána leávószozott minket. Sőt, azt is kijelentette mindannyiunk füle hallatára, hogy az ávéhás a fasisztánál is rosszabb! Ezt nyilván a szüleitől hallotta, mint ahogy ebből az is következik, hogy az 1956-os ellenforradalom maguk szerint forradalom volt. Tudja mit, ezt is kimondta! Akár hétfőn elkezdhet munkahelyet keresni. Még azt is kár! Egy hónapon belül bevonul katonának. Azon leszünk, hogy oda kerüljön, ahol megtudhatja, mik azok az ávós módszerek. Első lépcsős laktanyába... Ott addig provokálják a magafaját, amíg futkosóra nem kerül. Utána, ha túléli, talán három év múlva kiszabadul, aztán fellebbezhet az atyáuristenhez is, akkor sem veszik vissza az egyetemre. Na, nem jobb lett volna, ha kifizeti azt a fogyasztást? Most már akkor sem fogadnám el, ha utánam hajtaná. A szülei helyében sem lennék most.

Predestinatio IV. – Ház (2006–2007)

– Nincs erre semmi szükség – lép elő váratlanul egy benyílóból a kopaszodó, karszalagos fiú. – Mennyivel tartozik? Rendes srác. Mással is előfordul, hogy beivott.

Pusmogás, a fiú gesztikulál, mutat ő is valamit a zsebéből. Flepni az is. Rövid parolázás, kedélyeskedés, bankók, jegyzőkönyv eltépve, a feljelentés dettó. Már ott sincsenek.

Albertba már a kopasz, szakállas, karszalagos, túlkoros egyetemista karol, visszaadja neki az igazolványát is.

– Ezek ellen nem lehet! – ordítva sutyorog a fülébe. – Tudják ők jól, hogy a seggig érő homlokú Tahos nem fizetett. De oda – int az aula elé – nem mernek bemenni. S egy „egyetemista értelmiségi genyóra” mindent rá lehet fogni. Örülj, hogy élsz. Eltartanak. Eltartunk. S majd meglátod, akkor sem dolgozol ám, ha diplomás leszel. Szerintük az „improduktív munkaerőt” eltartják. Azért szűrtak ki ráadásul éppen téged, mert nagyon hamar meglátszik rajtad, hogy ittál. S egy piás értelmiségi duplán nem szavahihető. De nem baj. El lehet kerülni az ilyen eseteket. S azt is el lehet intézni, hogy egész életedben védve legyél az ilyesfajta zaklatásoktól. Öt kilót adtam nekik, megadni ráérsz. Akár el is felejtethetjük. De hétfőn reggel ugorj be hozzám az alagsori KISZ-bizottságba. Egy kis baráti dumcsira. Megismerkedsz a többiekkel is. Többször is szó esett már rólad. Eszes srác vagy, de nem jó helyre születél. Furák a gondolataid. Sebaj. Ezeken ma már lehet segíteni. Verseket... – hallgat, néz rá jelentőségteljesen. – Verseket is írsz. Meglátjuk, mit kezdünk egymással.

Albert feje hirtelen feltisztul. Elmúlik a bávasága.

– Ne haragudj – még remeg a hangja. – Köszönöm, hogy kisegítettél – keményedik meg végre. – A pénzt borítékba teszem, leragasztom, ráírom a nevedet. Mindenki tudja, ki vagy. Hétfőn reggel nyolckor átveheted az egyetemi portán. Sőt, inkább találkozunk ott – emeli föl a hangját –, s két tanú előtt adom vissza a kezédbe.

A szakállas elvörösödik, arca eltorzul, majd szánakozó nyájasságot erőltet magára.

– Biztos vagy ebben? Mi nem könyörgünk többet! – Merőn néz, majd legyint. – Sajnos látom, hogy nem tréfálsz. De kár volt ilyen ellenségesnek lenni. Velük is kiabáltál – int a folyosószárny felé. – Így esetleg én sem leszek ennyire barátságos, s elterjesztem, mennyire link fickó vagy. És hogy miket mondtál a szoci-

alizmusról, az ávóról, ami rosszabb, mint a fasizmus, meg hogy dicséred 1956-ot. Kár érted, fiú. Bedölsz az öreg írók látszólagos karakánságának. Olyanokat jelentesz ki, ráadásul rendőrök előtt, amit a mesterid csak zárt körben, klubszerű körülmények között mernek kimondani, s azt is úgy, hogy előtte velünk egyeztetik. A ti szakmátokban úgy szokás tenni, mint ha megvetnétek minket, de azért hallgatnak ránk a példaképeitek is. Tudják, mi az, hogy ha mi valakit leírunk a listánkról... és fölírunk egy másik listára. Néha-néha, úgy, mutatóba kiállnak egy-egy emberükért. De nem ám kezdő kis senkikért. Jaj, jaj, kedves Korsó Gyuri, attól félek, soha nem jutsz túl a Fórumon, meg az Egyetemi Élet szintű újságokon. S öt év múlva még ezeket is elveszíted. Egy életen át taníthatsz vidéken, falun hülye nebulókat.

– „Az én édesapám az emberek apja, s én az emberek testvére vagyok.” Ha nem tudnád, Kosztolányi Dezső így beszélt az általad lesajnált szakmáról a *Tanár az én apám* című, gyönyörű versében. Lehet, hogy ez neked közhely, de én úgy tudtam, tanárnak lenni becsület és tisztesség dolga, s hogy pontosan azért járunk erre az egyetemre, hogy majdan nebulókat oktassunk. Városban, faluban, tanyán, bölcseket, közepeseket, butácskákat! – szónokol minden ironia nélkül Albert. – De veled szerintem nem voltam ellességes. Ismétlem, köszönöm, hogy kisegítettél. Hétfőn átveheted a pénzed a portánál. Szia!

– Majd öt év múlva sajnálni fogod – hallja maga mögött. Elvegyül a tömegben, kiszáradt a torka, de inni már nincs kedve. Ezekről rendelni bármit is. Már az alagsori ruhatárnál ölti magára a ballonját.

– Hogy elkedvetlenedtél – lép mellé az őzike tekintetű bongyorka. – Hová tűntél? Mit akartak tőled?

– Kifizettem a cehet egy ismerősöm helyett – hadd Albert. – Így aztán egy fillérem sem maradt. Hazamegyek. Szia!

A lány nem vesz tudomást a kiábrándult, elutasító felhangokról.

– Én is meguntam már. Ha már így lelomboztak ezek a fatökök pincérek, kénytelen vagyok belemenni a szerepcserébe. Engedd meg, hogy elkísérjelek, házáig. De előtte beszéljünk még valahol. Nálam van pénz. Na, ne kajláskodj!

Albert lassan, tétován elmosolyodik. Bólint.

– Köszönöm. Menjünk. De arról, ami az előbb történt, most még hadd ne meséljék!

– Lesz még bőven alkalmad rá – karol belé a lány.

Kényszerhelyzetek

Beszélgetés Kulin Ferencel

Több mint negyedszázaddal a rendszerváltást követően is számos kérdés maradt megválaszolatlanul az átalakulással kapcsolatban. Kulin Ferenc, az MDF alapítójaként, az akkori kormánypárt parlamenti képviselőjeként hiteles tanúja a korabeli eseményeknek. *A paktum-fantom* című könyvében bemutatja az MDF és SZDSZ között 1990 tavaszán létrejött, sokak által bírált pártközi megállapodás bel- és külpolitikai okait, világgazdasági hátterét.

– *Hol és pontosan milyen körülmények között került sor a megállapodás aláírására? Milyen hosszú egyeztetés előzte meg?*

– Amikor az 1990-es parlamenti választások után nyilvánvalóvá vált, hogy a győztes MDF-nek a koalíciós partnereivel (FKgP, KDNP) együtt sincs kétharmados többsége, Antall József javaslata alapján – az MDF vezetőtestületének jóváhagyásával – tárgyalások kezdődtek az SZDSZ-szel, hogy ne legyen szükség minden törvény megszavazásánál az ellenzék támogatására. A tárgyalások – amelyek az MDF Bem téri székházában zajlottak – április 29-én zárultak le, s ekkor került sor a két párt közötti megállapodás aláírására. (Az MDF részéről Antall József, Balsai István, Kónya Imre, Kutrucz Katalin és Salamon László, az SZDSZ-től Kis János, Tölgyessy Péter és Pető Iván látták el kézjegyükkel a dokumentumot.)

– *Könyvét olvasva felmerül a kérdés: miért éppen ezzel a tartalommal készült el a dokumentum? Konkrétabban: érdemes volt feláldozni a három legfontosabb közjogi méltóságból kettőt, cserébe a konstruktív bizalmatlansági indítványért?*

– Akármilyen tartalommal készült volna el, nem változtatott volna azon a tényen, hogy a kormánynak csak akkor lehetett vol-

na lényegesen nagyobb a mozgástere, ha legalább kétharmados többséggel rendelkezik a parlamentben. Ennek hiányában csak két lehetőség közül választhattunk: vagy vállaljuk, hogy négy éven keresztül minden törvényjavaslat szavazásra terjesztése előtt alkuba bocsátkozunk az ellenzék valamelyik pártjával, vagy egyetlen – törvényerejű – jogszabályban rögzítjük a kétharmados támogatást igénylő ügyek listáját. Ami pedig a közjogi méltóságokat illeti, nem szabad megfélemlenünk arról, hogy a „paktum” megkötésekor már érvényben lévő alkotmányunk szerint jelképesen ugyan a köztársasági elnöké volt a legmagasabb tisztség, de a hétköznapi politikai gyakorlatban az országgyűlés elnöke lényegesen fontosabb szerepet játszott. Ezt a tisztséget pedig az MDF kimagasló személyisége, Szabad György töltötte be.

– *Mi volt annak az oka, hogy ilyen sok mandátumot szerzett az SZDSZ? Kizárólag a „négyigenes népszavazás” sikere röpítette ilyen magasra, vagy az MDF-nél radikálisabb ígérek tették szimpatikusabbá a választók körében?*

– A választói közhangulatban bekövetkezett változás '89 őszén egyértelműen a liberálisoknak kedvezett. Október 23., tehát a Köztársaság kikiáltása előtt a magyar társadalom döntő többsége kétel-

kedett egy igazi rendszerváltozás lehetőségében, s ezért a mérsékelt ütemű átalakulás híveként az MDF által képviselt „nyugodt erő” mögé sorakozott fel. Miután azonban az állampárttal folytatott kerekasztaltárgyalások zárónyilatkozatát az SZDSZ nem írta alá, meg tudta szólítani azokat a tömegeket is, akik korábban passzívak voltak, s egy következetesen antikommunista politikai erőtlől remélték, hogy gyors és radikális fordulat következhet be az ország társadalmi, gazdasági életében. Ezek a tömegek persze mit sem sejtettek arról, hogy a bizalmukat élvező párt majd az úgynevezett „sokkterápia” katasztrofális programját fogja képviselni az MDF konzervatív szociálpolitikájával szemben, s hogy az első adandó alkalommal koalícióra fog lépni a kommunisták utódpártjával.

– *A politikai lövészárkokban megkreált fantomok helyett mik voltak a valódi ellentétek, és hogyan lehetett volna ezeket áthidalni, megoldani?*

– Annak a terméketlen és áldatlan ellentétnek, amely a rendszerváltozás pillanatában a politikai élet centrumába nyomult, messzire nyúló társadalomlélektani és eszmetörténeti előzményei voltak/vannak. Közvetlenül azokból a politikai és kulturális szembenállásokból eredeztethetők, amelyek

a XX. század elején bontakoztak ki a magyar politikus-értelmiségi elit két tábora: az úgynevezett polgári radikálisok és a népi írói mozgalom képviselői között. A kezdetben csupán elméleti jellegűnek látszó polémia tárgya Magyarország modernizációjának „hogyanja” volt, a tragikus történelmi események (az I. világháború kiemelése, a Kommün terrorja, Trianon) hatására azonban bekövetkezett szellemi életünk végletes politikai polarizációja. A radikálisok (1919-ben, 1949-ben és 1989-ben egyaránt) az adott hatalmi viszonyokhoz való feltétlen és elvtelen alkalmazkodástól remélték az ország civilizációs élvonalba emelkedését, a népiek minden körülmények között ragaszkodtak a nemzetállami szuverenitás megőrzéséhez.

– *E folyóirat hasábjain nem mehetünk el szó nélkül Németh–Illyés kudarcos mentőakciója mellett, amellyel a börtönben sínylődő Déryt és Zelk Zoltánt próbálták menteni, ezzel betemetni a népiek és urbánusok közt tátongó árkot. Mégis, jó magyar szokás szerint ebből az „ellenfél” még komolyabb tökéletet kovácsolt. Mi volt ennek az oka: Illyésék nem tudtak, vagy nem akartak védekezni az igaztalan vádakkal szemben?*

– Illyésék megtették azt, amit megtehettek. Elmondták, leírták, milyen erkölcsi indítékok vezették őket, amikor – író társaik érdekében – szóba álltak a diktátorokkal. Miután céljukat nem érték el, védtelenekké váltak a nyilvánvalóan rosszindulatú rágalomokkal szemben, amelyek szerint a népi írók „mindig is” kollaboráltak a hatalommal. Ez a vád akkor vált politikai fegyverré, amikor párbeszéd kezdődött a Lakiteleken szervező-

dő MDF és az állampárt Pozsgay Imre vezette reformszárnya között. A liberálisok politikai célja a népi-nemzeti tábor hiteltelenítése volt, s a kollaboráció hamis mítosza – ha csak ideig-óráig is – a kollektív karaktergyilkosság hatásos eszközének bizonyult a kezükben.

– *Tekintsük át röviden a „paktum” világpolitikai hátterét, körülményeit. Melyek voltak azok a tényezők, amelyek nem hagytak más lehetőséget a kormánypárt vezetőségének, minthogy tető alá hozza a pártközi megállapodást a liberális ellenzékkel?*

– Azt hiszem, máig sem tudatosult eléggé a magyar társadalomban, hogy az Antall-kormány megalakulásának világpolitikai háttere alapvetően megváltozott a rendszerváltozás előkészületeit meghatározó nagyhatalmi erőviszonyokhoz képest. 1987-ben még reálisnak látszott a „harmadik út” és a külpolitikai semlegesség lakiteleki programja, de 1989 őszén már nyilvánvaló volt, hogy a jövőnk nem alakulhat attól függetlenül, hogy a nagyhatalmak – az USA és a Szovjetunió – milyen szerepet szánnak Európának a világban, s hogy Európa milyen feltételekkel fogadja el Németország újraegyesülését. Nos, ezek a feltételek távolról sem voltak olyan kedvezőek a számunkra, amilyeneknek az átalakulás kezdetekor látszottak. Tudomásul kellett vennünk, hogy a kelet-közép-európai változások során a rendszerváltók élén járó Magyarország geopolitikai pozíciója leértékelődött, s hogy az új helyzetünkben már nem reménykedhettünk Washington és Bonn fájdalommentes átalakulást ígérő különleges bánásmódjában.

A szovjet csapatok jelenléte, s a rendkívül instabil balkáni helyzet ennek ellenére arra figyelmeztetett, hogy az ország beilleszkedése a Nyugat gazdasági és katonapolitikai rendszerébe alapvető nemzeti érdek. Kétségtelen, hogy ebben a helyzetben az MDF megtehetné volna, hogy „paktum” nélkül kezd el kormányozni, de a többpárti demokráciák általa is elfogadott játékszabályait betartva, ez a megoldás csak egy elhúzódó belpolitikai válságba torkolhatott volna. Végül is tehát a kényszerhelyzetek figyelembevételével született meg a pártközi megállapodást kezdeményező szuverén döntésünk.

– *Az esszé epilógusában biza-kódásra is buzdít. Kifejtené, hogy mire alapozhatjuk ezt a mai Magyarországon?*

– Jogos a kérdése, hogy tudniillik mire alapozom optimizmusomat, ha a „paktum” következményeit magam sem tekintem sikertörténetnek. Nos, két fontos tapasztalatomra hivatkozom. Az egyiket azokból a könyvekből szereztem, amelyek azt dokumentálják, hogy a kétségbeejtő válságtüneteket produkáló Nyugatnak ma is van olyan szellemi elitje, amelyik hozzánk hasonlóan bírálja a posztmodern kor abszurditáit, s keresi a válságból kivezető utat. Reményeim másik fedezetét az elmúlt negyedszázad hazai történelmében vélem feltalálhatónak, mert minden csalódás, kudarc, vereség ellenére azt látom, hogy talpon maradtunk. Azokra az elvekre, célokra, amelyek a lakiteleki sátorban fogalmazódtak meg, nem csupán az emlékirataimban találom rá.

Kopácsy Gergely

VÉGH ATTILA

Holdlelkek

*A sűrű szmog miatt Pekingben
évek óta nem látni napot, csillagot.
A hatóság a Tienanmen téri óriás
képernyőn közvetíti, milyen az ég.*

*De a fejlődés nem áll meg, hízik a köd.
Ha már a nagy kivetítőt sem látni,
mindenkinek a mobiljára küldik a képet,
élje át a zsebre vágható reggelt, holdas éjt.*

*Aztán eltűnnek majd a mobilok is,
minden kínai fortyogó ködbe meríti kezét,
a kézfogás már transzcendens élmény.
És feltalálják az égvetítés szemüveget,*

*hiszen a technika csodákra képes,
csak hogy a füst a lencsék mögé becsorog,
szemgolyóra ül, megnyalja az íriszt,
mint egy hűséges szörnyeteg.*

*Ekkor divatba jön a retinaműtét:
apró lézerujjak rajzolnak napkört, holdkaréjt,
csillagtáncot a párás lélektükörre.
Generálszószban tapogatóznak*

*az eltévedt lelkek, láthatatlan ég alatt ég
milliárd hunyorgó szempár, képek
lökösödnek, mintha a haldokló idő
végigpörgetné tűnő életét,*

*szentjánosbogarak régvolt éjszakán,
már milliárd naprendszer lát a saját jogán,*

*szikrázik rengeteg magába fordult angyal,
gondolatok a vérben (már nem követik aggyal),*

*és nincs, aki a térképről visszatáljon
az eltűnés terére, ahol fáj minden lábnyom,*

*betűi egy utolsó, elkésett levélnek,
a holt levegőben vak hitek égnek,*

*de már önmaguknak se tudnak megköszönni
semmit, amiért világra kellett jönni.*

ROTT JÓZSEF

Egy tömeggyilkos lelkiismerete

Nincs az az ember, aki ne élne meg fájdalmat és félelmet a szűkebb miliójével való szakítás során, mivel lezáratlan viszonyokat hagy maga mögött, s úgyszintén a bizonytalan, az ismeretlen vár rá. Molnár egyértelmű válasszal szolgál, mi szükséges a békés távozáshoz: meg kell tanulni és bátran képviselni az érző-eleven elsőségét, méghozzá mindannyiunk viszonylatában. Aki így indul útnak, jóval kevesebb a félnívalója. Sánta viszont – noha a tradicionális megfordítottság állapotában az ellenkezőjéről számol be – megmarad képzetével a tárgyi-dologi világ szorításában.

Az alkotói én és a kollektív séma konfrontációját, az autonóm szabadságigényt tárgyaló regények, *A Pál utcai fiúk* és a *Hűsz óra* összevetése révén még kimerítőbb választ nyerünk, miért nem jut el Sánta – és vele egyetemben az új, a baloldali séma – az elvont gondolkodás tartományába, miért tart ki az egy-pólusú emberszemlélet mellett. Ahhoz azonban, hogy a végére járassunk a gondolatnak, tisztáznunk kell egy fogalomzavart, amelyet naiv önfeledtséggel éltet a közfelfogás. Egészen pontosan, hogy mit értünk szabadságigény alatt. Az autonóm, a személyre szabott út bejárásának elsődleges igényét a kollektív séma, sémák ellenében. Egyetlen nyilvánvaló okból: autonóm létezés nélkül elképzelhetetlen az önálló felelősségvállalás. Amely hiányában nem teremhet meg progresszív, életigenlő szellemi teljesítmény.

A később tárgyalandó, az új évezred legkiválóbb alkotásainak egyikéből, Martin Scorsese *Viharszigetéből* kölcsönözzük a levezetés módszerét, amelyet az irodalmi alaplú szerzője, Dennis Lehane a *Négyes szám törvényeként* nevesít. Maga a módszer közeli ismerősünk, hiszen mindahány elvont gondolkodásra képes szerző eljut a felismeréséig, különben képtelen lenne a kívánt relációfordítások végrehajtására. Minél összetettebb modellt, bonyolultabb rendszert mozgat, annál több komponensre, jelesül feminin, illetve maszkulin énrészre, értékképviselőre van szüksége a levezetéshez.

Scola és Tarchetti *Szerelmi szenvedélye* ugyanúgy a *Négyes szám törvénye* szellemében fogant, mint Molnár, Sánta és Lehane emlegetett regénye. A kollektív sémát számonkérő attitűd képviselője Fosca szívtelen nagybátyja a történetben, a csúf és a hibátlan nő szerepe Foscára és Clarára van osztva, s aki hármuk sorsát a sajátja által összefűzi, a hős Bacchetti kapitány, aki Fosca kedvéért lemond Clara szerelméről, s még a zsarnokát is elpusztítja, hogy szenvedő hősnője a sorsával megbékélve térhessen örök nyugalóra. Bacchetti minden fontosabb megnyilvánulása sérti a tradicionális sémát, a közízlést. De például Galgóczi Erzsébet is hibátlanul alkalmazza az eljárást; a *Hínár* című elbeszélése – később részletesen foglalkozunk vele – az egyik legtöbb jelentéstartammal felruházott mű, amellyel csak találkozhatunk ezen rendszeren belül. Tarchetti a mellbevágó őszinteségével hat olvasójára, Lehane nála is kíméletlenebb, ami igencsak érthető, mivel a holokauszt tényével való szembesülés, az így megélt trauma rátelepedése a szerelmi viszonyra, a házasságrete, a disszociatív folyamat családi bejárása a regény tárgya. Galgóczi a lesbikussága egyéni és társadalmi problematikája vezető kérdéseit kódolja bele a heteroszexuális értékmezőben végigvitt, szövevényes történetbe, idősíkokat és életttereket váltogat rendkívüli magabiztossággal, mivel szintén a mélyérzései vezetik tollát. Molnár a gyermekkor friss, őszinte emócióival dolgozik, regényét átítatja az ifjonti fejlődésvágy, a velünk születő progresszivitás. Sánta viszont koncepciózusan alárendeli gondolkodását a választott sémának: mindenfajta értelemben. Legelőbb persze az osztályharc-szemléletnek. A megjelölt milió, a paraszti létforma a tradicionálisan honos belső törvényszerűségeivel továbbszűkíti a szellemi mozgásteret. Bármely adekvát válaszokat, megoldást kereső szerző tiltakozna ezen gátak ellen, a lerombolásukra törekedne, ám Sánta annál inkább elemében van, minél deprimáltabb modellt sikerül létrehozni.

Miután megtisztította a terepet a spontán, őszinte megnyilvánulásoktól, avagy telítette azt a kikényszerített cselekvésformákkal, magabiztossá, sőt, a merev sémán belül intenzív gondolkodóvá és szenvedélyes igazságkeresővé válik. Mindehhez nem kell más, mint totális önálárendeltségbe utalni a nőket, méghozzá oly módon, hogy az önállótlan örömtelenség egyenest a természetüknek, az igényeiknek megfelelőnek tessenek. A nemzedéki konfliktust pedig a maszkulin (heteroszexuális) értékmezőbe terelni, céljaként

Részlet a szerzőnek az Urbis Kiadónál decemberben megjelenő irodalmi tanulmányából.

a terület feletti regnálás – morálisnak feltüntetett – akaratát megjelölni. Ilyeténképp a dolgok állása mindjárt fekete-fehérnek, jónak és rossznak, igaznak és hazugnak, fenntarthatónak és felszámolandónak látszik. Csakhogy minden ellenérzésnek, rossz, hamis, felszámolandó állapotnak is van némi – olykor nem is kevés – igazságtartama. Minek okán az ige-
nekre-nemekre felosztott sakktáblán cél- és élet-
szerűbb két-két figurát, *két ellentétpárt* mozgatni, akiknek konfrontálása által lépésről lépésre levezet-
hető a társadalmi játszma, úgyis mint történelmi tör-
vényszerűség.

Kellenek hozzá egy tetre kész nemzedék igaz fiai, akiknek elégük van a tradicionális megnyomori-
tottságból: Kocsis Benjámin, Varga Sándor, Balogh Antal és az „elnök” Jóska. A történelmi átmenet
azonban, amelynek a felemelkedésüket köszönhetik, óhatatlanul szembe is fordítja őket, kit-kit a rejtett,
a kevésbé ismert természetének megfelelően. Varga Sándor pártos kegyetlenkedései vezetnek a forra-
dalmi elégedetlenséghez, majd a zavaros napokban-
hetekben felizzanak a szenvedélyek. Hatalmi gerje-
delmek, hiszen a szexus, az érzelmi élet jószerével jelen sincs a történetben. Balogh kapatosan, a poli-
tikai ellenfél, az ellenség által feltűzelve rálő az „elnök” Jóskára, a bujkálásból visszatérő Varga pedig az elszámoltató tébolyában lelövi a mindig józan, mértéktartó Kocsist. Jóska azonmód elégtételt vesz a gyilkoson, majd elűzi a faluból, később meg egy hasonló jellegű elszámolás keretén belül eltöri Balogh karját, amely fegyvert emelt rá.

Diadalmaskodik a józanész politikája, ami Sánta interpellációjában szerencsésen egybeesik az erkölcsi többlettel és a fizikális erőfölénnyel. De a tanulságok sorának van egy másfajta, *hatalomgyakorló olvasata is*: ha visszahúzódó vagy, ha az időre (másokra) akarod bízni a dolgok alakulását, kutyaként pusztulsz akár a saját küszöbödön, a saját házában, ahová bejáratosnak gondolja magát az eltévelyedett *belső ellenség*. Ha visszaélsz a hatalmaddal, ha a fajtád gyilkosává válsz, száműzetés vár rád. Ha csak elbizonytalanodsz, ha egyszeri a megtévelyedésed, megúszhatod kisebb retorzióval: baráti alapon török el a csontod. Ahogy te is erőszakosan, zavaros fejjele kerested az igazadat 1956 forró őszén.

Jellemfejlődésnek nyomát sem látni; sértettségnek, elfordulásnak, megcsontosodott dacnak, gyűlöletnek és viszontgyűlöletnek annál gyakrabban. Senki nem tehet szabadon, ami az elfojtott indulatok felszín alát-

ti kavargása tudatában talán nem is akkora baj. Még akkor sem, ha az őszinte megnyilvánulásokat is előre ellehetetleníti-ellehetetlenítené a bizalmatlanság légköre. Az ideológiai, a politikai meghatározottság. Az akart és a kevésbé akart egyéni elmozdulásokat inkább a világtörténelmi változások csikarják vagy követelik ki.

A pszichés statikusság leginkább a feminin emberi értékek mély alárendeltségére vezethető vissza. Hiszen minden körülmény között lehet-lehetne jót tenni. Másokkal és magunkkal egyaránt. A baj előbb kezdődik. A félelmi kényszernél. Amely a normaszegésben látja meg a veszélyt. A *Hűsz óra* ezen személyes igényeket, az élnivágás még ismeretlen-bejáratlan érzelmi útjait rendeli alá a hatalmi elvárásnak.

Molnár Ferenc regényében, a *belső négyes* tekintetében egyértelmű, bár korántsem egyforma s egy tempójú fejlődésmenet tanúi vagyunk. Az alsó szál, Nemecek és Geréb konfliktusából, elsősorban Nemecek megbocsátó, a jelen idejű konkrétumoktól eltekintő attitűdje, illetve Geréb utóbb megtermő belátóképessége együttesen, egymás javára eredményez morális fejlődést. Boka és Áts rivalizálásából a csatanyerő, ám szintén területvesztő Pál utcai vezér kerül ki győztesen, elsősorban, mert felelősen viszonyul a gyengébbekhez. Ezen beállítódás határozza meg a közösségi szerepvállalását. Áts viszont nemcsak a csatát veszti el, a csapatán belül honos agresszió is átcsap a feje felett. Boka érzékenysége fejlett – és továbbfejlődő – feminin értékképviselőre utal, míg Áts keménysége, sarkossága az ilyen hiányosságokra.

A négyes személyiségfelosztás alkotáslélektani terminusánál maradvá: Nemecek a feminin, míg Geréb a maskulin értékképviselőtében a fejlettebb. Előbbi halálához éppen az ön alárendelődésre, a toleranciára való fokozott hajlam vezet, Geréb viszont a feminin emberi értékei utólagos felismerésének és felvállalásának köszönheti a kegyelmet, azt követően, hogy a hatalmi ágon, mindkét csapaton belül kudarcot vallott. Vagyis az értékharmonizáció, a feminin és a maskulin emberi értékek szintetizálása révén következik be, Molnár ezen folyamathoz köti a személyiségfejlődést, annak minőségét.

És most érdemes szó szerint felidézni a két vezér egyetlen, személyes természetű összetalálkozását; a helyszín, a helyzet legalább annyira fontos, mint az idő: már túl vagyunk a grundért folytatott csatán, de még innen Áts leváltásán, a sziget elvesztésén.

„És most farkasszemet nézett egymással a két vezér. Életükben először álltak egymással szemtől-szembe, négy szemközt. Itt találkoztak, ez előtt a szomorú ház előtt. Az egyiket a szíve hozta ide, a másikat a lelkiismerete. Nem szóltak egymáshoz egy szót sem. Csak nézték egymást. Aztán Áts Feri megindult, és tovább járt fel-alá a ház előtt. Soká, nagyon soká járt. Addig, amíg a házmester elő nem került a sötét udvarból, hogy bezárja a kaput. Akkor oda ment Áts Feri hozzá, megemelte a kalapját, és csendesen kérdezett tőle valamit. Elhallatszott Bokáig, amit a házmester felelt. Azt mondta:

– Rosszul.

És becsapta a nagy, nehéz kaput. Ez a dörrenés felzavarta az utca csöndjét, de aztán elhalt, mint hegyek közt a mennydörgés.

Áts Feri elindult, lassan. Jobbra ment. És Bokának is haza kellett már mennie. Süvöltött a hideg szél, és az egyik hadvezér jobbra ment, a másik balra...”

Boka János, a történet végén mutatott értékei, a vállalt érzékenysége és a többrétű gondolkodása által a leendő demokratikus vezető személyiségjegyeit egyesíti.

Kolibris verdűr (1986)

MARCSÁK GERGELY

Karácsonyi vásár

*Késő ősz volt a Vörösmarty téren,
áradt a forralt bor fahéjillata,
standok, boltok közt az adventi fényben
ránk talált egy szürkés bankautomata.*

*Néztük, hogy dől a Váci utca népe
akcióval vonzó nagy plázákon át,
amíg PIN-kódom beírtam a gépbe,
és kezembe kaptam némi valutát.*

*Az otthoniaknak szuveníreket
akartunk vinni a Vörösmartyról,
nekünk pedig színes gyertya kellett,
meg fenyőfa alakú polisztirol,*

*a vásár pedig drága. Külföldiek
zsebéhez mérték ma itt az árakat.
A kofa hellót köszönt vevőinek,
s lüktetett tarka turistaáradat.*

*Elindultunk hát – két csellengő alak –
nézni, mit kínálnak a kézművesek,
a tér közepén magamhoz vontalak,
majd kalauzunk, a sodródó tömeg*

*vitt, és a legszebb portékát keresve
soká bolyongtunk a téren te meg én.
A Gerbaud-házból kilépett az este
(alkonyi cukormáz csurgott tetején),*

*mire táskába gyűlt a sok ajándék,
csokoládé, hógömb és zenedoboz.
Ha gyorsan a megállóhoz érünk, még
eljuthatunk busszal a Nyugatihoz.*

*Csókot adtál s a föld remegni kezdett.
Máig sem tudok pontos választ adni:
ilyennek érezhettük a szerelmet,
vagy csak befutott a kislejtődalatti?*

*Az izzóktól ékes platánfák alatt
Őrzi e rejtélyt a Vörösmarty tér.
A titkos rezgés máig is ott maradt,
s rendre felbukkan, ha két száj összeér.*

MIRTSE ZSUZSA

A madaras király

A kis tó melletti lápvilágban, ahol a föld és a víz összeér, élt egy vénséges vén öregember. Öregebb volt az ükapám ükapjánál is. Arca, mint a kiszáradt föld, töredezett volt, piszkos és hallgatag – csak a gyerekek meg a bolondok keresték a társaságát. Ők látogatták meg napról napra, hol ezt, hol azt hozva ajándékba. Az öreg hálásan megköszönte az ajándékokat, kiült velük a partra, és ha a gyerekek hosszasan kérlelték őt, amíg az esések tartottak, mesélt nekik. Mesélt különös, éjszakai lényekről, akik a lápot lakják, s nappal nem merészkednek elő, még az orrukat sem dugják ki. Mesélt tündérekéről, akikkel valaha igen jó barátságban volt, de amióta itt, a lápi világban él, ők is messziről elkerülték őt. És mesélt, gyakran mesélt egy királyról, akit nagyon szerethetett. A legszebb mesét, amelyet hallottam tőle, titokban becsomagoltam nádba-fübe, betettem a kosaramba, és elhoztam nektek.

Élt valahol, valaha egy király. Nem emlékszem már arra, hogy merre volt a birodalma, de igen nagy hatalma lehetett, úgy tartják róla. Hogy jó király volt-e, ki tudja? Sokan bizonyára úgy emlékeznek rá, hogy csakis jó király lehetett, mert barátságos volt az alattvalóival, igyekezett igazságot tenni közöttük, ha szükségük volt rá. És bizony, gyakran volt rá szükségük, mert az emberek sokszor nem tudják, mi a helyes, mi a jó.

Mégsem lehetett azonban igazán jó király ez a király, mert legfőképpen és mindenekelőtt a saját hatalmával törődött. Nagy király akart lenni, a földkerekség legnagyobb királya. Állandóan várakat, palotákat építtetett, egyre nagyobbakat és magasabbakat, fel az égbe, amelyek majd elviszik hírnevét az ég madarainak is. A legmagasabb várkastélyban ő maga lakott. Hőstetteit írnokok serege örökítette meg, mert azt akarta, hogy minden lépésének nyoma maradjon. Nagyokat álmodott, mégis rosszkedvűen ébredt azokon a napokon, amikor nem süttött be szobájába a Nap. Valami hiányzott az életéből, hiába volt meg látszólag mindene.

Nem szerette az őszi időt, mert a borús égtől, a fákra lógó esőcseppektől mindig elromlott a kedve. Időnként komor dolgokat is álmodott – ilyenkor sze-

génynek látta magát, rongyos ruhában, sártól ragadó kézzel, ahogy mindenét elveszítve bujkált az emberek elől. Amikor felébredt, nyirkos volt a feje alatt a párna. Igyekezett ezekre az álmaira soha nem gondolni. Igyekezett felhalmozni maga köré mindent, amiről csak kellemes dolgok jutnak az eszébe. Kerülte a sötétet, nem akart észrevenni semmi olyat, ami beárnyékolhatná felhőtlen napjait. A könyvtárak tele voltak a róla szóló könyvekkel, a palotái falán pedig a róla készült festmények lógtak, vagy azok, amelyeket neki készítettek a mesterek, hódolatuk jeléül.

Nagy király vagyok, mindennél és mindenkinél nagyobb! – gondolta elégedetten reggelenként, amikor kinézett az ablakán. A kertjében a virágok engedelmesen bólogattak.

– Mi hiányzik nekem mégis? – töprengett a király, amikor borúsán ébredt, de nem tudta megfejteti rosszkedve okát. – Vidám akarok lenni, mindig! Reggeltől estig! Estétől reggelig! – kiabálta, de minél jobban kiabálta, annál kevésbé teljesült a vágya.

Nem tűrt meg maga körül semmilyen engedetlenséget, lázadást. Udvarából száműzte azokat, akiknek egyetlen rossz szava is volt ellene, s mert meg volt győződve arról, hogy ő minden gondolatát a Naptól kapja, sosem tépelődött azon, hogy vajon helyesek-e ezek a gondolatok. Nyilván helyesek, hiszen ő gondolta ki őket, valamennyiüket. Nem tudta megunni soha saját magát. A folyosók falát hatalmas, díszes tükrök ékítették, hogy amikor a király végigvonul a termein, teljes pompájában mutassák délceg természetét, büszke járását, senkihez sem hasonlítható vonásait.

Egy nap a hálósobájában ücsörgött éppen, ölében egy bőrkötéses, rézcsatos könyvvel, amelyből világhírű tetteit olvasgatta, amikor az ablak függőnye megrezzent. Odakapta a fejét, mert úgy emlékezett, senki nem kért engedélyt tőle, hogy a függőnyét rezegtesse olvasás közben, de nem látott ott emberfiát: csak egy apró madárka ugrándozott az ablak párkányán. Piros volt a csőre, sárga a lába, pici, kerek gombszemével kíváncsian bámult be az ablakon.

– Neked meg ki engedte meg, hogy itt ugrabugrálj? Zavarsz az olvasásban! Hess innen, hess! – csapott a madár felé, de a madárka, ahelyett, hogy elszállt volna, berepült a szobába.

– Mit akarsz tőlem? Nem jelentkeztél be hozzám, nekem pedig ma nincs is fogadónapom! – mordult rá a király, mert megint rosszkedvű reggele volt. – Halod? Menj az utadra, és hagyj engem pihenni!

– Nem úgy van az! – csicseregte a madár. – Azt mondják rólad, te igazságos vagy és... és... és erős! Akkor segíts nekem!

– Ugyan már, hogyan segíthetnék rajtad? Talán helyetted csipegessem a magokat?

– Változtass vissza királylánnyá! De végleg! – csipogta a madár elszántan.

– Ej, bolondját járatod velem – dünnyögte haragosan király, de azért összecuska az olvasnivalót.

A madárka a térdére szállt, és fejét felemelve ránézett.

– Nézz csak a szemembe! Ilyen egy madárszem? És észre sem veszed, hogy beszélni is tudok?

A király ezen eltűnődött, hiszen csakugyan, a madárka emberi szavakat csiripelt, és ami a legkülönösebb volt benne: nem pusztán szeme volt, hanem tekintete.

– Ha akarom, meg tudom ám mutatni magam neked napokra, percekre – de úgy maradni nem tudok. Mindig vissza kell változnom madárrá, és repülnöm kell! Pedig én már szeretnék valahol megtelepedni, otthont lelni, nem mindig csak ugrándozni egyik ágról a másikra. Segítesz nekem?

– Ki hiszi mindezt el? – kérdezte a király, de amire hármat számolhatott volna, a madár átbucskázott a fején, s az ölében egy kedvesen csicsergő leány ült, szélfúttá, piros hajjal, sárga szoknyában.

No, ilyet sem látott még a király! Ej, de ott tartotta volna a térdén az idők végezetéig a lányt, ha viszont igaz, amit mond, akkor bármikor visszaváltozhat madárrá, és végleg kirepül az ablakán. Meg aztán kinek kell egy ilyen két életet élő lány? Ám az olyan kétségbeesetten nézett rá, hogy megsajnálta.

– És mit kell tennem ahhoz, hogy így maradj nekem? – kérdezte a király óvatosan, mert egyáltalán nem volt biztos abban, hogy örülne annak, ha az életébe egyszer csak beköltözne a lány.

– Először is tudnom kellene, hogy te vagy-e az, aki kivárázolhat a tollaim közül... Azt mondják, az egyik kezeddél adsz, de a másikkal elveszel. Azt is mondják, hogy örömet szerzel és bánatot okozol ugyanazzal a szívvel. Ha így van, tovább kell repülnöm, mert akkor nem te vagy az, akit keresek.

– Ki mondta ezeket neked?

– Ez teljességgel nem fontos! – emelte fel mutatóujját a madárból lett lány. – Inkább arra válaszolj, hogy örülnél-e annak, ha itt maradnék neked?

– Hogyan is válaszolhatnék erre a kérdésedre úgy, hogy te is örülj? Túl gyorsan repültél be az ablako-

mon. Nem voltam felkészülve rád. Örülök, hogy itt vagy, gyere holnap is, de hogy helyet csináljak neked az életemben hirtelen, azt talán mégsem várhatod. Meg aztán: hogyan bízzam meg benned? Jöttél, itt vagy, és mindent akarsz. És ha mindenem odaadom neked, ki tudja, nem repülsz-e vele tovább?

– Én sem tudtam, hogy ki lakik az ablak mögött, nem tudtam, hogy ki lakik a toronyban, mégis erre az ablakra szálltam.

– Jó, tegyük egy próbát! – mondta aztán a király. – Gyere el hozzám három éven keresztül minden áldott nap. Ha letelt a három év, visszaváltoztatlak emberlánnyá, bármilyen áron is. Ismerem a legnagyobb varázslót, jóban vagyok az összes tündérrel, három év alatt kitaláljuk, hogyan tudnánk segíteni neked.

– Nem, nem, az én átkomon sem varázsló, sem tündér nem segíthet. Csak az, aki képes feláldozni értem azt, ami neki a legfontosabb volt. De hogy mi az, azt még nem mondhatom el. Csak három év múlva.

– Rendben, tegyük egy próbát – mondta a király, s közben azon tűnődött, hogy vajon hány láda aranyba, hány marok gyémántba fog mindez kerülni neki.

A madárka jött hóban, szélben, napsütésben. Megállt az ablakpárkányon, csőrével megkopogtatta az üveget, mire a király kinyitotta az ablakot, és beengedte. A kismadár átbucskázott a fején, és minden nap egyre szebb lánnyá változott – legalábbis a király így látta. Ajándékot is hozott neki mindig a madárból lett lány, ami éppen az útjába akadt: dércsípte ágat, esőáztatta falevelet, bogyókat, terméseket. De a király nem tudta, mit kezdjen a sok haszontalan ajándékkal: nem voltak mérhetőek gyémántpalotáihoz, rubintos ládikáihoz, drága kelméihez.

Hamar eltelt az a három év.

– Nos, megváltasz rabságomból? – kérdezte a következő napon a lány.

– Mit kell tennem?

– Bontsd le a legmagasabb tornyot, amely beárnyékolja a birodalmadat. Bontsd le, mert eltakarja a Napot a szemed elől! Bontsd le, és amire az utolsó téglát elhordják, én is elveszítem a madárruhámat.

– Azt nem tehetem! – komorult el a király, mert azt érezte, hogy a torony mégiscsak fontosabb, mint néhány haszontalan falevél, dércsípte bogyó, fontosabb még a lánynál is, hiszen az a torony hozzá tartozott, és nem csak három éve. Sőt, időnként azt is gondolta, hogy valahol ő maga az a torony. – A legmagasabbat nem lehet! Kérj bármi mást! Akármit!

Persze... – gondolkozott el a király – el kellene döntened, hogy megéri-e végleg átváltoznod. Mert miért is zavar az, hogy nem lehetsz állandóan itt? Máshol is van világ. Most két életed van. Tiéd minden mező, az összes rét – és itt lehetsz ebben a szobában is velem, amikor éppen itthon vagyok. Ott is lehetsz, itt is lehetsz. Ha mellettem maradnál, az egyik életedet el kellene dobnod. Ezt igazán nem kívánhatom.

– Igazad van – nézett maga elé szomorúan a lány. Inge alól apró csomagot vett elő, és a király kezébe zárta. – Tudom, hogy amit eddig hoztam neked, az nem ér semmit a számodra. Nekem nincs másom, ez mindenem, de ezt is neked adom – mondta, és amire a király kibontotta az összegyűrt kendőbe tekert apró, fényes karikát, a lány akkor már tollruháját igazgatta magán, majd kirepült az ablakon.

A kendőben gyűrű volt, sárga aranyból, rozsdavörös kővel a közepén. A király értetlenül forgatta az ujjai között.

– Mit kezdjek vele? – mormogta maga elé. – Van nekem ennél külön! És sokkal több is, nagyobbak, súlyosabbak, fényesebbek!

De a madár akkor már messze járt.

– Várj csak, várj, madárka! Nem úgy van az! Miért nem jó neked ez így? Ezentúl is jöhetsz, minden nap! Ahogy eddig! – Ám a madárka elrepült. Várt egy napot, tíz napot, száz napot – hiába. Többé nem látta a különös lányt sem, piros hajával, széllal játszó, sárga szoknyában.

Az emberek csak azt látták, hogy a király áll az ablakban napokon keresztül, és nem csinál semmit. Egyre szomorúbban ébredt.

Akkor is megszerezlek – gondolta egyszer hirtelen mérgében –, hiszen a birodalmam minden teremtményének én vagyok az ura!

Ha madarat látott ugrálni kertjében, vagy séta közben a fák ágain, megcsillant a szeme.

– Állj meg, állj meg! – kiabált utánuk a madaras király, de a madárkák nem értették szavát, csak ugrottak ágról ágra.

Elfogatási parancsot adott ki, madarászai begyűjtötték birodalma összes piros csőrű, sárga lábú madarát, de egyik szemében sem látta meg a lányt.

Azt mondják, a király élete végére elszegényedett, nem maradt semmije. Aranyhaja kiféheredett, palotáját, égis ére várát porig rombolták, nem volt ereje megvédeni egyiket sem. Nem érdekelték már a várak, paloták, csak járta az erdőket, nádasokat, és kereste azt az egy szem madarat, aki annak idején az ablakára szállt.

Aztán egy nap végleg eltűnt a király, de a nádas mellett, a tó partján, a víztükör fölé hajolva sárga üstökű szomorúfűz nőtt ki a földből. Úgy tartják az öregek, hogy a fában egy király lakott: teste a fa törzse, karjai a lehajló ágak. Azt is mesélik, hogy valamikor híres uralkodó lehetett, akiről úgy tartották, hogy a Napból született, s haja aranykorona volt, amelynek fénye bevilágította az egész birodalmat. De azt is mondják, hogy önző volt ez a király: nem tudott megszeretni igazán senkit, csak a kincseit kuporgatta, csak saját magának élt. Úgy tartják, büntetésből magába kellett szívnia az összes szomorúságot, ami az emberekben lakik. Aki arra jár, és kezét a törzsére tapasztja, boldogan futhat tovább. A sárga üstökű szomorúfűz pedig még szomorúbban lógatja karjait a víz fölé – de a tó tükréből nem néz senki vissza rá.

A vízi ember, amikor befejezte a meséjét, maga elé nézett. Nem volt már körülötte senki, csak én hallgattam őt. Ott kuporogtam a parti homokban, néztem a vadkacsákat, ahogy úszni tanítják fiaikat, és nem volt kedvem megszólalni. Az öreg egy nád vesszőt babrált ráncos ujjával. Sosem néztem még ilyen közelről a kezét. Csupa sár volt, bőre töredezett, mint a kiszáradt föld. Apró csónakot hajtogatott nádlevélből, kis pálcikából árbocot, levélből vitorlát tűzött rá.

– Gyere, engedjük útjára – mondta, és odahajoltunk a tó tükre fölé. A kis csónakot óvatosan a vízre eresztettük, de csak én láttam, hogy amikor a vízben az öreg kézről leolvadt a sár, a Nap megcsillant gyűrűje rozsdavörös kövén.

HÓVÁRI JÁNOS

A kör bezárul: *Predestinatio I–X.*

(Gondolatok Nagy Judit kárpitművész alkotásairól)

A szövés a világ egyik legrégebbi mestersége. Sok tekintetben nőies, mert a hasznosságról, a szépségről, a gondoskodásról, no meg a szorgalomról szól. De a házhoz kötöttségről is, mert a szálak összecsomózása hosszas, sziszifuszi munka. Ezt már a klasszikus kultúra hajnalán is jól tudták. Pénelopé, Odüsszeuszra várva, a kérők előtt a szövés időtlenségébe próbált menekülni. De azt is jól tudjuk, hogy a flandriai takácsok férfiak voltak, miként a kárpitművészet több remek mestere is.

Nagy Judit kárpitművész is talán menekül valami elől, mint a szép Pénelopé; vagy az otthon levés és a szorgalom megszállottja, hogy szövőszékén napon-ta látástól vakulásig csomózza a szálakat? Vagy az ihlet hatása alatti alkotási kényszer megszállottja, amely nem hagyja őt addig nyugodni, amíg a színes vonalából össze nem áll az áhított és vágyott forma? Egy-egy ilyen időszak nála, miként másoknál is a szakmájában, általában másfél év szokott lenni, amely alatt az ihlet – a „kairosz” örömeivel is megédesítetten – szétfolyó idővé válik. De egyben célja is: a műnek el kell készülnie.

Nagy Judit a nagy felületek díszítője. Monumentális falikárpitjaival nemcsak gyönyörködtetni, hanem hatni is kíván: vallani arról, amiről ábrándozik vagy álmodik. Amikor közelebbről megismertem a kárpitjait, nem tudtam, hogy a színeket csodáljam-e jobban, vagy a formákat. A pipacspirosa, a tűzpirosa, a mattpirosa és az aranya nemcsak szemet gyönyörködtető, a szívet kitárulásra készítő, hanem elgondolkasztó is.

Nagy Judit formái a mitológiából és a fantáziából egyaránt erednek. A rovarok ciklusa – bogarak és lepkék –, majd a színes madarak kavalkádja művészetének első két évtizedében úgy tűnek, mint felnagyított lenyomatok vagy látomások. A művésznő szerint emlékek a késő délutánból vagy az éjszakából,

amikor a kertben, az ablakban vagy a szobában valóban – máskor csupán képzelten – megjelentek: ennek az otthonnak a képe ironikusan és átlényegülten mutatkozik meg az 1986-ban készített *Keleti Károly utca 33.* című kárpitján. De ezek a munkák többről szólnak, mint a rovarszárnyak formáiról és színeiről: az élet, bármilyen élet tiszteletéről. A 2004-ben elhunyt Frank János művészettörténész, Nagy Judit művészi életútja első negyedszázadának remek ismerője erről – az 1997-ben készített *Flamingók* című munka kapcsán – a következőképpen ír: „Senki se higgye – nem győzöm hangsúlyozni –, hogy ezek a madaras képek (meg az egykori bogarak) mindössze egy állatbarát természetrajzi illusztrációi. Azok is persze. De sem Aiszóposz, sem Phaedrus vagy La Fontaine állatmeséi nem az állatvilágról szóltak. »Mutato nomine de te fabula narratur« – ha megváltoztatjuk a nevet, rólad szól a mese. Csakhogy a szimbólumok, parabolák, allegóriák és az áttételek szótára Nagy Juditig könyvespolcnyi, könyvtárnyi kötetekre bővült.”

A kárpitművészet olyan, a képző- és az iparművészet találkozási pontjában lévő művészeti ág, amelyet a praktikum indított útjára. A kora újkori paloták falai ridegek voltak, s a szolgálknak is hátsó jároutak kellettek. Így született meg a gobelin világa, amely azóta – különböző korszakokat átívelően – folyamatosan jelen volt a művészeti életben, s ennek megfelelően sok változáson ment keresztül. Ugyanakkor elmondható: a régi francia technikák máig időtállóak. Sok helyütt gyönyörködhetünk barokk kárpitokban, majd a romantika, de a *plein air* is áthatotta ezt a művészeti ágat, napjainkban pedig a kárpitok készülhetnek a szürrealizmus, a konstruktivizmus, de akár a modern historizmus jegyében is. Bennünket, magyarokat büszkeség tölthet el, hogy hazánk kárpitművészeti nagyhatalom, s ezt a Magyar Kárpitművészek Egyesületének 2005-ben megjelent *Kárpitművészet Magyarországon / Tapestry Art in Hungary* című kötete be is mutatja.

A magyar alkotóművészek az 1970-es években megvédték a kárpitművészetet a textília más ágaitól. A „Gobelin – plusz vagy mínusz?” felvetésből a *plusz* került ki győztesen: Magyarországon erős és remek műhelyek teremődtek meg, s a magyar kárpitművészek kivették részüket a magyar nemzeti kultúra modern megragadásából is. Számos munkájuk szinte vers vagy zenemű a szépségről, a természetről, a gondolatról, és persze a magyarságról, az európaiságról,

Elhangzott Nagy Judit *Palotakárpitok* című kiállításának megnyitóján a Budavári De la Motte-Beer palotában, 2017. szeptember 14-én.

az egyetemességről. Az 1990-es évek egyik emlékeztető rendezvénye is a magyar kárpitművészek nevéhez kötődik. A romos Sándor-palotában 1996-ban a millennium tiszteletére megrendezték a *Szövött Himnuszok* című kiállítást. Nagy Judit ott bemutatott kárpitján (*Himnusz-kapu*) egy U-alakú bordűrben öt veretes és ódon kaput látunk, amely nemzetünk „kapu-útja” a román stílustól a klasszicizmusig.

Számomra ez a munka korszakhatár is. Ez előtt Nagy Judit művészetét a rovarok, madarak, a repülés és az élénk színek határozták meg, több esetben manierista vagy barokkos percepcióban, nem ritkán iróniával. Művészi fordulata azonban nem máról holnapra történt. Az 1996-os *Himnusz-tárlat* vihette volna őt tovább a historizáló úton is, miként számos kollegája esetében ez meg is történt. De azon komoly politikai mondandók felé is indulhatott volna, amely a 2010-ben készült *Európa szövete – a hatalom és a bölcsesség jelképe* című munkájában láthatunk: egy oroszlan és egy bagoly néz ránk, mint kontinensünk történetének szimbólumai.

Nagy Judit 1999-ben fejezte be a *Petőfi emlékkárpit* című munkáját. Ezen új színvilág és szerkesztés jelent meg. Itt látom a forrását annak az új korszakának, amelyben jelenleg is alkot, amelyet a *Predestinatio* című kárpitok fognak egybe. A bevezető munka ehhez az *Apám emlékére* című, 2000-ben készített munkája. Erről a művésznő így vallott: „1999-ben szőttem egy gobelint Petőfi Sándor, a nagy halhatatlan tiszteletére, apám halála után újra elkészült egy szövött szövevény – örök emlékezésül az én saját halhatatlanomnak. A nap színe – a vér színe – a tisztaság színe.” Ez a munka egyértelmű nyitánya máig tartó korszakának. A művésznő ekkor határozta el, hogy a „predestinatio” témakörében, amelyet ő sajátosan értelmez, tíz kárpitot sző. Ebből elkészült kilenc. A tizediken már jó ideje dolgozik.

Az eddigi kilenc mű egyetemes kérdéseket ölel fel. I. Kör. II. Horizont. III. Élet. IV. Ház. V. Lélek. VI. Vertikális. VII. Oszlop. VIII. Fal. IX. Ismétlődés. A készülő: X. Egyensúly. A sorozat közel két évtized munkája: vívódása, szenvedése és öröme. A szemlélődött, amikor először rátekint e munkákra, az esztétikum varázsa keríti hatalmába, s utána kezd el

gondolkozni a mitikus állatokon, a növényeken, a kárpitok vörösén és aranyán. Közben rájön, hogy a címek nem véletlenek, mert lényegük ott van a formák és a színek világában, csak rejtetten, miként életünk útjai is, amelyek többnyire úgy vannak ránk mérve, hogy magunk sem tudjuk, mit is élünk; ebben az élet-szövetben mi magunk is gyakran elveszünk, vagy a lényegét csak idővel fogjuk fel, ha egyáltalán eljutunk ide. Kinek ez jutott, kinek az. Nagy Judit művészi útja önmaga elrendeltségének talánya. A munkái azonban jóval túlmutatnak saját megélt életén, mindenkinek szólnak egyetemes igazságokról, gondolatokról és rejtélyekről.

A *Predestinatio*-sorozat egyes alkotásairól a 2014-ben megjelent katalógusában líraian és filozofikusan vall. Az első, 2002–2003-ban készült *Kör* című művéről a következőt gondolja: „A tüzes mezőn elkezdődött a tánc. Mindenki vadul ropja. Ölelik, pörgetik egymást. Szédítő. És nézd csak! A sorok összeállnak. Alakul a rend. Minden a helyére kerül. A kör bezárul.” A 245 × 175 centiméteres kárpiton 12 arany színű valós és mitikus állatot látunk, amelyek 12 pipacs körül táncolnak. Mögöttük pedig a különböző árnyalatokban cikázó piros-vörös hátteret: ez a tüzes mező. A kompozíciót valóban a rend uralja: a vízszintes, a függőleges és az átlós egység, egymásba fonódás. A kör valóban bezárul, s lehet arról gondolkozni, hogy ez életünk vagy a világmindenség köre-e, vagy csak csodálatos felmutatása egy időben (másfél vagy két évre) kifeszített hangulatnak és életérzésnek. A sorozat harmadik eleméről (2005), amely az *Élet* címet viseli, s amely színvilágában eltér a többitől, Nagy Judit a következőt vallja: „Az aranypipacsos rétet a vércseppek megmérgezik, így a virágok kontúrrá halványodnak. De egyszer csak kisüt a nap, és minden újra életre kel. Már nem félek. Az egyensúly helyreáll.” A 12 állatfigura vérvörös. A kárpit alján a pipacsok halványok, a felső részen pedig arany színben ragyognak. Ez a szövés időbeliségét illetően is (hiszen a munkának mindig az alsó része készül el először) út a félelemtől a megbizonyosodás felé. Hogy az „egyensúly” Nagy Juditnak mit jelent, megtudjuk, ha elkészül a tizedik kárpit, s ezzel a „kör” bezárul.

CZILCZER OLGA

Ezen a pillán

Kiszáradó ez a tó
 medre partján micsoda
 madár hintál ezen a pillán
 valamit cseveg mintha csipegne
 nem nekem azt nem hiszem
 de akkor kinek
 talán magának senkinek
 staccato hangjait elveti
 maroknyi-se tollból
 kikelő ének
 hallod-e hallom-e
 vigyázz billen az ág
 szemhéj csukódik
 a szárny a tó
 már nem is él
 tükre a szemfedél

Miféle madarak

Ezek a nem tudom
 miféle madarak
 Sebestyén nyilai
 visszashállnak
 festett önarc
 Piero della Francesca s mások
 arany háttérből angyalszárnyak
 -tól -ig levakart falak
 mögül kirajzanak
 sorskörvonalak megannyi
 alatti feletti alak
 arcok merev valahánya
 egy-egy fekete lyuk
 marad éjszakául
 de süssön csak ki valami nap
 majd utánuk
 erednek ki-ki megtalálja
 a magáét miféle madarak
 elvakult időben a tér
 lehunyt pillái alatt

A Magyar Próza Napja

2018. február 18-án, Jókai Mór születésnapján először,
 hagyományteremtő szándékkal

A Magyar Írószövetség Választmánya kezdeményezi, hogy **2018. február 18-án**, Jókai Mór születésnapján első ízben, majd attól kezdve minden évben ezen a napon rendezzék meg Kárpát-medence szerte A Magyar Próza Napját.

Mindannyian tanúi vagyunk annak, hogy a szintén a Magyar Írószövetség kezdeményezésére első alkalommal 1964. április 11-én megünnepeelt Magyar Költészet Napja az évtizedek során milyen jelentősen hozzájárult a magyar verskultúra fejlődéséhez, a költészet társadalmi megbecsüléséhez.

Jókai Mór születésnapja azért alkalmas a próza ünnepeinek a megrendezésére, mert írói életműve mai napig a magyar irodalom egyik legnagyobb, megkerülhetetlen teljesítménye, regényíróként is máig megőrizte jelentőségét a nemzeti irodalomban, komolyan hozzájárul történelmi önismeretünkhöz és identitásunk megőrzéséhez. Emellett Jókai Mór volt az első, modern értelemben vett hivatásos prózaírónk, aki írói és szerkesztői munkásságából élt, közéleti szerepeit is íróként viselte. A maga korában műveit számos nyelvre lefordították, és világszerte elismeréssel fogadták, nagyra értékelték. Művei itthon és külföldön

egyenként népszerűek voltak az olvasók és az irodalmárok körében, könyvei szinte máig példátlanul nagy számban kerülnek kiadásra és fogynak el.

Ugyanakkor a február 18-án megrendezésre kerülő Magyar Próza Napja a tavaszi könyves szezon méltó nyitánya lenne, amely kellő távolságban van más nemzeti és kulturális ünnepeinktől, nem kell attól tartani, hogy egybemosódik pl. a Költészet Napja vagy más nevezetes közösségi esemény megünneplésével, mint a korábban a sajtóban is megjelent dátumok.

Szeretnénk, ha kezdeményezésünk mielőbb ismertté és elfogadottá válna a kulturális kormányzat és az irodalmi élet jelentős szereplői körében, hogy a rendelkezésünkre álló, viszonylag rövid határidő ellenére közös összefogással már első alkalommal méltó módon rendezhessük meg az eseményt. Mindennek a koordinálására és lebonyolítására a Magyar Írószövetség vállalkozik. Bízunk benne, hogy ez a szép jövő előtt álló irodalmi ünnep jelentősen hozzájárul majd a magyar prózaírodalom eredményeinek és a kortárs prózaírók munkásságának jobb megismeréséhez és megbecsüléséhez – valamint abban, hogy minél több szervezet csatlakozik a kezdeményezéshez.

2017. november 24.

A Magyar Írószövetség elnöksége és választmánya

KOVÁCS ISTVÁN

Nagymama

*Szemöldökívű kerete a képnek:
elfásult ovális portré,
üvege nincs, fából a hátlap.
Parasztsezecesszió. Belészuvasodott
a végtelen gyász sokszor letelt éve,
s mind, aki várt, s mind, akit várva vártak.
Szelid kísértet-arcán a Hold imája,
mélyén a rózsafüzér percegése.*

*Szemtől szemben a nagymamával...
S míg a jelen légszomjas metszeteként
virrasztok,
egyszerre én vagyok
mind, aki régen
a jövőnek elsiratott
déd-*

*és ük-
és szép-
és megannyi ős-unokája volt.*

*Fejkendő-felhőt csomóz az égen
az Idő-anyóka:
a csillagtobozokat
fölszedni fáradt.*

*Mi lesz a télen?
Mi lesz velem?
Hiába várnak...*

Éppen most

*Felhőszakadás múltán
a diófa földig érő lombzuhataga
összerepedezett lámpaburaként
zár magába.
Fényfoslány vagy.
A fuvallatra
fehéren meg-megvillanó asztalnál ülsz,
akár egy reformkori memoárban.
A mobiltelefont
ógörög–magyar szótárnak képzeled,
a számítógépet Odüsszeiának – eredetiben,
a mihaszna információk vörösiszapját
eltakarítandónak
Berzsenyi szülőföldjén túl is...*

*Nem evilágra való vagy – mondanák.
Pedig éppen most képzelem,
hogy az vagyok.*

MIKLYA ZSOLT

Értékbecslés

*Nincs műtárgyam, nincs ékszerem,
sem antik bútorom,
az ágyamat keresni is
a vaterán fogom,*

*festmény is csupán egy akad,
egy olcsó másolat,
szülői házból hoztam el,
őrizze a falat,*

*bizományba nem adhatom,
nincs rá hitelkeret,
az értékbecslő elsiklik
a vallomás felett,*

*utánérvés a táj, az út,
a pipacsos mező,
a gondját hordozó anya,
magában lépdelő,*

*a felé futó kisfiú,
kezeben friss csokor,
mintha nem tudná, hogy soha
nem érheti utol,*

*mintha nem látná, léptein
a becsüs csak röhög,
magánügy, önnel üzletet
reményre nem kötök,*

*ez bizományi áruház,
van benne bizalom,
de itt mindennek ára van,
nincs potya a falon.*

*Falamon lóg a másolat,
a pipacsos futás,
utolérhetetlen marad,
mint anya, s annyi más.*

ÁGH ISTVÁN

A boldog titok

Tornai József 90. születésnapjára

A költő idei, *Ó, kettős ember* című verseskötetét olvasva, igazi népdalként ható verseket találtam, amelyek nem a formájukkal, még a tartalmukkal sem, hanem ismerős, mégis valami messziről közelítő, otthonos érzéssel gyönyörködtettek. Telefonon említettem is ezt a szerzőnek, de nem volt kellő, végig gondolt tudásom, tapasztalatom és nyelvem a mondanivalóm kifejtéséhez. Pedig ismertem a népköltészethez fűződő kapcsolatát, mégis úgy éreztem, meg kell fejtenem a költő viszonyát a népdalhoz, népköltészetéhez. *A népdal szelleme* című rövid versben kulcsot is találtam erre, amely szerint „a messzi ázsiai múltból az ősi szók / sugdosták egyre, mi a boldog titok.” Ezek szerint az idők mélyéről feltörő nyelv titkáról van szó.

Ám meg kellett keresnem, hova nyithatok be a vers kulcsának a segítségével, ha kérdésemre választ akarok kapni. Egy közeli oldalon megakadt a szemem a *Fülemüle* című versen, összehasonlíthattam Petőfi mottónak idézett négy sorával, s bár mind a két vers a népies műköltészet remeke, lényege szerint, szellemében ugyanaz, mint a népdal: megváltozhatatlan igazságon alapszik. Végleges formával és szavakkal jeleníti meg lelki tartalmait. Petőfi: „Hull a fának a levele, / mégis szól a fülemüle.” Tornai: „Fülemüle torka nyáron / nem marad sohase szótlán. / Agg lettem már, de ő ott van.” Egész életében a népdal szellemében szólal meg – még úgy is, hogy a népdal hőseként a népdal Tornaijának nevezi magát.

Keresni kezdtem népköltészeti vonatkozásait teljes életművében, mintha részleteiben ismerős, mégis meglepetéseket tartogató erdő rengetegén vágtam volna át. És nem találtam meg könnyen egy-egy konkrét darabot, de éreztem, hogy valahol minden verset átítatott ez a szellem. Mert a mindenséget akarja versebe fogni, s a dal, főleg a népdal viszont esszenciája, redukciója a teljességnek – mint a gyümölcsnek a szesz, a szénnek a gyémánt. Természete ellen való lenne a magára erőltetett aszkétikus tömörség. Indulása idején mesterének a különös modernségű Szabó Lőrincet választotta. Ars poeticájuk rokonsága vezette közelébe, pedig a nyugatos költő egyetlen sort sem írt le a magyaros versformában, ám a kíváncsiságuk éh-

sege rendkívüli volt, s Tornai Józsefnek még kilencven évesen sem lankad érdeklődése a világ dolgai iránt.

Akkoriban ez a minden után érdeklődő, és annyi mindent befogadó fiatalember annyifelé nyílt meg, amennyi szellemi irány csak lehetséges volt számára. Miközben a népdalra nem kellett rátalálnia, mert százszámra is tudta: „Minden székfűs hajnalon / népdal szól fejemben, / nem éneklek, dúdoló, csak szellemem bűvölöm” – írja. Csak tudatosítania kellett költészetében – éppen a múlt század hatvanas éveinek második felében, a bartóki tiszta forrás, nem a formális, hanem az újraélt népiség bő hozama idején. S amikor a világ művészete, a költészet is a tiszta forrásokhoz fordult, a kíváncsi és mindenre vágó Tornai József magába élte, fordította a primitívnek mondott kultúrákat, költészeteket, tanult mindenből, amiből lehetett; úgy volt modern, hogy találkozott benne a hagyomány és a jelen a beatköltészettől visszafelé Baudelaire-ig. Nem lehet eléggé megköszönni neki *A rossz virágainak* újrafordítását.

Szabó Lőrinc után csak két költőt ismerek, őt és Juhász Ferencet, aki ennyire mohón próbálta volna magáévá tenni a világot, a művészetet, a filozófiát, a modern természettudományokat, mintha a közös Márvány utcai középiskola, ahol a hasonlóan kíváncsi Csernus Tibor festőművész is járt, szelleme lenne az oka. Születésnapján magát köszöntve írja: „Hetven felé jársz... / készíts el magadnak legújabb italod... / keverd a buddhista csengettyűk / és dalok közé a kereszténység gyenge hamvát, / adj hozzá jócskán a brahmanista füstölőkből, / ne felejtse el Zarathusztra fekete-fehér borsát, / és dobj bele egy-két levelet arról / a csipkebokorról, melynek lángnyelvei / azt felelték Mózesnek: 'Vagyok, aki vagyok'.” Mégis: ha rangsorolni kellene érdeklődését ebben a bő változatosságban, akkor a magyar mitológia és érzelemvilág, a magyar lélek formáinak művészi kifejezése állna az első helyen. Őt is megragadja 1968-ban a különös, magyarázatra szoruló töredék, mint ahogy 1973-ban Nagy Lászlót. „Pusztá malomban cserfagerenda, / rajta sétikál bagoly-asszonyka”, mint a magyar lélek metaforába rejtett titka foglalkoztatta mindkettőjüket. Itt a bagoly-asszony a halálmadár, Nagy Lászlónál pedig a titokzatosan sötét szerelmi ösztön éjjeli madaraként jelenik meg.

Négykötetes összes verseiben ott rejtőzködik a népdal, sugárzik és előtűnik akkor, amikor már csak az egyetlen utolsó szó lehet – nem a magyarázat, nem

az érvelés, hanem a kétségbevonhatatlan, megdönt-
hetetlen állítás sarokköve. Elvonatkoztatás! Ahogy
„Hó ömlik, fekszem az ágyban, / halálommal egy
szobában.” Köteteit mottóval indítja, s népdalrészlet-
tel legtöbbször, így is összehasonlíthatjuk, mennyi
azonosságot találunk bennük. Mert nem a formai ha-
sonlóság, hanem a művek szelleme a döntő, a forma
csak hozzájárul ahhoz, amit programként is kifejt,
hogy népdal nélkül elveszik az ember. És „Jaj, csak
a népdalokat / gyönyörű szeretni / segítetek sorso-
mat népdalba temetni... // gyöngyös szerelem-patak
fodrában fürödni.” Úgy hiszem, a népdal nyelvi kife-

jeződése kelti azt az érzést, lelkiállapotot, amely min-
dig áthat dallamával, képi szimbólumaival, metafo-
ráival olyan összetartozásban, ahogy a közös emberi
érzék, ízlés, szépség, a végső tökéletesség állapotá-
ban élünk, ahogy a költő is közvetíti nekünk.

Mire jutottam végül, miután a műforma jellegével
ismerkedtem, és próbáltam megfejteni? Mindenek-
előtt a Tornai József dalaiban sűrített magyar szellem
fontosságára. Hogy a pentaton – életerő. „Ez volt
mindig a mienk, ez az, ami megmarad, / amíg újra
emberré nőtt / csodaszarvasaink föl-fölszengik / az
idő Örökéjében / visszhangzó parasztdalokat.”

Bőség (1984)

ALFÖLDY JENŐ

Megéledő hagyományok

Kiss Irén: *A Boldogasszony kertje*

Kiss Irén 2013-ban megjelent verseit olvasva (*A Boldogasszony kertje*) egy széles látókörű művelődéstörténészt látok a mágikus, a mítoszokat idéző és mítoszokat teremtő, egyúttal keresztény moralista költészet közös hátterében. Korábbi verseiben is látható, hogy a női-asszonyi elementum, illetve az egymástól kölcsönösen függő emberi pár életében miként értelmezi a teremtés, megtartás és továbbadás lehetőségét, s miként ered nyomába a jobbára folklór-hagyományokban és a középkori gestákban fennmaradt magyar mitológiának. Örömmel olvastam késve hozzám jutott kiemelkedő művét, az *Emese reggelét*, amelyben a nemzeti önismeret asszonyi feléről ad képet. E költészet a tárgyiasságával csatlakozik a modernséghez. Tárgya a hazai és az örök nőihez vonja érdeklődését. Mégsem személytelen: egy eszmélő, látomásait kivetítő s ezekhez a tudományok eredményeit is felhasználó, ironiát sem nélkülöző egyéniséget ismerhetünk meg benne. Úgy vélem, eddigi fogadtatása jócskán elmarad teljesítményétől.

Újabb kötetét indító párbeszédes költeményében (*Hivvi éneke Ihihez, Ihi éneke Hivvihez*) szerepük van a kétnemű emberiség ősi mítoszainak, ugyanúgy a bibliai eredetű, de pogány elemeket is magával sodró Ádám–Éva párnak – egymásra találásuknak és jövőképüknek. Jól hasznosítható motívumokat kínálhatott Kiss Irénnek a Tornai József-féle *Boldog látomások*, ez a több kontinensen meglevő törzsi kultúrák verseiből, szertartásszövegeiből, imádságaiból és varázsénekeiből összeállított műfordítás-gyűjtemény is. Ihi és Hivvi, illetve a nekik megfeleltethető Ádám és Éva „felelgetősében” a női és a férfi-szerep megkülönböztetését és még inkább elszakíthatatlanságát érzékelem. Az asszony ezúttal nem érintett az Őszö-vetségben leírt ősbűn kísértésében: nem az ő kíváncsisága és a sátáni csábítás okozza az emberpár bukását. A nő is, a férfi is az egyetemesen jelen levő Gonosz mindenkori ármánykodásának áldozata. Az

ártalom szelleme jelen van az egész mindenségben – felbukkanásához nincs szükség az isteni átokkal sújtott almafákra. A költő így foglalja össze a világ kétneműségét nagy ívű versdialógusában: „– Napjaink száma számlálhatatlan, / minden név mögött mi rejtezzünk, / de igazi nevünket csak ketten tudjuk, / akik mindig is kettesben voltunk – vagyunk, leszünk.” Az összetartozás erő- és szakítópróbáiban s az egymásra utaltatásban nemcsak a biológia törvénye, hanem a kozmoszt is átható (bár a Gonosztól fenyegetett) *szereket* győz, s ha mégsem, akkor is ébren tartja a reményt. A kétneműséget a kínaiak Yin és Yang ábrája szépen szemlélteti az ellentétek egybeolvadásával. Az istenek, illetve az emberek nem válnak külön ebben az öszegységben. (Vajon Isten teremtette az embert, vagy fordítva? Nemes Nagy Ágnes így kezdi egyik versét: „Amikor én Istent teremtettem...”)

Istent és istennőt éppúgy föltételezhetünk Ihi és Hivvi párosában, mint az első emberi párt: a mítoszokhoz hozzátartoznak a túlzások, csodák – a képzelet termékei.

A második verskompozíció, a *Boldogasszony kertje* című vers is ősi léthelyzetből indul ki. Fölismerjük motívumaiban a magyar Boldogasszony-kultuszt, a Lönnrot által összeállított *Kalevala* teremtéstörténetét a vízbe ejtett kacsatojással, s egyes törzsi kultúrák elemeit. Felötlenek az Erdélyi Zsuzsanna által összegyűjtött népi imádságok mitikus és szakrális kisugárzású képei – például ez: „Ég szülte Földet, / Föld szülte fáját, / Fa szülte virágját, / virág szülte Szent Annát, / Szent Anna szülte szűz Máriát, / Szűz Mária szülte megváltónkat, / a mi Jézus urunkat”.

A sokféle eredet Kiss Irén képzelőerejének s komponáló képességének köszönhetően válik egységessé. Ha ez eklektikusság, akkor alapelve antropológiai természetű: csak az előző századforduló idején, a szecesszióban (abban sem mindig) minősült esztétikai önkényességnek a különféle kultúrák összhangjának keresése. Ezt a képzőművészet s a zene is számos példával igazolja. Kiss Irénél azonban uralkodó a magyar motivika. Számos költői képe ötvösművészeti jellegű, arannyal, ezüsttel, színes drágakövekkel díszített tárgyként jelenik meg képzeletben, s még a Szent Korona is feltűnik ábráinak kozmikus és szakrális utalásaival. A költeményben naprendszerünknek a Szíriusznál nagyobb bolygói – és természetesen a Nap – a Fény birodalmát képezik. A Szíriusz és a nála kisebbek pedig a sötétség erőinek befolyása alatt vannak; a napszakok váltakozása szerint

A Magyar Napló szerkesztősége ezzel az írással köszönti Kiss Irént, aki a közelmúltban ünnepelte 70. születésnapját.

az étellel megáldott Föld átmenet közöttük. A megjelenítés szemléletes, „mintha már láttuk volna”.

Nem a modern csillagászat világa ez, hanem a legősibb megfigyelések látszatvilága, amelyben a Hold jelentősen fölértékelődik: fontosabb, mint a Földről kisebbnek látszó óriásbolygók. A világ keletkezését megelőzi valami más, valami világon kívüli. A logikához semmi köze annak, hogy, mint a *Kalevalában* is, a teremtést megelőzően már létezik a tenger, amelyben egy kacsra tojásából keletkezik a földi „világ”, amelynek néhány fontos eleme (víz, levegő, élet, ősszszony) egy mai gyerek logikájával beláthatón is csak a Föld teremtése után létezhet. A mítoszokban kár idő- vagy térbeli logikát keresni. A méretek teljesen viszonylagossá válnak, ahogy egy zseniálisan terlerajzolt papírlapon is hatalmas távlatok „elférnek”. A látszatok, képzelmekek és hiedelmek a jól ismert görög mítológiában is jelen vannak – gondoljunk az istenek és istennők születésének abszurd mozzanataira. Ezek a korai, sok ezer éven át csiszolódott, elvont, részben animista hagyományok rendkívül becsesek. Szerepe van bennük a képzelőerőn kívül a láthatatlan, de nem „nyomtalan” felsőbb erők iránti bizalomnak és alázatnak, s a velük harcban álló, titokzatos alvilági erőknek, szörnyeknek, s az általuk keltett félelemnek. Ezek Kiss Irén mitikus költeményében a holtak sötét birodalmából fölkísértő, kígyó- és sárkányszerű alvilági lényekként tárgyasulnak, tele a pusztítás, rontás, megfélemlítés démonikus tulajdonságaival.

A két emberszerű isten (vagy istenszerű ember), Ihi és párja, Hivvi párbeszédében olvashatjuk: Ők teremtették meg a „Gyémántbolygót”, a Földet, „kibontva a lét ágát-bogát, / sarjasztva életet, / elnyomva a halált. / Magot s magzatot / csiráztattunk, [...] míg nem fekete skorpióhad / támadt édeni ligetünkre: / őss ellenség özönlte el pompás országunkat, / szállta meg / boldog teremtményeinket, / akik mi magunk voltunk.” Az ember magának teremtett világot. A teremtő és a teremtmény egy, s ez monista világképre vall, akkor is, ha a Nap, a Hold és a bolygók már megvoltak: Ihié (napistené) a nappal, Hivvié, a Gyémántasszonyé (holdistené) az éjszaka. A nőisten így szól a férfiistenhez a nem mindig könnyen követhető párbeszédben: „Te pedig tartsd az ég búróját, / férjünket a távoli Napban, / bolygónk almáit a világfán, s főleg a [...] Földet! / Talpam a Föld, talpam a Hold / fejem a Nap fényébe / mártom, / a Nap megváltókat küld / körömbé”. A keresztény *genezis* egy lehetséges ösz-

szefoglalása ez, egyúttal az elvonatkoztató, tömörítő népköltészeti észjárás egyik sajátja. Archaikus nyelvi elemeket, regionális kifejezéseket Kiss Irén alig használ. De benne van az idézett részben az ősmagyar „világfa” motívum, a Vörösmarty-, illetve a reneszánsz Gergei Albert-féle széphistória aranyalmáival, még régiebb olasz eredetükkel.

Az évezredekkel alig törődő mű máris a Jézus-legenda passiójához érkezik. A férfiisten, Ihi mondja, immár bibliai reminiscenciákkal: „Szíriusz bírái / legott megkötözték: / fára akasztottak, / hogy azon senyvedjek. / Homlokomat szúrja / fémtüske-korona, / oldalamat szúrja / lándzsa hegye nyoma”. Feltámadása után így lesz az isten fia Megváltó: „A Feltámadottnak / lába a Hold-sarlón, / feje meg a Napban, [...] Gyémántasszony alatt / ékeit megleli, / [...] boldog az a nép, mely / ilyenkoronáz”. És egy merész fordulattal kiderül: Szent István évszázadok során véglegessé vált koronájáról van már szó. Rajta a „két pántból / meghajlított búra, / rajta Öregisten: / a világ bírója”. Az asszonyisten is eggyé válik a megdicsőült Szűzanyával: „a két nő is / csak egy Boldogasszony, / ki a Földön jár, hogy / életet fakasszon”. Megjelenik a mindennapi ember is, akinek érdekében az egész Kiss Irén-i *genezis* lejátszódott: „Felfogja az ember, / vissza is sugároz: / megtartó szeretet / száll az Istenpárhoz”.

Oratóriumnak is tekinthető ez a párbeszédés teremtéstörténet. Az Ádámra-Évára is utaló őselődök s az újszövetségi Jézus-legenda középkori felfogásában szólal meg, olyasféleképpen, mint ahogy udvari krónikásaink írták meg a magyarok történetét a bibliai kezdetektől az Árpád-házi uralkodókig. Európa-szerzte megvannak a megfelelőik. Szerb Antal írja magyar irodalomtörténetében: „Minden Gesta [sic] világirodalom, mert kezdetben minden nemzet egy volt, az őstörténet [...] közös: a bibliai történet”. Nem elnagyoltság, hanem nagyvonalú sűrítés ez amellet, hogy az uralkodóházak érdekének szolgálata. A *Boldogasszony kertje* poémájában a *holdsarlón* álló „Feltámadott” finom szabadosság: ily módon, csillagokkal a feje körül, glóriásan a szent asszonyt ábrázolják a keresztény, népi és nem népi képzőművészet ábrázolataiban. A változtatás „önkénye” jogos: a modernitás túlzásait, lényegre törését s a fontos részletek kiemelését már megszoktuk. E költemény ritmikus tagolásával is kiemelkedő: a hangsúlyos vers ünnepélyes második fele szigorúbb zenei szabályokat követ, mint az öskáoszt felidéző első rész.

Himnusz-kapuk (1996)

Jellemző az egész kötet tematikájára és költői stílusára a mítoszkeresés, az ősök kultusza. A *Tisza harcában* a szerző úgy ragadja meg az őshagyományt, hogy a karakteresen nemzeti egyúttal általános emberi is legyen. Az animista hagyományt föl-elevenítő versben a fehér ló és a fekete ló harcának mindkét eleme külön-külön is ősi-magyar. A fehér ló egyrészt a vezérség jelképe, másrészt a nagy törzsi események előtti szertartások áldozati tárgya. A fekete ló szimbolikája valószínűleg későbbi eredetű: a törzsi törvényekből önmagát kivonó, megbélyegzett egyénre mondjuk. Ám a fehér ló színe ellentét a sötét lóéval: ellentéte a jónak, a tisztának. A Csaba-legendából származó „Hadak útja” égi porondján küzdenek meg egymással. A „Szabadítónak” is nevezett fehér ló verejtékéből születik a Tisza; a letaszított fekete ló visszahúzódik alvilági barlangjába. Szép a vers további jelképisége is. A Szabadító megjelenik „az Utolsó Órában, / Az Orion ablakában: / kíváncsi lófej”. A néphagyomány szerint, ha egy ló betekint az ablakon, valaki hamarosan meghal. Vajon kiknek

az utolsó órájára figyelmeztet? Lehet pár ötletünk a magyarságra, Európára nézve.

A kötet további, rövid verseiből csak ízelítőt adhatok. *Az Istenszülő könnye* a híres csíksomlyói Mária-kép legendájával az örök szenvedés iránti kételyt és cinizmust ítéli el groteszk formában. *Az észrevétlen vendég* az „Ítélet gazdáját” varázsolja korunkba – az igazságtevő Jézus iránti reményt testesíti meg. A *Tértánc* egy zsarnoki kor elültétét ünnepli. A fiatalok mintha fölismernék végre: „az áldozat mindig / maga táplálja gyilkosát”. Elszomorítóbb *A tej és a vér farsangjának* groteszk költői látletele: „Ebben a tejjel és vérrel folyó Kánaánban / örökös tej- és vérinség van” – az emberiség kárhozatos kéthajlamúságát láttatja. Szorongásvers az elidegenedésről a *Pironkodik az alkonyat*: „Kerüli az ember az embert”, és „Most megtörténhet minden borzadály”. Az *Apokrif ima* az emberi mohóságot szeretné csillapítani. Léleküdtető szerelmes vers a *Kettőnk pályája* – minthogy nem divatos, annál inkább. *A Lepel-kép megfejtése* nekem túlságosan zsúfolt ahhoz, hogy valaminek a megfejtését lássam benne. Több mítoszról összeróva talán épp ez a lényege (ha nem is biztosan a költő szándékából): a szent titok értelme az, hogy nem fejthető meg. A *Budapesti lepel*

az értékválság versének érzem: egyre inkább kiüresednek a magasztos hagyományok. A *Próféták párbeszéde* két részből áll: az első látomás a felsőbb hatalmak kétes kegyességéről, szinte leleplezi kicsinyességüket, amikor az emberek boldogságra vágnak, s a derűsebb második rész is az isteni kegy pillanatnyi szeszélyéről szól: „az Úr tömjén-áldozatot kér”. Ez utóbbi versből derül ki, hogy az alapjában vallásos érzületre hajló költő kételkedik a vallási szertartásokon megjelenített Úrban. Ezt enyhíti az *Én úgy megvédenélek*, de csak feltételes módban.

A versek gyakran felelgetnek egymásnak, kiegészítik, módosítják egymást, s ez a kötetkompozíciót dicséri. A *Csángó ima* és a *Csíksomlyó* összetartozásáról nincs kétségem. Kiss Irén az isten háta mögötti magyarok világában is meglegelte önmagában a tiszteletré méltót, aki nem „lefelé” tekint a naiv népi kultúrára, s nem pusztán analizálja azt, hanem föltekint rá, ahogy az egy felelős gondolkodású értelmiséghez illik.

BAKONYI ISTVÁN
Péntek Imre bárkáján

A költő ritkábban látható versvonulatához tartozik a nyolcsoros, *Bárka* című műve. „Holtak libegnek porladt lábnyomokban, / derengő arcuk: vén ablak-szemek. / Dombok diója halkán összeroppan, / s merül az alkony: arany félsziget. // Hattyú száll az irgalom tavára, / part nyeli el a lány hullámokat. / Hold ezüstlik, s elindul a bárka / az álomtalanság felhői alatt.” Már a címválasztás is jellemző, hiszen a bárka lapos fenekű, evezős, vitorlás vagy motoros csónak, ugyanakkor a szónak szimbolikus jelentése is van, ami a jármű szabadon siklásával függhet össze. Közeli rokonai, a „ladik” vagy a „csónak”, hasonló szimbolikus és metaforikus jelentéssel bírnak, s a magyar és a világirodalom is tele van ilyen „hajóval” (*Kháron ladikja*).

Péntek Imre verséhez nagyon közel áll egy huszadik században élt olasz költő, Mario Luzi néhány verssora: „...Barátaim, egy bárka vár ránk, és ringatózik / a fényben, ahol az ég meghajtja hátát, / s leér a tengerre; // ...Barátaim, a bárkából a világot jól / belátni, s benne rendületlenül / haladó igazságát, egy torkolatoktól / forrásokig futó mély sóhaj...”¹ Akár az olasz költőnél, akár Péntek Imre versében könnyű észrevennünk azt a többletjelentést, ami a transzcendenciához is közel viszi a befogadót. A ránk váró „bárka” ugyanis az örökkévalóság ígéretét is jelenti mindkét esetben. A Péntek-mű mindezt igen kifinomult eszközökkel tárja elénk. Már a legelején a holtakat idézi az alkonyi hangulatban, és mindez folytatódik a következő sorokban is. Különösen szép és érzékletes az „irgalom tavának” jelzése, és aztán az elinduló, a végtelenséget célba vevő bárka képe. A szépség itt is erőteljes, a szakralitásra és az emberi sorsra egyszerre tekintő gondolatisággal párosul. Péntek Imre hetvenötödik születésnapjára a művészettörténész Legény Péter ezt írta ezzel kapcsolatban: „Ma talán már jobban értem, hogy az ember

életében nem a célba érkezés a lényeg, hanem a küzdelem, az úton lét, a célhoz közelítés... Hetvenöt év élettapasztalata pedig igazán bölcsé teheti az embert, ha túllát a háromdimenziós világon, ha ideális célja van, még akkor is, ha praktikus történések sokaságából áll össze az élete.”²

A szerző *Félrebeszéd* című verseskötete szintén emlékezetes költeménnyel zárul. A *Rögtönzés egy razglednicára* alcíme: „*Der spingt noch auf!*” Radnóti Miklósról emlékező mű ez, ám egyértelmű utalásokat tartalmaz a mai korra. Drámai hangú, lendületes, a „véres és vértelen / erőszak pocsolóiból” felhangzó kiáltások sora a másképpen borzasztó korszakról, a másképpen pusztító erők hatalmáról. Ez a mű „...dialógusba hozva a kötet egymástól távoli opuszait, a »félrebeszédnek« mint pokoli-költői szólamnak új bugyrai felé mutat, és az erről szóló értelmezésnek új útjait nyitja meg.”³ Valóban: esztétikai értelemben is nevezhetjük új utakat nyitó alkotásnak ezt a rendhagyó rögtönzést, és egyben olyan írásnak, amely a költői életmű szempontjából is eddig ismeretlen távlatokat jelöl meg. Záró sorai így hangzanak: „Talán még felugrunk a letaszíttottság mélyéről, / a magázottak és megszorítottak nyomornegyedeiből, / a mesétlen panelrengetegből kitörünk, / és leromboljuk, pusztá kézzel, csákánnyal, foggal-körömmel, / az évtizedes álságok díszleteit, patyomkin-médiabirodalmát, / lehasogatjuk a cinikus plakáterdő papírmásait, / és megsúgjuk – előbb csak magunknak, / aztán másoknak, mindenkinek, / a titkokat, amelyek ott teremnek / a vérben és a sárban... / Talán felugrunk – ugye, Miklós...”

Ez a vers egyaránt juttatja eszünkbe a huszadik századi avantgárd kiáltványok lendületét, a múlttal való szembenézés dinamikus és könyörtelen dokumentumait és az új dolgok imádatát, de az olasz és az orosz futuristák mérhetetlen erőszaka nélkül; és – mintegy végső föloldásként – ott van benne a viszszaakanyarodás a mártíromságot szenvedett költőelőd felejtethetetlen alakjához. Így áll össze az összkép egy kiemelkedő költeményben s a már hetvenöt éves, lázadó költő bárkáján: verset és hazát formáló tudatában is.

Részlet a szerző készülő Péntek Imre-monográfiájából. Ezzel az írással köszöntjük szerzőnket, az idén 75 éves Péntek Imrét.

1 Idézi: Boga Bálint *A hajó (bárka) mint szimbólum és metafora*. Bárka, 2008/5.

2 Legény Péter: *Utazni jobb. A szavak vándorköszörűse. A 75 éves Péntek Imre köszöntése*. Orpheusz Kiadó, 2017, 139.

3 Borsodi L. László *Félrebeszéd „A történelem légyaszar olajnyomatán”*, epa.oszk.hu/00300/00381/00157/EPA00381_kortars_2011_03_2983.htm

LÁSZLÓFFY ALADÁR

Géza kék az ég

*Mondd utánam, hogy Géza, kék az ég.
E játékos szimmetria elég.
Ha nem tetszik, majd visszafordulok,
s fordított sorrendben ér pár dolog.
Na bumm! Még az is elviselhető,
hogy gyermekkorral biztat a jövő,
akkor se volt-lesz egyetlen fogam...
S bölcső-koporsó... az idő rohan,
így járkált belső költő-udvarán,
mely Kézdi volt és Kufstein volt talán,
sok fogoly ős – sétálni csak szabad,
esőre álló fellegek alatt?
...Mint papírsárkányt, egyet-egyet én
hurcolok lenn az élet fenekén,
ahonnan most is látom – s ez elég,
hogy (Bálint, Sándor) Géza, kék az ég!*

Gyűrűzött madarak

*A kertben tél elején sármányválság
volt. A sas behívót kapott, a gém
kapcsot. Daruval emeltették az
életszínvonalat. Letette s elment,
mint a pinty. Cinkelt kártya –
kártyált cinke.*

Holtponton az élő Dunán

*Túl vagyunk sok süket dumán.
Holtponton az élő Dunán.
Nézd csak, Jenő! Figyelj, Jutas!
Lófarkas a kétféjű sas,
bőrfejű a Zsitvatorok.
Akkor estek jó nagy torok.
Rajtad jelmez már a mente.
Megérzi a Dunamente.
Te is tudod, én is tudom.
Átkelünk a ponton-hidon.
Azt is érzi már az eszem:
Schengen is műemlék leszén.
Hogyha kedves még a bőröd,
légy a saját Helsingöröd,
kísérd magad zárt sorokba
Fekete kolostorokba,
Műemlék-vén Gelencébe,
Kakastollas Velencékbe.
Te is tudod, én is tudom:
Átkeltünk a Danton-hidon.*

LACKFI JÁNOS

A semmi trágár

*Az ember végül nem okos,
addig hiába hitte, az,
várja, egy nővérke lemos
mindent, akár egy új tavasz.*

*Elpártol tőle a falás
gyönyöre, fals minden falat.
Mint fejszés agyhasogatás:
tévé szól. Néz inkább falat.*

*A semmi trágár vicceket
sugdos, minden zugban megül,
az ember remeg, szövöget
cizellált pókhálót belül.*

Én s a dinófejű Nagyúr

*Megöl a dinófejű Nagyúr,
de magamat feltámadom,
bőre ragyás volt, százezer fog:
mintha vigyorogna nagyon
a szőnyegszöszös talajon.*

*Rücskös volt, mint egy sajtreszelő.
Nem reszelek. Ő vicsorog.
„Tirannó vagyok” (súgtam neki)
Az idő lassanként csorog,
Őskőkorszak... Baromi sok...*

*„Figyelj, most legyél inkább póni!
Jó lesz?” Felpántlikáztam ott.
Felnőttek szerint ez csak játék,
Ráaggattam egy nejlont,
Aranycsilláma ragyogott.*

*„Tudom, meghalt az Anci néni,
Mindenkit vár a meghalás,
De folyton arra várni uncsi,
És folyton arra várni gáz,
Hát ne röhögj, te kis ragyás!”*

*„Az semmi, ha valaki rusnya,
Én sem vagyok egy szépfű.
De attól még van száz szerelmem.
Egy dinó bármilyen fajú,
Nekünk ocsmány, ne légy hiú!”*

*„Az vagy, dinó, aki szeretnél,
Boszi, Pipóke, Szörny, Vadász...
Hidegen milyen jó a pörkölt!
Befalod, és utána játssz!
Tanítsalak én, óvódás?”*

*„Ne játszd itt az okostojást,
Ne csinálj hatalmas ügyet,
Tömd meg a fejed szirrel-szörrel,
Agyad a felhőkön üget,
Majszolni finom holdrügyet.”*

*Nagyi a nagyítót kereste.
Én meg harcoltam. Házakat
Építettem és autópályát.
Esti vattacukor ragadt...
Szegény dinó elég dagadt.*

*Lőttem ágyúval. Dobtam radírt.
El nem találtam őt soha.
Közelebb mentem és fellöktem.
Kiterült a kis ostoba,
Dőlt a sötét álmos pora.*

*A kőkorszak már elmúlóban,
Csomó állat kihal, lehull.
Vacsira hívnak a konyhából,
De mi buk fencezüink vadul
Én s a dinófejű Nagyúr.*

LEZSÁK SÁNDOR

Alkalmi rigmusok a Rubik-kocka születésének 40. évfordulójára

*Kék és piros,
zöld és bordó,
sárga, fehér,
kocka-forgó.*

*Megtekerem,
bordók jönnek,
fehérekre
könyökölnék.*

*Pirost hajtom
gyűjtögetni,
fehér mellé
zöldet szedni.*

*Összevissza
színjátszanak,
hogyan lesz itt rend,
kit forgassak?*

*Kockáztassak
egyet jobbra?
Két kék mozdul
sárga sorba.*

*Így tekerem,
úgy forgatom,
kékek, sárgák
egy oldalon.*

*Nagy kockában
kicsi kockák,
szemmel verem
bordó titkát.*

*Átellenben
piros többség,
színelelt színnel
újra kössék.*

*Sorsjátékom
rejtelembe,
piros, fehér,
zöld is rendben.*

*Így forgatom,
úgy forgatom,
kékek gyűlnek
baloldalon.*

*Zöldet küldök
sárga nélkül.
Bordó bömből –
majd megbékül.*

*Hogyha újra
szétszeditek,
kocka kockán
nem marad meg!*

Üzenet

*– Van Isten, papa? –
kérdézi Máté
unokám hazafelé
egy templomos
vasárnapon.*

*– Gondolkodom,
tehát van –
mondom, és akkor
elmozdult Dédmama
képe a szobafalon.*

NAGY GÁBOR

Vagina-dalok

Finnyás dal 1.

*Előbb falok kopasz barackot,
mintsem csupasz puncit,
hagyj elmélyedni a vadonban
legalább egy ujjnyit.*

Finnyás dal 2.

*Szőrrel, bundával kecsegtetsz,
hogy arra izgulok?
Szál makacs szőrrel fogaim
közt – iszkolok.*

Macsó dal

*Megmintáztad vaginádon
a Machu Picchut
nekem? Addig taszigálom,
míg már csak picsog.*

Költői dal

*Hámjából kitörő csikó
a sóvár csikló.
Mint roppant elefántfülek,
szeméremajkad enyhület.*

Sunyi dal

Hommage à Arany 200

*Mikéntha köztünk nem vala
gát, hátsóbb fertályra cseréltem
kegyed gyönyörtől bársonyos
hüvelyfalát.*

Költő dala

*Szőrösen vagy tökcsupaszon –
így is, úgy is a punci
egyetlen dicső jutalom:
a mennyország – uncsi.*

KARÁCSONYI ZSOLT

Teszt

Csökken, elfogy minden belső
autoritásom,
rám néz és fanyalogva vigyorg a
mennyei másom.

Végül annyi legyél, mint hosszú
mondat a pontban.
Férjen el ott, amit egykor vígan
elhanyagoltam.

Apró lélekszikrák, mondd már el:
hova tűntél?
Mondd, mitől ébred pernye-tavaszban
messzire tűnt tél?

Égjen mind, ami éghet szóban,
szívben, a szeszben,
pontatlanságokkal töltöm
tesztet a versben.

Áruld el, magad áruld, hajló,
égi ledérség,
tágulj innen, meg sose lászon
tágterű térség.

Iksz-nullázgatok és még
észlelem énem,
átfut most a sorok közt fénylő,
lengi fehérben.

Elhajitom, ha mi szárny volt: perc és
mégsem idő.
Céljához jut, zárja magát a
vírusölő.

A függőleges állat

Rám néz a függőleges állat.
A keretek közötti, a lelkes.
Foggal-körömmel védi érdekeit,
mert csak a fog és a köröm
maradt belőle.

A függőleges állat
vékony damilszálon lóg.
Egy köröm, egy fog, egy köröm, egy fog.
Egyszerű és függőleges
rendszer.

Nincs benne diktatúra,
nincs benne szabadság.
Csak a szél erejétől függ,
mikor fog elszakadni.

A vers: fordítás egy ismeretlen nyelvből

Beszélgetés Karácsonyi Zsolttal

Mindig át kell törni bizonyos saját belső frontvonalakon ahhoz, hogy egy újabb szöveg vagy kötet összeálljon – vallja Karácsonyi Zsolt, akivel a költői és műfordítói pályájáról, szerkesztői tevékenységének fontosabb állomásairól beszélgettünk a kolozsvári Insomnia Kávéházban.

A kilencvenes évek képlékeny anyag volt

– *A legendás kilencvenes évek közepén-végén járunk, az ifjú Karácsonyi Zsolt a peremvidéken, Arad városában a Jelen, majd a Nyugati Jelen napilap munkatársa, ugyanakkor a nagyváradi Sajtókollégium diákja, később az Irodalmi Jelen színházrovatának, majd a kolozsvári Helikonnak szerkesztője. Mindössze tizenkilenc évesen készíti elő A hétfejű zsákmány című antológiát. Hogyan jött létre ez a mára már irodalomtörténeti kiadványnak számító antológia?*

– Az antológia tulajdonképpen nagyváradi történet. Nagyváradon elég jól működött egy irodalmi kör, lakótársaim közül többen is írogattak, volt kikkel beszélgetni kávéházakban és egyéb helyeken, és arra a megállapításra jutottunk, hogy szükség lenne egy fiatal írókat bemutató antológiára. Váradról elkezdtem szervezni – akkoriban még vezetékes telefonja sem volt mindenkinek, nemhogy mobilja: leveleket küldtem azoknak a fiataloknak, akikről tudtam, hogy írnak; és összegyűlt a huszonvalahány szerzőből álló anyag. Sokan közülük ismert alkotók lettek később, de olyan is akadt, aki bár ismert lett, de az antológiába mégsem került be. Az anyag összegyűjtését és a kiadó megszerzését vállaltam, ami tizenkilenc évesen

nem is volt olyan egyszerű. A teljes szöveget írógépen gépeltem be két példányban, és autóstopos technikával szállítottam le Marosvásárhelyre 1997-ben. A konkrét szerkesztési munka Jánk Károlyra és Vida Gáborra maradt, akik végül nyolc szerzőt válogattak be a huszonvalahányból. Balázs Imre József, Farkas Wellmann Éva, Gáll Attila, Mikó András, Selyem Zsuzsa és jómagam is szerepeltem benne, ugyanakkor Gombos Szilárd és Sípos Géza is, akik aztán nem folytatták a pályát. Jól indult az antológia, a Mentor Kiadónál jelent meg 1998-ban, de túl azon, hogy volt egy egészen sikeres kolozsvári bemutatója a Bölcsészkaron, eléggé visszhangtalan maradt; tudomásom szerint egyetlen recenzió sem jelent meg róla. A kilencvenes években forgott-pörgött minden, a kötet valahogy elsikkadt, pedig izgalmas vállalkozás volt.

– *Említéd Nagyváradot és a Sajtókollégiumot. Aktív szerkesztő és napilapos újságíró voltál a huszas éveid elején, rövid ideig a Krónikánál is dolgoztál, a Helikon fiataloknak szóló Serény Múmia című rovatát gondoztad. A napisajtós élet befolyásolta-e, hogy később szépirodalmi szerkesztő lettél, hogyan emlékszel vissza az aradi évekre?*

– Kezdetben nagyon szép és izgalmas volt a zsurnaliszta élet. Az

aradi napilapnál, ami a hősidőkben négy oldalon jelent meg, én voltam akkor a legfiatalabb, Boros János akkori igazgatóval görög mitológiai témákról beszélgettünk... Kisebb-nagyobb megszakításokkal az aradi napi sajtóban tevékenkedtem még utána is, aztán 1999-ben felkerültem Kolozsvárra, rövid ideig a Krónika kultúrarovatánál dolgoztam, majd 2001 novemberében indult az Irodalmi Jelen, akkor Hudy Árpád és jómagam voltunk a szerkesztői, ami később kinőtte magát a tulajdonképpen mellékletből egy egészen komoly és számon tartott folyóirattá. Közben színikritikákat írtam, mivel színháztörténet szakon tanultam a kolozsvári egyetemen, és persze az irodalmi dolgokban is „benne voltam” már: fél évig a Baldóver nevezetű irodalmi kört működtettük Balázs Imre Józseffal, aztán 2003-ban Bréda Ferencsel újraindítottuk hagyományos formájában a Bretter György Irodalmi Kört. Volt egy időszak ugyanis, amikor a Bretter átment könyv népszerűsítő irányba. A korábbi elnökökkel is megbeszélvén, azt mondtuk, térjünk vissza erre a hagyományos vitafórum jellegre, hiszen ez elég ritka a Kárpát-medencében. Bréda Ferencnek a kör működtetésében nagyon jelentős szerepe volt, és van a mai napig is. A Bretter a legelőbb irodalmi kör magyar nyelvterületen,

semmiféle civil háttér, alapítvány vagy egyesület nincs mögötte. Voltak időszakok, amikor az Alapítvány a Fiatal Irodalomért vagy más fórumok néha besegíttek az események szervezésébe, de gyakorlatilag teljesen önszerveződő, semmiféle gazdasági háttér nincs mögötte. 1991-ben váltott át Gaál Gáborból Bretter Körré, és mai napig a kolozsvári irodalmi élet egyik meghatározó fóruma.

– *A Bretter Körre még vissza fogunk térni később. A hétfejű zsák-mány utószavában Selyem Zsuzsa azt írja a Téli Hadjárat című első kötetteddel kapcsolatban: „ezeket a verseket fennhangon kell olvasni, és akkor hallani fogjuk Karácsonyi versbeszédének örömet, drukkolhatunk, hogy vajon meddig tart a Téli Hadjárat, hol fullad ki a szó, kibírja-e a vers végéig, az értelemhez hasonlóig. Az értelemmel ugyanis a vers kezdődni szokott, ám Karácsonyi versei nem itt kezdődnek, hanem eljutnak ide, mint ha pontosan azt próbálnák ki, mit jelent a több, a kevesebb, a más ennél. Így lesz a szimmetrikus szerkezetből megállíthatatlan verstörténés.” Kötetiedet újraolvasva úgy érzem, ez nem csak az első verses-könyvre jellemző. A vers számod-ra auditív forma?*

– A versírás valamiféle fordítás egy senki által nem ismert nyelvből, amit minden vers alkalmával fel kell tární, életbe kell léptetni. Olyan, mintha akkád nyelvből elkezdénél fordítani, bár az még viszonylag „könnyebb” is, mert itt mélyebb rétegből kell felhozni fogalmakat, majd azokat szavakká oldani. Szükséges, hogy ez valóban szóban is elhangzó legyen. Attól a hagyománytól, amely a hangzó vershez vagy magához a dalformához kapcsolódik, nem lehet el-

tekinteni még egy prózavers esetében sem.

– *Milyen volt a pályakezdő Karácsonyi Zsolt költészetének fogadtatása Kolozsvárott, milyen volt az első Bretter, az akkori hangulat?*

– A kilencvenes évek eleje-közepének világa nagyon képlékeny anyag volt, akadtak biztos pontok, de mégsem voltak sarokpontok, szögletesen zárt történetek, sokkal könnyebben megvalósult az átjárás egyik világból a másikba, egyik véleményből a másikba. A fiatal generáció befogadása most sem nehéz, de akkor még természetesebb volt. Gyakorlatilag nem kellett sehová bekapogatnom. Azt mondták: jöttél, ülj le, s nem azt, hogy gyere be az előszobába, majd ülj le a küszöbre, csak aztán engedünk a nappaliba és így tovább, ez sokkal egyszerűbben és gyorsabban történt, mint a 2000-es évek első évtizedében. Mostanság elkezdett újra képlékenyebbé válni ez a közeg, a mai ifjak megint könnyebben tudnak belépni bár-hová.

– *És az első Bretter, az irodalmi beavatás, felfelé vagy lefelé szállt a füst?*

– A kolozsvári bölcsészkaron történt 1996-ban, sikeresen túléltem, pozitív volt a visszhang. Emlékszem, volt, aki megjegyezte: nem lehet a verslábakat csak úgy tenni-venni, ahogy én akarom, meg egyebek, de azért összességében biztató kritikákat kaptam, aztán lementünk szépen a Music Pubba annak rendje és módja szerint ünnepelni. Maga a belépés az irodalom kapuján magától értetődő volt. Ugyanez jellemezte a folyóiratbéli publikációkat is. 1994-ben közöltem először a Serény Múmia hasábjain, ráadásul úgy, hogy csak utólag értesültem ver-

seim megjelenéséről. Egy diáktáborban, a szilágysági Szamosardón adtam oda Kelemen Hunornak a verseket, aki bevitte a begépelt szövegeket Fekete Vincének, és azok meg is jelentek '94 őszén. A következő évben már közöltem a Korunkban, a Látóban, a Lyukasórában, és más magyarországi folyóiratokban is. A szerkesztők komolyan vették magukat; Fekete Vince, Selyem Zsuzsa, Orbán János Dénes, Vida Gábor és mások sokat foglalkoztak a fiatal szerzőkkel. Voltak ugyan kritikai megjegyzéseik, de beengedtek olyan szövegeket is a folyóiratba, például Vince, amelyek, ha nem is mozogtak a legmagasabb szinten, voltak benne jó dolgok. Komoly tehetséggondozó tevékenység jellemezte az akkori irodalmi szerkesztőségeket, és úgy látom, ez mind a mai napig így van Erdélyben, máshol is, ahol a legfiatalabbaknak van megnyilatkozási lehetőségük.

Az elmúlt ötszáz évvel együtt mozdulok

– *Az első köteted nulladik kötet, vagy valódi belépő az irodalom kapuján, milyen szerepe van a Téli Hadjáratban és a későbbi verses-kötetekben az évszakoknak?*

– A *Téli Hadjárat* 1999-ben már gyakorlatilag készen állt, később még három-négy vers került be, és az Erdélyi Híradónál jelent meg 2001-ben, de volt előtte még egy-két próbálkozás más (magyarországi) kiadóknál. Nem mondom, hogy az évszakok kapcsán nem érvényesül valamiféle jelkép-jelleg, ami újra és újra felbukkan, de a *Téli Hadjárat* esetében Hunyadi János téli hadjárata játszott fontos szerepet, és az, hogy a címadó versben mennyire lehet egy több

mint ötszáz (ezer...) éves periódust valamiféleképpen egységgé összerakni (Hunyaditól napjainkig), merthogy akkoriban mindenképp, de olykor most is, az elmúlt ötszáz évvel együtt mozdulok... Teljesen egyértelmű volt, amikor a *Téli Hadjáratot* írtam, hogy Hunyadi János akár mellettem is állhatott volna, illetve, hogy én állhattam volna mellette, képlékeny idődimenzió-játék volt ebben.

– Egy irodalmi esten említetted, hogy a magyar költészetben számodra minden szereplő kortárs, *Berzsenyitől napjainkig tulajdonképpen bármelyik magyar költővel beszélgethetnél. A világirodalmi szereplőkkel ez másképp van?*

– A homéroszi eposzok mindegyikében meghatározóak voltak, az *Iliászt* legalább fél tucatszor, az *Odüsszeiát* még sokkal többször már általános iskolás koromban olvastam, beívódott az agytekervényeimbe, és a mai napig is ott van, de a *Gilgames-eposz* világa úgyszintén, csak sokkal áttételesebben. Ebben a görög mitológiai világban éltem, ott éreztem jól magam. Az egyetemi évek során ez még sok mindennel bővült (a barokk eposzok!), számtalan név, sok verssor említhető, Nezvaltól Nazim Hikmetig, akik jelentősek ma is számomra. Szilágyi Domokos és József Attila a középiskolás éveimben. Bár József Attila akkor is úgy, hogy egyik percben kihajítom a könyvét, máskor pedig rongyosra olvasom. A kilencvenes éveket nagyon erős Szilágyi Domokos-kultusz jellemezte, a román kultúrkörben Nichita Stănescu, a pompás, Nobel-díjra is jelölt költő volt hasonló szereplő. Mindkettőjük meghatározó volt számomra, nem föltétlen a versírás, inkább a szellemi irány szempont-

A Helikon sci-fi tematikájú számának bemutatóján tavaly novemberben Antal Balázs költővel, íróval (Kolozsvár)

jából. Nichitától is inkább az eszszéi, és mindaz, amit az *Antimetafizikában* a költészet kapcsán elmond.

Faust, az elpusztíthatatlan

– *Faust, aki négy őselemből hármát megjárt, a lélek, aki elpusztíthatatlan, először a Sárgapartban tűnik fel, az Éjszaka Fausttal ciklus címadó versében, majd később visszatér a költészetedbe, megmerítkezik a vízben is, úszni tanul. Faust visszatérő motívum, összekötő elem, akárcsak az évszakok. Jó helyen tapogatózom, ha azt mondom, Faust a te költői alteregód?*

– Azt tudom mondani egy szóban, hogy nem, mert nagyon nagy tömb ez a téma. Nem mondom azt, hogy híján vagyok a merészségnek, de ezt igazán átdolgozni, megírni nem tudnám. Kétségtelen, hogy van egy kötetem, amely Fausttal foglalkozik, de e téma nem annyira folyamatosan jelenlevő, voltak előmunkálatok, például az a vers, ami a *Sárgapart* kötetben szerepel, de aztán sokáig félretettem a Faust-dossziét, nem

voltam eléggé felkészült hozzá. Amit vele kapcsolatban és versként meg tudtam jeleníteni, azt az *Ússz, Faust, Ússz!* című kötetben, amennyire tölem tellett, megírtam, de az is egy szerencsés véletlen volt.

– *Megtanítod úszni. Miért kell Faustnak megismernie a negyedik elemet?*

– Nem Goethe Faustja, inkább Marlowe *Doktor Faustus* tragikus históriája érdekelt. Sokkal kanvaszerűbb szöveg. Vannak benne rések, ahová egy későbbi szerző is be tud lépni, hogyha akar, be tud nézni ajtón, ablakokon, el tud indulni egy saját irányba, a Goethe-féle Faust túl zárt ehhez. Marlowe *Faustja* végén van egy ilyen mondat: „Ó, lélek apró vízcseppé legyél, az óceánba hullj, ne leljenek”. Ez volt a kiindulópont. Az érdekelt, hogyan lehet Faustot megmenteni, és nem úgy, ahogy Goethe tette, hanem valahogy másképp, emberibben. Az idézett mondat segített ebben. A gonosz erők első sorban a szárazföldön érzik jól magukat, a víz olyan sáv, ahol valamiféle esélye van Faustnak a

Szilágyi István Kossuth-díjas íróval

menekülésre. Látszólag meg is menekül, az első hétszáz sor erről szól a szövegben. Csakhogy történt akkor egy fausti eset: az első hétszáz sort leadtam egy kiadónak, s azt mondták: rövid. Ettől bármelyik költő bevadulna, én is bevadultam, egy-két hónapig dühöngtem, aztán kibővítettem. Azt a 280-300 sort hihetetlen nehéz volt megírni. Az utolsó 150-et úgy írtam meg, hogy közben ütöttem az asztalt, komoly fizikai erőfeszítés is volt, hogy az a vers létrejöjjön, egészen más lett így, de valahogy tágasabb is az értelmezési lehetőség szempontjából. (A hosszabb poémát igénylő kiadó pedig mondá: verseskötetre nincs pénz...)

– Több olyan motívum van, amelyet következetesen végigviszel a verseiden, ilyen a víz, a part, a tó, a víz alatti erdő, a bennünk lakó víz, avagy belső tenger. A Sárgapart köteted A belső tenger ciklusának mottója igen beszédes: „Csak beltengerem parttalan. / Ószként a telet várja tétlen, / pedig napja sárgán ragyog”.

– A középkor dolgait is igen szerettem, a nagy középkori szerzők, Archipoeta és Villon mellett a trubadúr lírát és a különféle misztériumjátékokat. Izgatott ez a világ, a hölgy fogalma körüli dimenziók, amelyeket nem lehet megérteni anélkül, hogy ne gondolnánk arra: itt egy befogadó elemről van szó. A harcos kijelentések – márpedig minden lírai műben vannak harcos kijelentések – nem lehetnek meg a lágyabb anyag nélkül, ami körbeveszi ezeket az erősebb, szikárabb, sziklásabb részeket. Adott egy tenger, amiben mi meg tudunk szólni, hajózni, vagy szigetként működni valamilyenest. Maga a férfiúi lény sem tud meglenni a női princípium nélkül, nélküle nem működik hatásosan. Ezekben a versekben is óhatatlanul ott kellett legyen. „Aki tudja férfi-hatalmát, / mégis őrzi nő-lágyságát: / hegyi-ér a világon, / az erényt el nem vesztette, / csecsemő marad örökre. // Aki tudja fehérségét, / mégis őrzi feketeségét: / példa a világon” – írja Lao-

Ce az *Út és Erény* könyvében. Ezek a mondatok éppen a világ egységéről szólnak úgy, hogy közben hangsúlyozzák a kettősséget vagy sokosztágúságát.

Az Erdély nevű tenger

– *Hogyan kapcsolódik a vízhez az Erdély nevű tenger és a sziget A Krím című kötetedben?*

– Nem tudom, más lírikusok és költőtársak hogy állnak ezzel a dologgal, de én valahogy nem tudtam ezt az Erdély-dolgot megke-
rülni, miként a vizet sem. Elgondolkodtam azon, hogy tulajdonképpen nekem mit is jelent. Ugye tudjuk, hogy Dsida is megírta a *Bútorokat* és a *Psalmus hungaricus*, ami két teljesen külön irány. Én valahol középen akartam maradni, ha már Dsidáról esett szó. Azt gondoltam, valahogy itt is vissza kell menni a régebbi dimenziókba, oda, amikor felettünk tenger volt. Valószínűleg volt egy Erdély nevű tenger, ami kiszáradt, mi pedig most itt ülünk az alján, és beszélgetünk. Sokkal régebbi történetként érdekes, nem csupán az elmúlt 200-300 év távlatából izgalmas, hogy Erdély mit jelent. Persze a mostani Erdély is benne van. De egy sokkal hosszabb időtávlat, akár a jövő felé is tekint mindaz, ami engem e fogalom kapcsán érdekel.

– „*Erdélyország egy félsziget, Erdélyország a Krím nekem*” – írod a *Peremvers nyitósorában*. Milyen misztikus kapcsolat van Erdély és a Krím között?

– Mindig is foglalkoztam, amennyire időm engedte, egy-egy történelmi időszakkal, elolvastam néhány tanulmányt, így akadtam rá a Krími Tatar Kánság történetére, ami sok szempontból hasonlít az Erdélyi Fejedelemség történetéhez.

Azt kell tudni róla, hogy saját hadserege nem volt, de követeket meneszthettek ide-oda, így Erdélybe is. Különleges kapcsolat volt e két világ között. A magyarság is járt a Krímben korábban, sőt a második világháborúban is (utóbbi esetben hadifogolyként, rózsaszírom-gyűjtés okán). A *Peremverset* 2011-ben írtam a krími válság előtt, és 2012-ben jelent meg nyomtatásban. Nem politikai, inkább szellemi kapcsolatok vannak a két hely, Erdély és a Krím között. Mint ahogy más kultúrákkal is kapcsolata van a magyarságnak, elég csak a portugálokra gondolnunk. A XVIII. századig úgy tartották, hogy első királyuk apja egy magyar lovag volt. Ez pedig egy nemzet szellemi fejlődése szempontjából sokkal fontosabb, mint az, hogy később kiderül: nem igaz. Valamiféle lelki kapcsolatban vagyunk velük. Megírhattam volna egy kötetet róluk is, de Darvasi László ezt szépen leleplezte már előttem, megírta a maga remek munkáját ezzel kapcsolatban. A kilencvenes években a portugál kérdéskör határozottan felbukkan a magyar irodalomban, és ez ezzel függ össze. A Krím is egy ilyen kapcsolatrendszeren belülre helyezkedő fogalom.

– Ugyanakkor irodalmi előkép is ihlette ezt a kötetet, Adam Mickiewicz Krími szonettek-jei.

– Mickiewicz szonettjei mindenképpen beindították a „gépet”, addig csak laikus történelemkutatói okokból foglalkoztam a Krímmel. Amikor elolvastam ezeket a verseket, rádöbbentem, hogy ez mennyire költői téma. Egy ciklus erejéig le is csaptam rá, de azért egyensúlyoztam egy kicsit, a Krímmel foglalkozó ciklus címe *Félsziget*, azért, hogy valamelyest el

A Krím kolozsvári bemutatóján Balázs Imre Józseffel

is távolodjak tőle. Azt gondolom, hogy elég nehéz a politikai konnotációktól eltekintenie az olvasónak, megpróbáltam elhatárolódni ettől némiképp, ezért odaírtam, hogy 2012, de úgy látom, ez nem volt elég.

– Nem vagy olyan értelemben közéleti költő, mint az Édes hazám című antológia szereplői, de A Krímben feltűnik egy társadalmi-közéleti vers is, az Archaikus Apolló-korzó, zárósort érdekes idéznünk: „Elporladtak a dajkamesék, jönnek a nindszák”. A Rilke-re utaló vers szerint sétálunk még ugyan ezen a gyönyörű verskorzón, de egyre több körülöttünk a gond, a világ nem jó irányba halad, veszélyes hely lett?

– A mai világ nem rosszabb és nem is jobb, mint a korábbiak, csak hogy más technikával, módszerekkel kell építeni azt, amiről azt gondoljuk: jó, vagy más módszerrel kell védekezni az ellen, ami rossz, ártalmas. Tényeket feltáró riport talán az a vers, mert időről időre jönnek a nindszák, nevezzük őket akár krími tatároknak, mint ahogy nevezték is őket II. Rákóczi György idején. Időről időre szembesülünk nagyon erős történetekkel, amelyek nem a mie-

ink, erre valamiféle választ kell adnunk. Ennyi közéletiség elfér még nálunk, sokkal több már azért nem. A *Krím* számomra egy avantgárd, kísérleti kötet, amelyben igen sok, akár egymástól eltérő hang is benne van.

A nagy kilometrik, ahol különféle világoknak peremvidéke találkozhat

– A Krím előtti időkhöz visszakanyarodva, egészen pontosan A nagy kilometrik kötetéhez, ami nemcsak a címadó hosszúvers miatt érdekes, hiszen a Serény Múmia rovatot egy év után átkelesztetted erre a névre. A név egy kolozsvári, ma már anekdotának számító történethez kapcsolódik, ha jól tudom.

– A nagy kilometrik létrejöttét valóban egy „komoly” kocsmai történet is motiválta. Orbán János Dénes akkor kapta meg a József Attila-díját, és úgy határozott, hogy ennek a jelentős részét elírsza velünk, ahogy ez illik vagy illett akkoriban, és sokunkat meghívott. Ittunk is becsülettel. Jánk Károly, Bréda, jómagam és még sokan mások vettek benne részt, s akkor bukkant fel az eszme, hogy ez az ívázat nem millimé-

Karácsonyi Zsolt és Bréda Ferenc a Bretter Kör évadnyitó ülésén 2016-ban

terben mérhető dolog, hanem egy kilométerik. *A nagy kilométerik* olyan játszma, ahol a beszélgetés és az irodalom, különféle világoknak peremvidéke találkozhat. A kötetben ez az egy vers és még kettő-három kapcsolódik ehhez a világhoz nagyon szorosan. Gyakorlatilag nem is a név kitalálásához kötődik a kötet főbb vonulata, hanem ahhoz a világhoz, amelyben én nagyon jól és boldogan éltem vagy két-három évig. Napi hét-nyolc órát töltöttem vendéglátóipari egységekben, egészen konkrétan a Music Pubban, és ez nagyon fontos szellemi tér volt a számomra. Sok mindent tanultam akkor ott és más helyeken, egyéb legendás kolozsvári kocsmákban. Azért volt fontos ez a közeg, mert a kilencvenes évek képlékeny világa elég sokáig ezekbe a kocsmákba húzódott vissza. Például az, amit én akkoriban megtapasztaltam, hogy min-

den különösebb gond nélkül bárhová, bármely közeli vagy távoli ismerőshöz bekopogtathattam éjfél tájt Brassóban, Kaposváron vagy Marosvásárhelyen. Ez a légkör, ami nemcsak a kocsmákra, hanem az egész világra jellemző volt, kicsit visszaszorult, már csak a kocsmákban működött igazán. A fehér lappal indulásnak a lehetősége, az, hogy leülsz egy asztalhoz, és kiderül öt percen belül rólad, ki vagy, és vagy befogad a közeg, vagy nem, ez a világ érdekelt engem, ezt próbáltam bevinni a versekbe. Nem feltétlen a nagy vagánykodó, hangos részét, hanem a testvéri és baráti oldalát ennek a periódusnak. József Attila írja: „mindannyian és egyformán a testvéreim vagytok” – ezzel jellemezhető az a világ, amit megéltem, megéltünk, és lecsapódott aztán *A nagy kilométerik*ben is. A címadó hosszúvers sok mindent érint, de el-

sősorban arról szól, hogyha bárki át tud adni valamit, szükségszerű, hogy kapjon valamit érte.

– És hogyan lett *A nagy kilométerikből* rovatcím, miért váltál meg a Serény Múmiától?

– Közel egy évig még *Serény Múmia* név alatt futott a rovat, de tekintve, hogy a goliárd-irodalomnak az újra és újra felbukkanó búvópatakjára is megpróbáltam odafigyelni (volt is egy ilyen rovat, ami ezzel foglalkozott akkoriban *Csavargó könyvtár* címmel), szükséges volt a névváltoztatás. Fontos volt, hogy az új névvel teljesen elememben érezzem magam, mint szerkesztő, hogy ebben úgy tudjak mozogni, ahogy nekem jó. Miközben egy pillanatra sem gondoltam úgy, hogy a *Serény Múmia* nem volt egy fontos irodalmi fórum. Azt gondolom, hogy a Helikonon belül mind a mai napig ez a „lap a lapban” rovat, amit most Horváth Benji szerkeszt *Pavilon 420* címmel, egy fontos, önálló, külön motor, ez is segít abban, hogy kisebb-nagyobb robbanások folyamatosan történjenek a lapon belül, vagy akár tágabb értelemben is.

– A nagy kilométerik köteted kéziratára a Magvető Kiadó figyelt fel, ott jelent meg a könyv, amelyet más szerzők aposztrofálhatnak nagy lépcsőfokként, ugrásként is. Úgy gondolom, te erről kicsit másképp vélekedsz, mert aztán visszatértél az erdélyi kiadókhoz. Az Ússz, Faust, ússz! köteted pedig a Pallas Akadémia gondozásában jelent meg, ez is érdekes váltás.

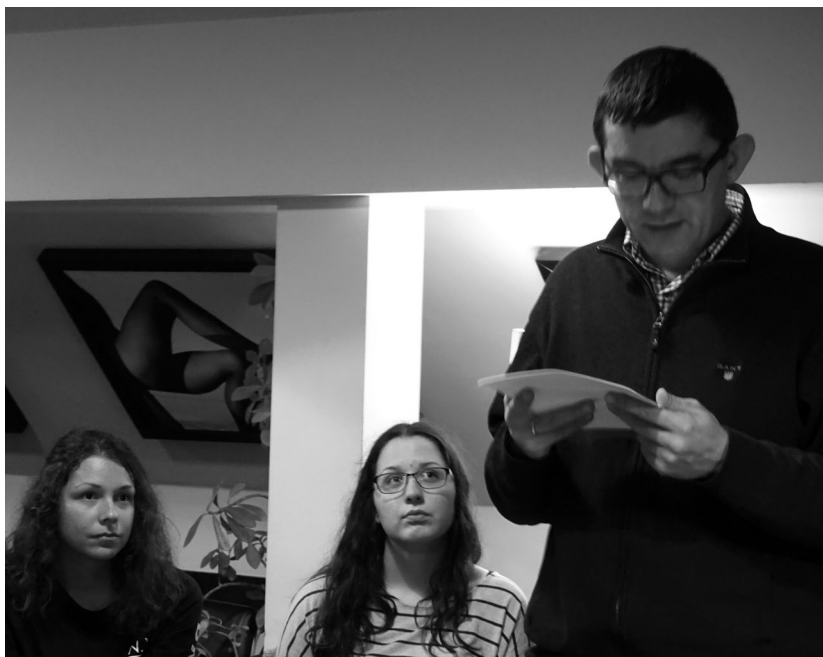
– *A nagy kilométerik* 2006-ban jelent meg a Magvetőnél, és a mai kiadói eladási mutatókat tekintve egész korrekt példányszámban fogyott el a kötet néhány év alatt. A következő, *Igazi nyár* című kötetem szintén itthon, az Erdélyi

Híradó Kiadó–FISZ–Irodalmi Jelen Könyvek közös gondozásában jelent meg. Az *Ússz, Faust, ússz!* kötet befejezésének pillanatában pedig tudtam, hogy csak a Pallas Akadémia tudja kiadni abban a formában, ahogy én szeretném. Az enyhén sárgás lapok, amelyen megjelenik az ezer sor, amit megírtam, csak így képzelhető el. Nagyon örvendett a kiadó, hogy velük kerestem a együttműködést, jól sikerült történet volt, felolvasó színházi előadás is lett ebből a szövegből.

A szív és test vitája

– Az Igazi nyár köteted *A szív és a test vitája* című ciklusában a szellem és a test, az érzéki és az eszmei kerülnek párhuzamba, vitáznak, dialógust folytatnak. „A dolgok mélyén jöttem rá, a szívem szólítja / a testet, közepes szintű hordószónok, egy apró, / kezdetleges jószág, nézem szőrös felszínét és – / ideje, hogy jól felpofozzák” – írod.

– A szív és a test vitája mögött középkori, villoni történet húzódik meg, ezt a szöveget azért írtam meg, mert – ahogy tíz évvel korábban József Attilából – elegem lett Villonból is. Villon sokkal mélyebben jelen volt bennem, mint József Attila, nem tudtam csak úgy eldobni, az első kötetekben is vízjelzett, akárcsak Nichitának az *Antimetafizikája*. Inkább esszészerűen épült be az elmémbe az, amit Villon leírt, világszemléleti esszéként olvastam a balladáit, a *Testamentumot*, ami, meg kell vallanom, elég sajtóságos szemlélet. El kellett valamelyest távolodnom, mert titokban nagyon is közel voltam hozzá. Ha a legjobb barátod versei hatással vannak rád, nem szívesen valod be. Ilyen volt az én kapcsolatam vele, és ezért

Karácsonyi Zsolt felolvas a Bretter Körben

megpróbáltam helyére tenni a dolgot, pofozkodtunk kicsit a kocsmaasztalnál, aztán kibékültünk.

Persze az Igazi nyárnak vannak más vetületei is...

– Ilyen az *Esti metró* ciklus, ahol a metró a mélység, a belső út, utazás szimbóluma...

– Az *Esti metró* tulajdonképpen a válaszciklus. *A szív és test vitája* egy homályos, kérdéseket, dilemmákat felvonultató ciklus, míg az *Esti metró* poétikus válaszreakció minderre, ugyanakkor *A nagy kilométerik* vadabb folytatása is. Szerintem sokkal vadabb, keményebb, mint amit *A nagy kilométerik*ben ennek kapcsán leírtam. Az *Esti metró*ban talán sikerült mindazt, amit a kocsma jelentett, valamelyest megközelíteni, és szembesülni azzal, hogy végül is mi van, és mi nincs.

– Az *Ámor háborúiban* pedig *Ámor lesz a főisten, mindenek fölötte ő áll, rajta áll vagy bukik a játszma. A szerelmi költészetedről kevesebbet beszéltünk, pedig az is fontos szegmense a verseidnek. Összegző ciklus volna?*

– Ma már a kötetből azt a részt annyira nem szeretem, vannak benne jó dolgok, de nem tudtam azt az intenzitást összehozni, mint mondjuk az *Esti metró*ban. Egy válogatott kötetbe, ha elég feszesen szerkesztjük, nem kerülne bele.

Elkapott a műfordítás örölete

– A román nyelvel, a műfordítással Nichita Stănescu hatására kerültél kapcsolatba. Olyan fontos szerzőkkel foglalkoztál, mint Emil Cioran, Mihai Măniuțiu, Matei Vișniec, Lucian Dan Teodorovici, Gabriel Liiceanu, Varujan Vosganian. Ezek mind nagy vállalkozások, nagy munkák, és érdekes az is, hogy a széppróza, illetve értekező próza irányába mozdultál el, a költészet Nichita hatása ellenére mégis alulmaradt az elbeszélő művészettel szemben.

– Király Lászlónak nagyon szép történetei vannak Nichita Stănescuról, aki nemzedéktársai számára és számomra is egyszerűen Nichita volt. Lefordítottam néhány verset, aztán amikor már majdnem egy kötetre való összegyűlt

Dedikálás közben

volna, egyszer csak átkerültem a próza oldalára. 2008-tól 2014-ig, összesen tíz könyvet fordítottam le, ami nem kevés, bármilyen műfordító tudja, hogy ez egy nagyon intenzív és az embert komolyan igénybe vevő munka. Elkapott a műfordítás örülete és nagyzási hóbortja is. A nagyzási hóbort alatt itt a mesterségbeli hóbortot értem, ahogy egy asztalos a lehető leg-tökéletesebb munkát akarja létrehozni, ahogy egy mesterembernek van egy elváráshorizontja önmagával szemben, úgy a műfordítói énem azt mondta, csináljuk meg, műveljünk vadabb dolgokat. Mondják, valaminek a lefordítása egzisztenciális értékkel is bír. Valóban azzal bírt, hogy lefordítom Lucian Teodorovicit, Filip Florian vagy másokat, mert olyan, elsősorban szellemi erőfeszítésre, herculesi munkára volt szükség, ami ezt a kijelentést igazolja. Amikor valaki lefordít 400-500 oldalt, az több mint egy vers a lefordítása, bár néha ennek az ellenkezője is igaz.

– *Miért széppróza, és nem vers? Felkérések, tudatos választás, mi volt a háttérben?*

– Elkezdtem Mihai Măniuțiu-nak egy kisregényét fordítani – na-

gyon tetszett nekem a *Sintér emlékiratai*, ami ugyancsak egy kocsmai világba vezet be. Amint kész voltam vele, megpróbáltam kiadóhoz eljuttatni. A Magvető azt mondta (Sárközy Bence, pontosabban), hogy oké, nincs ezzel baj, de ha már jöttél, fordítsd le nekünk Filip Florian regényét, a *Kisujjakat* és (egy évre rá) *A király napjait* is. Ez megint egy jó kis játék volt, izgalmas helyzet. De ez is vers volt – hogyha nem lettem volna költő minden egyes fordítói pillanatomban, nem tudom ezeket a dolgokat becsülettel véghezvinni. Hol az idő, hol a szöveg nehézsége okán csak költőileg tudtam viszonyulni a szöveghez. Mindig volt egy költő-segédmotor, ami a műfordítót veszélyes helyzetekben megmenekítette, és gyakorlatilag ezért számomra nem válik ketté a költői és műfordítói szerep, bár az igazság az, és számosan elmondták már, a műfordítói munka elég sokat ki tud venni a költőből.

– *Nem csak a műfordítói munkádrol beszélhetünk, a lapszerkesztés mellett rendszeresen irodalmi esteket szervezel, az Erdélyi Magyar Írók Ligájának elnöke vagy, doktori dolgozatot írsz a ko-*

lozsvári BBTE filozófiai fakultásán, színháztudományi munkákkal foglalkozol. A költőt ösztönzik ezek a tevékenységek, vagy elvesznek belőle, hogy sáfárkodsz az idővel?

– Amíg ezek a dolgok nem zavarják a saját költői köreimet, beengedem őket. Sakkozgatok, mérickskélek folyamatosan, de vannak olyan dolgok, amelyeket be kell vállalni, fontos a költészet, de a költészet az irodalmon belül van. Ha arra van szükségünk, hogy az irodalmat eltartsuk a magunk szerény módján, működéséhez hozzájáruljunk, ezeket a dolgokat is meg kell tenni. A beszélgetés elején szó esett Dsidáról. Újságíró is volt, egy ideig a Pen Klub titkára, egy csomó mindennel foglalkozott. Egy kései utód miért ne engedje meg ezt magának?

– *Min dolgozol most, tudományos munka, költészet, fordítás, mi jelenik meg a közeljövőben Karácsonyi Zsoltól?*

– A tudományos munkákat működtetem, remélem, összejön egy-két éven belül egy következő verseskötet, dolgozom rajta, nem sietem el. Mindig át kell törni bizonyos belső saját frontvonalakon ahhoz, hogy egy újabb szöveg vagy kötet összeálljon.

– *Mennyire segít ebben a Dante téri kocsmá, Kolozsváron van-e Dante téri kocsmád, amely írásra készítetne?*

– Nem tudok erre egészen pontos választ adni: Dante tér most nem létezik Kolozsváron, de valószínűleg mindig is létezett. Elő kell keressem a megfelelő teret. Abban a pillanatban, hogy ez megvan, erőnlét kérdése csupán, hogy megtöltsen olyan jelzésekkel, amelyek érvényesek.

Varga Melinda

Házat és hazát Ferdinandy György:
Meglátogatjuk a múltat,
 Magyar Napló Kiadó, 2017.

Hogy volt? – kérdeznénk. – Hogy volt ötvenhat, a fagyott lovak a Mikszáth téren, hogy a forradalom, a menekülés? Hogyan fektették két vállra a vadnyugatot, hogyan lehet házat és hazát teremteni? Hogy volt a francia asszonnyal és a trópusi lánnyal? Hogy lehet visszatérni negyven év után Puerto Ricóból?

Mindez – hogy is volt?

„Hát csak így” – válaszol Ferdinandy György.

A nyolcvankét éves író leül közénk, és újra mesél. Nekünk? Talán. Talán a trópusi kis sziget gyermekeinek, akik, ha megkérdezzük, miről szólnak Ferdinandy története, azt felelik: „Rólunk.”

Mesél – vagy azért, mert az író feladata kimondani a kimondhatatlant (vagy legalábbis törekedni rá). Vagy talán csak azért, mert egy bizonyos élettapasztalat birtokában – ahogy a szerző fogalmaz – gyakran „ismételgetjük – mintha önmagunknak – a régi dolgokat”.

Ferdinandy nagyszámú prózai munkáiban már sokszor körüljárta élete mérföldköveit. Elmesélte saját ötvenhatját, a disszidáló diákok történetét a *Fekete karácsonyban*. Megismertük háromszoros feleségét *A francia asszonyban*, és trópusi szerelmét a *Kagylócskában*, hogy csak néhányat említek korábbi kötetei közül.

A *Meglátogatjuk a múltat* valósággal „körbefolyja” e mérföldköveket, mint hétköznapiak a történelmet. Az elbeszélő keresi a kimaradt jeleneteket, amelyek eredendően a hangzatos események árnyékában bújnak meg, mégis – megírásra érdemesek. Ferdinandy emlékezik, ennek dinamikája adja a novellák szerkezetét. Bár a kötet íve lineárisan halad, ezt az irányt egyre-másra megtöri a jelen, vagy a mesélő kalandozik el, míg magára nem szól: „De mindez nem ide tartozik: keverem az idősíkokat.”

Balladába illő jelenetekként olvassuk a karácsonyi elsötétítést, a bombaropogásban hazaszaladó gyerekeket, a nagyszülők makacsul újra és újra feltárcsázott számát, a huszonöt-hetvennégy-huszonötöt, mikor a lerombolt ház falán himbálózó kagylót már régen nem vette fel senki, vagy az apró szemű cseresznyefák alatti bombatölcsért, a professzor úr és a méltóságos asszony közös sírhelyét. Mindez azonban valóság volt az elbeszélő számára. A kötetben a valamikori jelen pillanatai legendává formálódnak az újrameselés, a konok megörökíteni vágyás aktusán keresztül.

Egészen különös ez a viszony a *Hurrikán* című fejezetben. Ebben a – Ferdinandy ábrázolásmódjának korábbi tényszerűségétől egészen elütő – metaforikus részben három idősík is egybemosódik. Az olvasó hitelesnek, életszerűnek találja a trópusi vihar leírását, de annak minden pillanatában az ötvenhatos forradalom sodrában érzi magát. „Amíg szól a rádió, még él a remény. *Csapataink harcban állnak...*” „Most szélcsend van. Hátha mégsem! *Zavarórepülés?*” Ám az elbeszélő nem áll meg ott, ahol a történelemkönyvek befejezik a szabadságharc tárgyalását. Miután a szigetlakók felocsúdtak a halálfélelemből, Ferdinandy felteszi a kérdést: „Élünk, de ki tudja, hogyan kell újratekdeni az életet?” Nem tudunk szabadulni az érzéstől, hogy történetmondónkat máig szellemként kísértik a történetek, az elhagyottak; hogy bármilyen messze sodorta száműzetése, sosem tudott elszakadni a kis nemzettől, amely eltiporva is győzni tudott egy világhatalmon.

A történet tere egyszerre rettentő tág, és nagyon szűk. Végigjárjuk Ferdinandyval a világot, Belgiumban, Ausztriában, Elzász-Lotaringiában, Franciaországban, Amerikában, Puerto Ricóban kalandozunk a házat és hazát kereső, valahová mindig visszavágyó elbeszélővel, azonban egy pillanatra sem lépünk ki a tudatából, inkább egyre mélyebbre és mélyebbre „fészkeljük” magunkat benne, ahogy a szerző is egyre mélyebb rétegekhez jut el a történetmondásban, az írásban és önmagában. Mindez pedig csak egyetlen nyelven lehetséges: a minden körülmények között megőrzött anyanyelven.

Ferdinandytól távol áll, hogy bármit is teljes egyértelműséggel minősítsen. A sokat látott, még többet tapasztalt író magabiztosan hagyja rá olvasójára az ítékezés feladatát. Közvetlenül alig ír érzéseiről, retrospektív módon narrálja valamikori önmagát. Az elbeszélői jelenben pedig sokkal inkább kérdez, mint kimond. Megdöbbszentően személyessé teszi a könyvet, ahogy az író beenged mindennapjainak kételyeibe: látnunk engedi, hogyan botorkál a világlátott, jég hátán is megélő, a semmiből többször is otthont teremteni képes „örök idegen” – egy belakhatatlan, a régi ház falai közé épülő, ismeretlen, új világban.

A könyv befejeztével ugyanazzal nyugtatjuk magunkat, amivel Ferdinandy tette éveken át: „Íróembernek a nyelv az otthona.”

Szabó Eszter

A nyitott könyv Gáspár Ferenc: *Pósa Zoltán, akinek nyitott könyv az élete*, Coldwell Kiadó, Budapest, 2016.

Sokféle monográfia létezik. A szigorúan adatoló, tudományos igényű dolgozattól az esszyszerű, ihletett, már-már szépírói művekig minden befér ebbe a műfajba is. Nyilvánvalónak tűnik, hogy az irodalomtörténeti megközelítés szempontjából a tudományos igényű, adatolással és kontextusba helyezett megközelítéssel végső soron jobban járhatunk, hiszen egy-egy jelentős életmű „kanonizálása” könnyebben valósulhat meg az akadémikus elvárások figyelembevételével. A személyes élményekkel, anekdotikus elemekkel átszőtt dolgozatok viszont élvezetesebb olvasmányt jelenthetnek, az élményszerűség közelebb hozza magát az alkotót, annak személyiségét, illetve munkásságát az olvasóhoz, és ez nem annyira az akadémikus elismertetés, de az olvasói elfogadás szempontjából lehet hasznos.

Gáspár Ferenc ihletett, számos személyes élménnyel illusztrált, nagyon olvasmányos monográfiát írt Pósa Zoltánról, bizonyosságát adva annak, hogy nem csupán ismeri és magasra értékeli szerzőtársa eddigi életművét, hanem a szó legteljesebb értelmében azonosul is azzal. Gáspár nem tipikus monográfiaíró (ezt az „atipikus” szemléletet nem is titkolja), hanem sokkal inkább *kolléga*, író társ, aki, miközben elemzi Pósa Zoltán életművét, aközben az egyes művek megírásának körülményeit mintegy „belülről” is ismeri. Nem csupán úgy, hogy valóban sok-sok életeseménnyel tisztában van személyes kapcsolatok okán, vagyis olyan részleteket is tud a szerző életéről, amelyek nem feltétlenül közismertek, sőt, nem is feltétlenül a szélesebb közvéleményre tartoznak, hanem úgy is, hogy íróként pontosan tudja, mi az, ami befolyásolhatja egy-egy alkotás megszületését, mik azok a családi, egyéni körülmények általában, amelyek aztán az írás folyamatába nagyon is beleszólhatnak. Mindezzel azt is elmondhatjuk, hogy Gáspár Ferenc monográfusként elutasítja azt a – tudós irodalmi körökben elfogadott – nézetet, hogy a művek vizsgálatánál csak a szövegre, a műre magára, immans létezésére szabad koncentrálni, a szerző élete, a megírás körülményei „másodlagosak”, sőt, nem is csak másodlagosak, hanem – az értelmezés szempontjából – „semmilyen szereppel” nem bírnak.

Nem, Gáspár ezt a nézetet nem fogadja el, vagyis hangsúlyosan foglalkozik azzal, hogy az adott mű milyen társadalmi, politikai közegben jött létre; hogy megírása idején a szerző milyen életkorú volt, esetleg egészsége, családi, illetve párkapcsolata hogyan is alakult.

Mindennek köszönhetően Gáspár monográfiája észrevétlenül korrajzá is válik, miközben élményszerű olvasmány is egyben. Megkapjuk itt a Kádár-korszak jellemzését éppúgy, mint a rendszerváltozás időszakának bemutatását. De a könyv érzékletesen idézi meg a 2002-es választások, illetve a 2006-os események hangulatát is. A szerző megjegyzi ugyan a monográfia írása közben, hogy nem kíván politizálni, ám érezhető, hogy ez csupán egy udvarias kiszólás az olvasó felé, mert Gáspár Ferenc nagyon is fontosnak érzi, hogy mindenki, így a fiatalabb nemzedékek számára is közvetítse a művek születésének történelmi és politikai hátterét. Méghozzá oly módon, ahogyan azt ő maga (értsd: Gáspár Ferenc) szintén megélte, író társával, Pósa Zoltánnal együtt. Így nemzedéki és világnézeti közös platform jön létre ezzel a monográfiával, a szerző azonosulása olyannyira teljes lesz szerzőtársa életművével, hogy olykor – kis túlzással – az olvasó el is veszti a fonalat, hogy az adott esetben Gáspár beszél, vagy már Pósa; hogy Pósa szavainak a tolmácsolásakor Gáspár csak idéz, vagy már maga írja le azokat a mondatokat, amelyeket még Pósa tulajdonítunk.

Gáspár Ferenc monográfiát ír, de nem tudja letagadni regényíró önmagát. Anekdotikus elemekkel színesíti munkáját – az olvasó akaratlanul is elneveti magát például akkor, amikor Gorbacsovról „sztorizik” a szerző, és régi vicceket idéz az egykori pártvezér kopasz fején lévő közismert foltról, vagy éppen a Brezsnjev-időszak utolsó éveiről. Pósa munkásságát, műveinek tartalmát, szereplőinek, karaktereinek sajátosságát így tudja megfelelő közegbe helyezni; így lesz a monográfia élményszerű.

Majdhogynem regény születik e személyesség által, regény, amelynek a főhőse Pósa Zoltán, az író társ; a környezet pedig az a félévszázad, amelyet kortársként mindketten megérttek. És valóban, regényes évtizedek ezek, amely évtizedekről éppen a monográfia „tárgya és alanya”, Pósa írt regényeket, de

amely évtizedeknek a teljes és egyértelmű feldolgozása még mindig várat magára. Ezért is hozott jó döntést Gáspár Ferenc, amikor éppen azt a formát, azt a stílust választotta, ami a könyvét jellemzi. Pontosan azért, mert az általa tudatosan alkalmazott élményszerű megközelítéssel a korról is plasztikus képet tud adni, elhelyezve benne egy gazdag életművet a maga teljességében.

Ugyanakkor az élményszerűség számos szöveghegyen filológiai pontossággal ötvöződik. A monográfia szerzője rendszeresen idéz kritikákat, tanulmányokat Pósa Zoltán műveiről, és gyakran e szekunder szövegek háttérét is pontosan bemutatja. Például akkor, amikor Kabdebó Lóránt Pósa regényéről készült kritikájáról, illetve annak nyilvánosságra kerüléséről beszél. Természetesen itt is feltűnik az anekdotikus elem, ami szintén jellemzi a felidézett kort – így maga a kritika is több lesz, mint az adott mű egyszerű értékelése.

Pósa Zoltán gazdag életművét a maga teljességében megismerhetjük, nemcsak a prózai, de a lírai munkásságát is. Érdekes, hogy Gáspár éppen a lírai alkotások ismertetésekor, elemzésekor válik a leginkább filológussá, a prózai művek tartalmi megmutatása inkább csábítja a személyes háttér elmesélésére, mint a költői életmű. Mindez megmutatja az érzékenyebb olvasó számára azt is, mennyire tudatos volt Gáspár Ferenc hangválasztása akkor, amikor a regényes monográfia írása mellett döntött.

A monográfia szereplői, vagyis azok a személyek, akiket valamilyen formában idéz Pósa életművének ismertetésekor Gáspár Ferenc, éppen a regényszerűség miatt gyakran maguk is „regényhősökké” válnak. Jómagam, olvasva azokat a részeket, amelyekben a monográfus engem is megidéz, kissé kívülről

Csendélet Coca Colával és madarakkal (1985)

láttam saját magamat, illetve az adott kor fiatal íróját. Nem tudom, pontosan úgy volt-e mindaz, amit velem kapcsolatban anekdotaszerűen elmond a szerző, de ahogy olvasom, elhiszem, és el is fogadom. Óhatatlanul is egy elbeszélés szereplőjének érzem magam, és mindazon íróársak, irodalmárok így érezhetik magukat, akik valós, mégis kissé regényes figurái lesznek Gáspár monográfiájának.

Általánosságban elmondható: nagy szükség volt már egy olyan monografikus sorozatra, amely „élet-szagú”, amely testközelbe hozza azokat a szerzőket, akik még itt vannak köztünk, és akiknek az élete nagyon is fontos ahhoz, hogy életművüket megfelelően értelmezni tudjuk. Úgy tűnik, a Coldwell Kiadó új sorozatával, amelyben ez a kötet is megjelent, valami ilyesmire vállalkozik. Ami biztos: Pósa Zoltán életművének megismerését remekül szolgálja Gáspár Ferenc könyve. Hogy utaljak az eredeti munka alcímére is: valóban nyitott könyv lett a Pósa-életmű ezzel a monográfiával.

Petőcz András

**A Költő, a Tanár,
az Ág meg a Virág** Horváth (EÖ) Tamás:
Babylon polgárai,
Magyar Napló Kiadó –
FOKUSZ Egyesület,
2015.

Horváth (EÖ) Tamás *Babylon polgárai* című regényének központi motívuma, hogy gimnazistának lenni nem könnyű, pláne nem a Kádár-korszak zűrzavaros birodalmában. A mű hőseinek, Ág Jánosnak látszólag ugyanazok a késő tinédzser problémái, mint mindenki másnak. Például zavarja, hogy a barátnője, Bea nem akar lefeküdni vele (sőt, mással kezd el randevúzni). És persze azt sem igazán tudja, hogy mi akar lenni, ha „nagy” lesz, és így tovább. Mégis... ez a puhán (olykor erősebben) fojtogató, represszív atmoszféra más érzéseket is indukál az amúgy is zavarodott serdülő lelkekben – és főleg annak az Ág Jánosnak a lelkében, akinek, mint azt a regény egy pontján meglehetősen direkten, apja borgőzös (el)beszélésében olvashatjuk is, még a neve sem igazán a sajátja. A plasztikus metaforává érő ’ág’ mint beszélő név a gyökértelenségre, a szilárd alapok hiányára utal, a fokozatosan kibontakozó, eleinte félmúltú család történetének megismerésével azonban mégis létrejön valamiféle rehabilitáció, hiszen az emlékezés lehetőségének termékeny táptalajába ültetik át fiatal főhősünket, hátha gyökeret ver valahol... De kezdjük az elejéről!

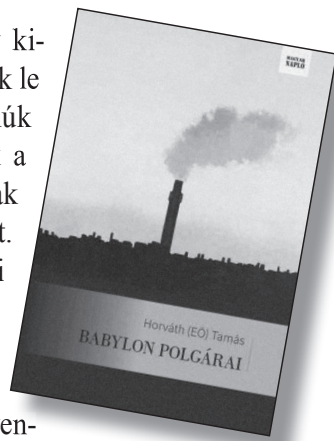
Ág Jánost egy nap Rados tanár úr felkéri, mondja el a Verset a Költőtől a Város 25 éves jubileumi ünnepségén. Ő először ugyan kitérne a feladat elől, de aztán – kisebb nyomásra – feltámad a becsvágya és valamiféle missziótudata, hogy az egykor tiltólistás verset elszavalja, és ezzel tegyen valamit. De mit is? Egy lépést az önmegvalósítás, a tehetség és a szabadság megnyilvánulásának irányába a szervilisség és az autoriter hozzáállás, sőt, talán az elnyomás ellenében? „És amelynek csúcán ő, Ág János feláll az új művelődési központ színpadára, és elmondja az ígéretet, amitől felnyílnak újra a tekintetek, magához tér a Város. Így volt elrendelve, és jól volt elrendelve. Üzent neki a Költő, neki mindenekelőtt, és ő most továbbadja ezt a sokaságnak. A szavak, a jelek régi-új értelmét, amely aztán elhozza a második alapítás idejét.” Talán...

Természetesen János hamar rájön, és számunkra is kiderül – csak hogy egy közhellyel éljünk –, hogy

ami megy nagyban, az megy kicsiben is. A szerepek és a lapok le vannak osztva, a KISZ-es fiúk jobban érvényesülnek, és ők a saját köreiből valaki másnak szánták azt a bizonyos Verset. Ezeknek a srácoknak a tervei és manipulatív játszmái apai ágon vannak bebetonozva a hatalomba. Ág János azonban nem hátrál meg, hiába vennék el tőle a szereplés lehetőségét, ő nem adja fel, küzd azért, hogy elmondhassa a Verset, hiába fenyegetik apja lelenc múltjának szégyenével vagy édesanyja horthysta apjának emlékével, hiába verik agyba-főbe, nem hagyja magát! A regény végére képessé válik arra, hogy meg tudja hozni a saját döntését arról: hova akar, és hova nem akar tartozni, ami összehasonlíthatatlanul több elhivatottságot és bátorságot követel, mint egónk hamis kielégülése. Mind ebben kétes szövetségeseinek barátnője, Virág Anna is segíti, aki mintha (majdnem) végig ellenszenvvel viseltetne hősünk irányában, azonban a regény végére valamiféle sorsközösségben ő lesz az, aki kinyitja a fiú szemét, és betekintést enged számára a hatalmi mechanizmusok fogaskerekeinek működésébe. Így a két szereplőt beszélő nevük (Ág, Virág) fogalmközi összetartozáson túl még ez a gesztus is egymáshoz fűzi.

A regény szövegét (virág)nyelvében áthatják a cezúrák, utalások, a másról való beszéd, amely számunkra is egy átélhetőbb pozíciót biztosít a történet befogadásához – bármilyen paradoxus is hangzik mindez, hiszen a megértést sokszor egyedül az atmoszféra belélegzésének lehetősége szavatolja. A sokszor ismételt általános megnevezéseken, címkéken – vers, költő, város, tanár úr – keresztül vagy éppen azok ellenében kontúrozottabban artikulálódik az egyéniség törekvése, de az elnyomás kérlelhetetlensége is, illetve mindez szerves összhangba hozható a szocializmus uniformizáló törekvéseivel, ahol az egyéniségre és az egyéni szabadságra vonatkozó döntéseket meghozni kegyetlen tornamutatvány, a múltat pedig szégyellni, tagadni, felejtetni, félni kell.

Formai szinten, az időnként megjelenő, a diktátúra mechanizmusát leképező prózai „soráthajlások” is ezt erősítik, amelyek bizonyos – szintaktikai – egységek összetartozását szabdalják szét, csakúgy, mint a szocializmus, amely a közösségekkel tette ugyanezt,

ha nem volt képes rendelkezni fölötük: „Mire hazaért, Apa is otthon volt, s minden bevezetés nélkül lekevert neki egy irgalmatlan pofont. Majd azonnal még egyet, miután János ügyel-bajjal feltápáskodott. S közben szót sem szólt.” Ironikus módon itt a tartalmi relevancia is élő, hiszen a család egysége tűnik fel törékeny színben pofonon innen és túl is – a regény teljes hosszában.

Visszatérő motívum, hogy történelem és osztályfőnöki óra között szólanak meg az iskolában – sőt, azon kívül is – a rendszert kritizáló hangok. Rétegzett motívum ez, hiszen ugyanannyira érzékeltetheti múlt és jelen, illetve egyén és tömeg, s azok történetének viszonyát (az órák tárgyánál fogva), amennyire a szürkezőnás „közöttiség” kvázi biztonságos közegét, amikor még talán meg is lehet(ne) szólalni: „Hogy mennyire sokat jelentettek ezek a dolgok, jól mutatta az eset, amikor elindult a szóbeszéd az osztályban: Marton Tímea apja ávós volt. A fiúk nevezték meg a legkönyörtelenebbül a megtörténteket. Történelem és osztályfőnöki óra között, természetesen.”

Az E/3. személyű narráció erősen fokalizált, leginkább Ág János belső nézőpontja dominál, de olyan elbeszélői „befecskendezéssel”, ami sokszor ehhez hasonló részleteket hoz létre: „Maga sem tudta nagyon, bizonyos helyeken miért nem jött ki neki a lépés. Mintha valaki lenyúlt volna valamit. Mintha valakik lenyúltak volna mindent. A szavakat leginkább. [...] Persze. Szöveg akkor is, azután is létezett. Szövegek. Amelyekkel sebtében be lehetett takarni a hirtelen beálló kínos csöndeket.” A maga nyomasztó mivoltának ellenére is észre kell vennünk itt az irodalomelméleti átkacsintást Barthes „mű és szöveg”-fogalmára: „[...] a Szöveg a jelölt vég nélküli elhalasztódását végzi: a Szöveg késleltető; tere a jelölőé. A jelölőt nem szabad »a jelentés első pillanatának«, a jelentés előszobájának tekintenünk, hanem inkább annak utóhatásának. Ugyanígy, a jelölt vég nélkülisége sem valamilyen kimondhatatlanságra utal (egy megnevezhetetlen jelöltre), hanem a játékra.” Bár – mint látjuk – a francia irodalomtudósnál egy sokkal örömtelibb, játékosabb, vég nélkül elhalasztó-

Csendélet pávával (1984)

dó jelölő a szöveg, itt pedig valamit vég nélkül elfed, betakar és betemet, és csak a fullasztó, kiélhetetlen dühe marad meg annak, aki nem képes betagozódni a rendszerbe.

Tematikailag is ide kapcsolódnak azok a másodlagos közbeékelések, amelyek fokalizációjukat, perspektívájukat tekintve zavarosabbak, mert nem elsődlegesen tartoznak Ág Jánoshoz, nem őt követik, ugyanakkor a metaforikus prózaszervezés jegyében megvilágítóak a regény egyes elemeit tekintve – például a puha diktatúrát és annak visszásságait tárgyaló leírások. Illetve ebbe a halmazba tartoznak a Költőről és a Politikusról szóló részek, amelyek a gondolati párhuzamokon túl úgy válnak relevánssá a cselekmény szintjén is, hogy egyrészt mindkét alak a Városból származik, másrészt a regény végén ők is hazalátogatnak a jubileumi ünnepségre.

A metaforikus cím, a *Babylon polgárai* is valahogy az általános, a regényen végighúzó virágnyelvi meg nem értést teszi transzparenssé, és egyfajta alfa és omega záróköként polgárai önmagukba fordulását jelöli, mert a bibliai időkhöz képest ez a kor és ez a regény már inkább az egymást érteni NEM akarás, vagy sokkal inkább nem merés regénye – és ezt a büntetést megint csak az ember szabta ki saját sorsára és saját nyelvére.

Varga Viktor

Író a tilosban Czakó Gábor:
Nyelvédesanyánk,
 CzSimon Könyvek, 2016.

Czakó Gábor könyve a magyarság származásáról, a magyar nyelv eredetéről és jellegéről szóló írásokat tartalmaz. A kötet szövegei – a gyakori lábjegyzetek, hivatkozások, forrásmegjelölések miatt – ugyan a tudományos tanulmányok határát súrolják, ám a szubjektív hangnem, az egyéni felfogás, az irodalmi beszédmód, egyszóval az írói attitűd alapján mégis egyértelműen megállapítható, hogy esszékkal van dolgunk.

A szerző sajátos szemléletmódja mind a magyarság származásának, mind a magyar nyelv jellegének megítélésében érvényesül. Ami az előbbit illeti, Czakó mondhatni semleges álláspontot foglal el a ma is fel-fellángoló ugor–török háborúban: „A génkutatás tanúsága szerint a finnugorok és a magyarság között létezik valaminő, nem túl erős genetikai kapcsolat” – írja *A mós, a pór meg a Dúl király leányaiban* –, ennek ellenére a magyarok őseinek a gyakran hunoknak is nevezett szabirokat tartja. Eredetének és jellegének megítélésében, némi fenntartással ugyan, de szintén elfogadja nyelvünk távoli rokonságát a vogullal és az osztjakkal, ám a finnugor összehasonlító nyelvészet és szófejtés eszközeit elutasítva mégis teljesen önálló, egyedi képződménynek tekint, aminek „alátámasztására” *A miféle nyelv a magyar?* című tanulmányát az ismert Ady-verssel kezdi: „Sem utódja, sem boldog őse, / Sem rokona, sem ismerőse / Nem vagyok senkinek / Nem vagyok senkinek.”

Ennek a nyelvelméletének a felállításában Czuczor Gergely és Fogarasi János munkásságából indul ki, illetve az ő 110 000 szócikket tartalmazó munkájukra, *A magyar nyelv szótárára* támaszkodik. Eszerint a magyar nyelv 2305 gyökre, mai megnevezéssel szótőre épül, amelyek a jövevényszavak vitathatatlan befolyása ellenére döntően meghatározzák a szókincset, mert ezek a gyökcsaládok, ahogy a kötet első esszéje, a *Magyar előny?* állítja, „nemcsak elszéledni tudnak, hanem össze is kapcsolódnak egymással, miáltal óriási jelentésmezők keletkeznek, bennük jelentésszálak fonataival, összefüggések sokaságával. Nyelvédesanyánk ingyen adja őket, nekünk csak szemlélőnünk kell a magyar észjárás kincsestárában.”

A magát nyelvregésznek valló szerző elméletével kívül áll a hivatalos magyar nyelvtudományon, sőt:

ellentétben az ugor–török háborúban elfoglalt semleges pozíciójával, viszszaemelőleges hatállyal is hadat üzen több tekintélyes nyelvésznek, tudományos fórumnak és kiadványnak. Így például a XIX. századi összehasonlító finnugor nyelvészet két megteremtőjének, Budenz Józsefnek és Hunfalvy Pálnak, *A magyar történeti-etimológiai szótár* főszerkesztőjének, Benkő

Lorándnak, az *Etimológiai szótár*nak, Kiss Lajosnak, a *Földrajzi nevek etimológiai szótára* szerzőjének, Honti László finnugristának, Mikesy Gábornak, *Az obi-ugorok története* szerzőjének, hogy csak a legfontosabbakat említsem. Az esszék szubjektív hangneme a hadakozás során gyakran ironiába vagy gúnyba csap át, így lesz például Honti Lászlóból ironikus felhanggal „akadémikus úr”, így lesznek a nyelvészekből testületileg „jeles nyelvtudósok”, illetve „tudós hölgyek és urak”. A bűjtatott minősítések mellett gyakran keményebb „beszólások” is elhangzanak, amelyek szóvá teszik a szepességi cipszerként Paul Hunsdorfer néven született Hunfalvy Pál német származását, és amelyek szerint Benkő Loránd amatőr történész, Kiss Lajos *Földrajzi nevek etimológiai szótára* hunfalvysta nyelvészetünknek talán legmókásabb alkotása, a szakmai ellenfelek pedig nyelv- és honárulók. Persze, ha még teheték, az ellenfelek sem maradtak adósok. A *Kell-e szakács oklevél a kozmás pörkölt felismeréséhez?* tanúsága szerint „egy kiváló professzorunk” egy alkalommal így oktatta ki a szerzőt: „Igaz, egy író munkaeszköze a nyelv, melynek ragyogó művelője, felhasználója, sőt újrateremtője is lehet, de egy nyelv ismerete és gyakorlati használata nem jogosít fel a nyelvtudomány művelésére. Mint minden szakmának, az utóbbinak is megvannak a saját módszerei, melyeket elsajátítani és alkalmazni kell. Sohasem gondoltam, hogy képzett filosz létemre, megfellebbezhetetlen megállapításokat tehetnék és tegyek az agysebészlet vagy a csillagászat témakörében.”

Egy tárgyilagosságra törekvő recenzióknak nem feladata a hasonló vitákban való állásfoglalás. Mégis meg kell említeni az esszék érvelési módszerében a túl gyakori hivatkozást magára a Czuczor–Fogarasi szótárra, illetve külön-külön Czuczor Gergelyre és Fogarasi Jánosra, valamint az Arany János által is számon tartott Bálint Gáborra, Hunfalvy és Budenz szakmai ellenfelére. Vettem a fáradságot, és megszá-

moltam: a hármójukra és a szótárra történő utalások száma kis híján eléri a százat. Mintha tévedhetetlenek lennének. Pedig dehogy. Legendás szótárunk például a borona szóról elismeri, hogy az hasonló formában él a legtöbb szláv, és betűről betűre ugyanilyen formában az orosz nyelvben. Ennek ellenére mégis magyar eredetű, és „végelemzésben a bor- (borít, borul, borogat) gyökből származtatható, mely a szláv nyelvekben nincs meg”. A kötetben a *Miféle nyelv a magyar?* ezt késpénznek véve még tovább megy, és az alábbi következtetésre jut: „Valószínűbb tehát, hogy a borona szót a szlávok vették át tőlünk, hiszen a szabir–magyar elem már a Kr. e. 2. évezred végén megjelent az Ural környékén. Kereskedői eljártak a Baltikumig és a Fekete-tengerig. Bőven volt tehát alkalmuk érintkezni a saját nyelvüket csiszogató szlávokkal.” Az idézett szöveg még hosszabb, de nem szükséges tovább folytatni. A magyar történelemben, nyelvtudományban, néprajzban közhelynek számít, hogy a mezőgazdasági eszközök egy bizonyos csoportjának elnevezése, továbbá a földműveléssel, belterjes állattenyésztéssel kapcsolatos szavak egy része szláv eredetű: borona, kapa, kasza, gereblye (ennek a nyugat-magyarországi tájszólásokban máig él a szláv hangtorlódást őrző alakja, a grábla), széna, szalma. Miért lógna ki ebből a sorból éppen a borona? Gyaníthatóan csak azért, mert a szerzőpárosnak a többiben nem sikerült a *bor*-hoz hasonló magyar gyököt találnia.

Aztán veszprémiként kíváncsiságból utánanéztem: mit ír a szótár a város nevének eredetéről. Czuczorék – Gyarmathi Sámuelre hivatkozva – úgy vélik: a név „a német Weissbrun-ból módosult”. Ez a képtelenség bizony jóval mókásabb, mint a *Földrajzi nevek etimológiai szótára*, amely a nevet a szó eleji szabályos b-v hangtani változással a szláv Beszprém személynévből származtatja. A Czuczor iránti túlzott elkötelezettségét a szerző azzal is bizonyítja, hogy őt tartja „a szabadságharc Petőfinél is népszerűbb költőjének”. Nem tudni pontosan, ez esetben mi értendő a népszerű költő fogalmán, de jelentősebbek a dicsőséges másfél évben is voltak nála. Mondjuk Petőfin kívül Arany és Vörösmarty.

A kötet legjobb írásai nem is ezek a nyelvtörténeti kalandozások, hanem azok az úttörő jelentőségű esszék, amelyek a magyar kultúrtörténet elhanyagolt területeit, illetve a mai magyar nyelv állapotát tárják fel. Egy valamirevaló német irodalomtörténetben a ko-

rai időszakok tárgyalásakor kiemelt helyet kap a rúnairás bemutatása, és az olyan rúnafeliratos nyelvemlékek sorsának ismertetése, illetve a rajtuk lévő szövegek elemzése, mint például a gallehusi aranykürtök. Nálunk az írásbeliség oktatása a *Tihanyi alapítólevél*lel kezdődik, jóformán még egyetemi szinten is. Éppen ezért Czakó Gábor kötetének a rovásírással, annak történetével, rovásírással tárgyi emlékeinkkel és a rajtuk található szövegek értelmezésével foglalkozó esszéi nemcsak hézagpótlónak, hanem bízást korszakos jelentőségűnek is nevezhetők, hiszen több évszázaddal kitágítják az írott magyar szó határait. A *Legrégibb nyelvemlékünk rejtélyei* egyrészt áttekinti a rovásírás történetét, másrészt bemutatja az 1983-ban fellelt szarvasi tűtartót, és lebilincselő hitelességgel elemzi a rajta rovásírással található ráolvasásszerű éneket, amely több mint két évszázaddal a *Tihanyi alapítólevél* előtt keletkezhetett. A *Nyelvünk prokrusztessziálása* a honfoglalást követő évszázadban készült bodrogbüi fűvőkán található rovásírással szóértelmezésével nemcsak nyelv-, hanem ipartörténetünk számára is új távlatokat nyithat. A *civilizációs vonal kamuja* a fenti két becses tárgyi emlék néprajzi szempontú megközelítése mellett újabb darabok, mégpedig az úgynevezett nagyszentmiklósi kincs és a vargyasi szenteltvíztartó értő elemzésével sürget rovásírással művelődéstörténeti emlékeink megbecsülésére és integrálásukra a magyar kultúrába. A *nagy-mácsédi kereszt – az ómagyar misztika emléke* talán a legbriliánsabb a rovásírás témájában írt esszék közül. A Galánta közelében talált, X. századból való lelet székel rovásírással INRI feliratának interpretálása nyelvtörténeti, a fémkereszt Andrej Rubljov világát felidéző öntésének leírása pedig ipartörténeti érték. A *Szabir ős* egyebek mellett a *Nikolsburgi ábécé* felemlítésével szintén jelentős adalékokkal járul hozzá a rovásírás-történet kutatásához.

A nyelvművelő és nyelvvédő esszék közül a *Benső Trianon* emelkedik ki, amelynek történelmi hevülettel írt, túlfűtött indulatossága azért hiteles, mert anyanyelvünk ügye (néhány elhivatott és rátermett nyelvész minden fáradozása ellenére is) mintha tényleg egyre inkább Csáky szalmájává lenne, és mert nyelvünk védelmében szólni – valóban íróhoz méltó feladat. Ez nem tudomány, ez küldetés. Itt semmilyen professzor nem kérheti számom, hogy van-e papírunk róla.

Ircsik Vilmos

A rendszerváltás fantomja Kulin Ferenc: *Paktum-fantom*, Veritas–Magyar Napló Kiadó, 2016.

Bő negyedszázad telt el a rendszerváltozás óta, amelyet sokan csalódásként, kihagyott lehetőségként éltek meg, s a kudarcért az akkori felelős politikai aktorokat kárhoztatják. A méltányos megítéléshez azonban számításba kell venni a korabeli körülményeket is, amelyek kényszerítő vagy erősen befolyásoló tényezőkként jelentősen behatárolták a kormányzati felelősséget vállaló politikusok mozgásterét. A rendszerváltást felvezető-előkészítő értelmiségi vitákban megfogalmazott elképzelések és programok megvalósítását nemcsak a fizetésképtelenséggel fenyegető, fedezetlen államadósság és a gyorsan változó világpolitikai viszonyok gátolták. Egyidejűleg hiányzott az apparátus és a biztonsági szervek megbízhatósága (taxisbloká), a politikai partnerek együttműködési hajlandósága vagy néha akár csak jogkövető magatartása (a köztársasági elnök sorozatos alkotmány-szegései), valamint a közösségi-nemzeti értékek és érdekek iránti érzéketlenségre, materializmusra nevelt, depolitizált társadalom támogatása. Az új politikai vezetést nagymértékű bizalmatlanság övezte, amelyet a „hatalomhoz” ellenségesen viszonyuló sajtó még tovább fokozott. Az ily módon izolált kormányzat Antall szavai szerint „tudta, hogy mit kellene tennie, és tette azt, amit lehet”.

Sokak szemében a paktumként elhíresült, MDF és SZDSZ közötti pártközi megállapodás mintegy a szimbólumává vált a megalkuvásnak, a rendszerváltáshoz fűzött remények és álmok elárulásának és feladásának. Holott a nevezett egyezmény csak egy-szeri korrekcióját jelentette az NKA-tárgyalások során kimunkált alkotmányos felállásnak, hozzáigazítva azt a megváltozott körülményekhez. 1989-ben még úgy tűnt, a kommunisták többséget szereznek majd az új parlamentben is, ezért a törvények széles körét kétharmados támogatáshoz kötötték a tárgyaló felek, hogy az ellenzéki pártoknak is legyen befolyása – ezt az átmenetinek szánt konstrukciót kellett kiigazítani az ország kormányozhatóságának érdekében ’90-ben. Az alternatíva talán csak a nagykoalíció lehetett volna, de a mély elvi ellentétek miatt egy MDF–SZDSZ kormány aligha bizonyult volna működőképesnek és maradhatott volna fenn sokáig.

Az irodalomtörténészként, politikusként és szerkesztőként egyaránt ismert Kulin Ferenc *Paktum-*

fantom címmel kiadott füzeté mellé-letként tartalmazza a megállapodás teljes facsimile változatát; mindez és a cím azonban kissé megtévesztő annyiban, hogy maga a főszöveg alig foglalkozik e konkrét történelmi dokumentum részleteivel. Ehelyett a szerző olyan esszé-szerű tanulmányt ad közre, amely a „paktumhoz” és általában a rendszerváltáshoz fűződő tévképzeteket veszi górcső alá a kortárs tanú és politikai szereplő tapasztalataival felvértezve, de elemzői igény-nyel, távolságtartással és szemlélettel. Rámutat, hogy a folyamat lényege nem a kommunizmussal vívott küzdelem volt, hiszen a fő frontvonal már ’89-ben is az MDF-ben és SZDSZ-ben testet öltő két új irányvo-nal között húzódott. Szerzőnk szerint szintén téves azonban ezt a népiek és urbánusok vitájával azonosí-tani, annak új szakaszaként értelmezni. Kétségtelen, hogy az értelmiség megosztása érdekében a Kádár-rendszer rájátszott a korábbi korszak eszmei ellenté-tére, amely így tovább élt, és a későbbiekben is hatott. E vita kelléktárát előszeretettel használták ideológiai fegyverként a rendszerváltó pártok is. Mindez azon-ban inkább csak csomagolás volt az értelmiségi érdek-harcok „megideologizálására”, s a viszály társadalmi alapja és visszhangja is egy másik megosztottságnak és kádári örökségnek volt köszönhető: annak, hogy az az egyéni, önkizsákmányoló „boldogulásra”, közös-ség iránti közömbösségre szocializált, majd a rend-szerváltás után deklasszálódó „félpolgári” réteg, ame-lyet Tellér Gyula szociológus olyan plasztikusan jellemzett, ellentétbe került azzal a – korábbi tech-nokrata – újkazdag elittel, amely, miután kapcsolatait és hatalmát sikeresen átmentette az új rendszerbe, az 1989-et követő időszak egyik fő haszonélvezőjévé vált.

Kulin kifejti, hogy az említett látványos, a köztu-datot a felszínen meghatározó viták mellett mély-áramlatként jelentős hatást gyakorolt a rendszervál-tás gyakorlati kifutására a világpolitikai folyamatok alakulása is: a nagyhatalmak befolyása, a tőlük re-mélt, illetve általuk beígért támogatások elmaradása. Az Egyesült Államokkal a ’80-as évek során kibon-takozó kapcsolat és a Bush alelnök 1983-as látoga-tásán elhangzottak alapján Magyarország jelentős anyagi forrásokra (egyfajta új Marshall-segélyre) szá-mított a későbbi elnöktől. Erre nemcsak az USA sokszo-ros erkölcsi adóssága (Kossuth elmaradt támogatása

1852-ben, a wilsoni elvek feladása Trianonban, a jaltai felosztás, az '56-os cserbenhagyás) szolgált volna alapul, hanem a szabad világ vezetőjének elkötelezettsége is a demokratikus átalakulás kibontakoztatása, illetve az azzal összefüggő átmeneti nehézségek enyhítése iránt, valamint gyakorlati-stratégiai haszna a keleti blokk megbontása és a Szovjetunió érdekszférájának gyengítése révén. A '90-es évek elejére azonban a kontextus radikálisan megváltozott a szovjet enyhüléssel és összeomlással, az első iraki háborúra forduló figyelemmel. A kialakuló új helyzetben a rendszerváltó magyar kormányzat a biztató szavakon túl csupán jelképes anyagi segítséget (főleg kölcsönt) és neoliberális gazdaságpolitikai tanácsokat kaphatott. (Érdekes adalék: a kormánynak követnie kellett az arra vonatkozó amerikai „ajánlást”, hogy hagyjon fel az olajár alacsonyan tartására irányuló erőfeszítéseivel. Ez közvetve hozzájárulhatott a taxisblokádba torkolló krízis kialakulásához is.)

A közelebbi és hagyományos külpolitikai partnernek számító németek által nyújtott támogatás sem alakult az elképzelések szerint. Bár Kohl kancellár és Antall között szívélyes és baráti kapcsolat alakult ki, ez kevésbé érvényesült a szabaddemokraták (FDP) által vezetett német külügy gyakorlati munkájában. Az együttműködést nemcsak a magyar átmenet belső feszültsége iránti érzéketlenség (a németek jó kapcsolatokat ápoltak a reformszocialista nómenklatúrával, s ennek folytonosságára építettek a rendszerváltás után is, kényelmetlen helyzetbe hozva az elitváltásra törekvő magyar kormányt) hátráltatta, hanem egy új feszültségforrás kialakulása is: a német egység kérdése. Ebben eltértek ugyanis az amerikai és a német érdekek, s mindketten próbálták Magyarországot a saját irányvonaluk szerint befolyásolni. Az NSZK igyekezett feleleveníteni hagyományos keleti kapcsolatait és bázisát, miközben az USA egy egységes, atlanti orientációjú visegrádi blokk kialakításában volt érdekelt, mintegy ellensúlyt képezve az egységsülő Németországgal szemben, és geopolitikai éket verve Nyugat-Európa és Oroszország közé. Magyarország saját érdekei és gazdasági kényszerhelyzete folytán nem kötelezhette el magát egyik törekvés mellett sem. Ennek következtében sem az amerikaiakkal, sem a németekkel nem került konfliktusba (ami pozitívumként értékelhető), ugyanakkor egyikük részéről sem számíthatott feltétlen bizalomra és támogatásra (ami viszont egyértelmű hátránnak bizonyult).

Mindezen háttér folyamatok jelentősen beszűkítették az első szabadon választott kormány lehetőségeit. Kulin hangsúlyozza azonban, hogy a kezdeti rendszerváltó álmok feladására már jóval a Paktum megkötése előtt sor került. Az MDF '89. októberi irányváltása az eredeti lakitelki programot (semlegesség elve, harmadikutas gazdaságpolitika, együttműködés a népi baloldallal) Antall irányelveivel cserélte fel (euroatlanti integráció, szociális piacgazdaság, koalíció keresése a kisgazdákkal és kereszténydemokratákkal), alkalmazkodva a gyorsan változó külső körülményekhez. Ez szükséges váltás volt – ha az új programmal Antall saját szavai szerint kamikázekormányzásra vállalkozott, az eredeti elvekhez való ragaszkodás harakirivel ért volna fel. Utólag látható azonban, hogy az adott helyzetben még a módosított célkitűzés is naivnak és illuzórikusnak bizonyult. Az egypólusú világrend („a történelem vége”) és a washingtoni konszenzus (privatizáció, dereguláció) körében csak a felpörgő globalizációba való félperifériás betagozódásnak, a vadkapitalista kvázi-gyarmatosításnak és a liberális eszmei hegemoniának volt realitása. A szociális piacgazdaság rendszere a kommunizmus támasztotta verseny által kikényszerített válasz és alkalmi engedmény volt a kapitalizmus részéről, amelyre a kommunista alternatíva bukása után monopóliumhelyzetben már nincs tovább szükség. A hirtelen kinyílt világ új folyamatai sokkszerűen érték Magyarországot; örvényeinek a szellemileg és anyagilag is kizsigerelt magyar társadalom fix fogódzó híján nem állhatott ellen. Kulin erre is reflektál, de némileg adós marad annak bemutatásával, hogy a kortársak mennyiben voltak mindezek tudatában.

Epilógusában tágabb történelmi perspektívába helyezi el a tárgyalt korszakot, legalább a felvilágosodás óta tartó, illetve azóta felgyorsuló folyamatként írva le azt a civilizációs megatrendet, ahogyan a magát liberálisnak és progresszívnek tartó, de a diverzitást felszámoló, univerzalista globalitás visszaszorítja a hagyományaihoz és egyedi értékeihez ragaszkodó, konzervatív lokalitást. A magyar rendszerváltás epizódja jól illeszkedik ebbe a narratívába, bár a 2008-as gazdasági világválsággal láthatóvá vált az megszokású rend törékenysége és fenntarthatatlansága, némileg újra teret adva ellenirányú mozgásoknak is. Kulin Ferenc alapos, tényszerű munkája ezért nemcsak a múlt, de a jelen és a közeljövő megértését is szolgálja.

Rostás István

„Lehet még szó a holnapról?”

Hencz Hilda: *Magyar Bukarest*, FOKUSZ Egyesület–Magyar Napló Kiadó, Budapest és a Hármas Alapítvány, Sepsiszentgyörgy közös kiadása, 2016.

Ha valaki a magyar diaszpórát hozza szóba, legtöbbször a nyugatra sodródott (emigrált, disszidált) nemzettársainkra gondolnak: a XIX–XX. századfordulón kibontakozott exodusra, szétszóródásunk nagy hullámverésére. A témában jártasabbak fölemlítik, hogy messzebbi korokból, de közelebbi „kifutásról” is hozhatunk példát: a Moldovába és Havasalföldre irányuló exodust.

Az ilyen irányú kirajzás történelmi háttérének és folyamatának koordinátáit kívánja – a kronológia ösvényein haladva – elénk vetíteni Hencz Hilda könyve. A téma iránti érdeklődés indokolta, hogy a 2013-ban megjelent kötet immár újabb kiadásban került a könyvesboltokba.

A kötet sikeresen elegyíti a történettudomány kritériumait, adatolását, szemléleti módszerét az oknyomozó újságírói erényekkel, amelyek az értelmi és érzelmi hatások egyidejű sugárzását eredményezik. A konkrét számszerűségben hullámzó magyarságtömeg sorsképlete tárul elénk benne, egy nemzettöredéké, amelynek feje fölött mindenkor ott lebegett az önkéntes asszimiláció és a beolvasztására törekvő hatalmi szándék kettős veszélye.

A magyar közéletben rendkívül fontos szerepet játszottak azok a lelkészek, akik tárgyi és szellemi értelemben is építő személyiségekként a nemzeti önismeret őrzői és táplálói voltak, késleltetve a mind erőteljesebb beolvadási folyamatot. Különösen Sükei Imre és Koós Ferenc voltak azok, akik a legtöbbet tettek ezen a téren, iskolák, egyletek, működő társulatok létrehozásával gyűjtötték egybe és éltették a magyar szellemet, azonosságtudatot. Évtizedekre meghatározó szereppel bírt a Bukaresti Magyar Társulat Zalomit utcai székházának a megvásárlása. A magyar oktatás történetében fontos mérföldkő volt az 1889-ben épült emeletes iskola, ahol a századvégén közel kétszáz fiatal tanulhatott ősei nyelvén. Minderre igencsak szükség volt ahhoz, hogy a századfordulóra mintegy huszonötezres lélekszámú tömeg az önerejében való hitét és magyarságát őrizze, ápolja.

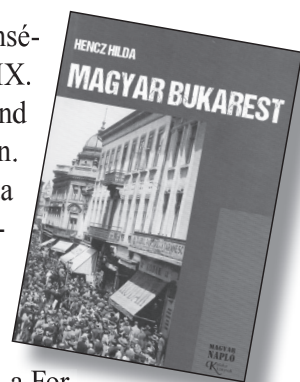
Az idegenekkel szembeni ellenséges viszonyulás különösen a XIX. század második felében öltött mind agresszívebb jelleget a térségben. Az 1866-os alkotmány biztosította ugyan a vallásszabadságot a csángóknak is, de az akkoriban megalakult jászvásári püspökség hozzalátott „a moldvai magyar papok eltávolításához”, 1868-ban pedig „a Forrófalvához tartozó csángó falvakat meglátogató I. C. Brătianu liberális politikus még mind magyar kémeeknek titulálta őket”. A századfordulón a híres tudós, Spiru Haret a román nyelven folytatandó oktatás révén vélte megvalósíthatónak azt, ami elvezethet a kívánt célhoz: „mindenki egyesülése ugyanannak a hazaszeretetnek a jegyében”, ugyanis „egy állam egysége és ereje szükségessé teszi a területén élő nemzetiségek beolvasztását”.

A román nacionalizmus „szent tüze”-t számon kérő megállapítások ellenére „a XX. század első 16 éve a Kárpátokon kívüli romániai magyar közösség virágkorát jelentette”. 1903-ban megnyílt az első magyar katolikus iskola, egy évre rá a katolikus leányiskola, 1906-ban felépült a református fiúiskola, az 1912/13-as tanévben a Tăbăcari negyedben elemi iskola és óvodát magába foglaló emeletes épületcsoport működött, 1903-at követően magyar katolikus iskolák nyíltak több vidéki városban.

Az 1912-es népszámlálás adatai szerint a román királyságban élő 208 948 külföldről 69 221 volt magyar. Bukarestben „a magyarság részaránya akár hivatalosan is meghaladhatta a főváros lakosságának 10 százalékát, nem hivatalosan még talán a 20 százalékát is túllépte” – olvashatjuk a kötetben.

A román hadsereg 1916-os betörése Erdélybe nyilvánvalóvá tette a román politikai szándékot: Erdély bekebelezését, Nagy-Románia megalkotását. Ezt erősítette meg az erdélyi románság 1918-as gyulaféhevári nagygyűlése, amely kimondta Erdély egyesülését a román királysággal. A trianoni békeszerződés új, fájdalmas korszakot nyitott az Ó-Romániában élő magyarok, valamint az erdélyi magyarság életében: a túlélés küzdelmes éveit egy olyan országban, amely állampolitikai rangra emelte: az egységes nemzetállam eszméje megvalósításában „az egyetlen európai megoldás a kisebbségek beolvasztása”.

Az 1923-ban megalkotott új román alkotmány igen szükségesnek, csupán általánosságban szólt a szabad-

ságjogokról. A hatalom továbbra is folytatni kívánta a kisebbségek beolvasztását célzó törekvését. „A magyarellenesség az egyik legfőbb ugródeszka volt a fényes politikai karrierhez.” A hatalom szándékának megvalósítását szolgálta a magyar iskolák bezárása, a tanuláshoz való jog korlátozása, az anyanyelvhasználat tiltása a közintézményekben, a nevek elrománosítása, a vegyes házasságokkal járó előnyök.

A napi gyakorlattal szemben azonban az erőteljes gazdasági fellendülés újra felfokozta a munkát kereső erdélyi magyarság beáramlását románok lakta területekre, erre különösképpen a főváros, Bukarest kínált tág lehetőséget. Ezt igazolják az 1930-as román népszámlálás adatai, amely szerint ekkor Bukarestben 24 052, Munténiában 33 806, Moldvában pedig 20 964 magyar élt. A harmincas években Bukarestben 70 magyar orvos, 12 ügyvéd, 15 mérnök dolgozott, Bukarest magyarságának majdnem a fele a különböző iparágakban szakemberként helyezkedett el, munkájában megbecsült és értékelt személynek számított.

Az 1940. augusztus 30-i bécsi döntés újabb fordulóponthozott a bukaresti magyarság sorsában. Az esemény hírére tízezrek menekültek vissza a Magyarországnak ítélt Észak-Erdélybe. A Bukarestben maradóknak szembe kellett nézniük a felfokozott idegengyűlöletből fakadó atrocitásokkal.

A háború vége, az Erdélybe bevonuló román hadsereg és a Maniu-gárdák bosszúhadjárata baljós előjelet adott, az atrocitásoknak a szovjet adminisztráció vetett véget. A fél év múlva, 1945. március 6-án megalkotott Groza-kormány a II. világháborút lezáró békétárgyalásokat megelőzően látványos gesztusokkal – a nemzetiségi minisztérium, a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem létrehozása, a brassói és kolozsvári magyar tankerületek megalakítása, magyar tannyelvű iskolahálózat kiépítése Moldovában, a bukaresti rádió magyar adásának beindítása – kívánt pozitív jelzéseket sugallani a romániai magyarságnak.

Az 1947. február 10-én aláírt Párizsi békeszerződés után megindult egy ellenkező irányú folyamat: a diktatúra hatalmi berendezkedése, elnyomó rendszerének kiépítése, a nemzetiségi jogok egyre fokozottabb korlátozása. A központosító törekvések és intézkedések nyomán megnövekedett a fővárosban letelepedett magyar értelmiségiek – a különböző szak-

tudományok művelői, alkotó- és előadóművészek –, politikai és állami tisztségviselők, újságírók száma, ugyanakkor az egyházi intézményrendszer fölszámolása, a felekezetek tevékenységének megcsönkítése ellehetetlenítette azt a szervezeti hátteret, azt a kohéziós erőt, amely egységbe kovácsolta a megnövekedett lélekszámú bukaresti magyarságot.

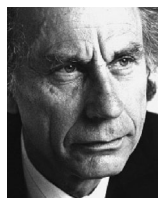
A bukaresti magyar élet „sejtekből” – kiadói műhelyekben, különböző lapok, rádió- és tévéadások szerkesztőségeiben, a Petőfi Házban, a magyar tannyelvű líceumban, a vallásukat gyakorló, ahhoz hű hívőközösségekben, a bukaresti egyetem hungarológia katedráján – élt tovább.

A kötet írója az 1989-et követő évek eseménykrónikájának alcímében kérdésként teszi fel: „Lehet még szó a holnapról?” Meglepő hangütés, hisz azt várhatnánk, hogy a történelmi fordulat hullámtörése után már boldogabb kor ígérkezik. A kezdeti eufória, az RMDSZ létrejötte, a Bukaresti Petőfi Művelődési Társaság, a Koós Ferenc Kör újjáalakulása, a magyar tévé- és rádióadások újraindulása jelezte azt a szellemi erőt, amely bennük és körükben tömörült.

Ugyanakkor észlelhető volt, hogy egyes kulturális/értelmiségi műhelyek – könyvkiadók, szerkesztőségek – elhagyják Bukarestet, Erdélybe távoztak, közelebb kerülve a magyar tömegekhez, amelyet szolgálni hivatottak. És nemcsak ezen intézmények dolgozói tették ezt. A nyugat felé megnyílt munkavállalás lehetősége elapasztotta Bukarest vonzerejét. Az 1992-es népszámlálás ugyan a főváros lakosságának 0,4 százalékát kitevő magyarság számát még 8585 főben jelölte meg, tíz év múlva ez a szám már 5834-re csökkent. S ez a folyamat megállíthatatlannak látszik. Ebből eredően vonja le szomorú következtetését Hencz Hilda: „A bukaresti magyarságnak már fűjják a takarodót. (...) a magyarok bukaresti és egyben a Kárpát-kanyaron kívüli nagy kalandja a végéhez közeledik. Évtizedek kérdése csupán, hogy a pár száz magyar bukaresti fiatal teljesen beolvadjon.”

A magyar diaszpóra történetének gazdag fejezete zárul e lehangoló szavakkal. Önismeretünknek tartozunk azzal, hogy ismerjük, és tudjunk róluk, tisztelve azok emléke előtt, akik akár megtűrt idegenként vagy romániai magyar nemzetiségként, bukarestiként is őrizték magyarságukat.

Máriás József

Albert Gábor (1929, Egyházasharaszti) író, műfordító, könyvtáros. Az ELTE-n végzett. Dolgozott az Országos Széchényi Könyvtárban, majd az MTA Zenetudományi Intézetében. Az Új Magyarország című napilap alapító főszerkesztője volt. A Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja (2004), József Attila- (1996), Arany János- (2003), Péterfi- (2003) és Kossuth-díjas (2015), a Magyar Köztársasági Érdemrend lovagkeresztje (2004) és a Magyar Érdemrend Tisztikereszt (2013) kitüntetettje. Legutóbbi kötete: *Vonzások és taszítások* (esszék és eszmék, 2017).

Ágh István (1938, Felsőiskáz) kétszeres József Attila-, Kossuth-, Radnóti- és Prima-díjas, Balassi Bálint-emlékkardos költő, író, műfordító. A Nemzet Művésze, a Magyar Művészeti Akadémia tagja. A Hetek alkotójaként indult. 1975-től az Új Írás munkatársa, jelenleg a Hírel főmunkatársa. Legutóbbi kötete: *Elvárászt ének* (versek, 2017).

Alföldy Jenő (1939, Budapest) irodalomtörténész, kritikus az ELTE bölcsészkarán diplomázott 1969-ben, magyar nyelv és irodalom szakon. Főként a XX–XXI. századi magyar lírával és az ahhoz kapcsolódó elméleti irodalommal foglalkozik. József Attila-díjas (1984). Legutóbbi kötete: *Tornai József* (kismonográfia, 2016).

Bakonyi István (1952, Székesfehérvár) irodalomtörténész. A Pécsi Tanárképző Főiskola magyar–angol szakán, majd az ELTE kiegészítő magyar szakán végzett. 2004-ben szerzett PhD-fokozatot. A kortárs magyar irodalom kutatója, a székesfehérvári Vörösmarty Társaság elnökségi tagja. Iszkaszentgyörgyön él. József Attila-díjas (2015). Legutóbbi kötete: *A mikrofontól a keresztig. Boka, vagyis Bokányi Zsolt története* (2017).

Czigány György (1931, Budapest) József Attila-, Erkel-, Liszt-, Pro Literatura-, Stephanus-, Pulitzer életmű-, Prima Prémium- és Magyar Örökség-díjas költő, író, zenei szerkesztő. A Magyar Írószövetség örökös tagja, Óbuda-Békásmegyer díszpolgára. Húsz évig a Magyar Rádió, majd húsz évig a Magyar Televízió művészeti főszerkesztője. Legutóbbi kötete: *A nyár feltámadása* (próza-tételek, esszék, 2017).

Czilczér Olga (1940, Szegvár) költő, könyvtáros, zenetanár. Zenei tanulmányokat végzett Szegeden. 1974 óta publikál országos lapokban, antológiákban. Legkedveltebb műfaja a prózavers. Legutóbbi kötete: *Szavakban egy erdő* (versek, 2016).

Hóvári János (1955, Kiskorpád) PhD, történész, külpolitikai szakértő, orientalista. 2015 óta a MANK Nonprofit Kft. főigazgatója. 2015 végétől a „Zrínyi Miklós – Szigetvár 1566” Emlékbizottság elnöke. Legutóbbi kötete: *Magyar emlékek Törökországban* (K. Pintér Tamással, 2017).

Iancu Laura (1978, Magyarfalu) József Attila-, Bella István- és Jankó János-díjas költő, író, néprajzkutató. A Magyar Művészeti Akadémia tagja. Az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpontja Néprajztudományi Intézetének munkatársa, a Moldvai Magyarság szerkesztője. Legutóbbi kötete: *Éjszaka a gyermek* (versek, 2017).

Ircsik Vilmos (1944, Városlőd) író, műfordító irodalmi munkásságát a Tiszta szívvel nemzedékében kezdte. Veszprémben él. Magyar Napló-nagydíjas (2000), Szabó Zoltán-díjas (2005), a Magyar Írószövetség és a HM pályázatának nívódíjában (2003, 2004, 2009), különdíjában (2005) és összevont díjában (2007, 2011) részesült. Legutóbbi kötete: *Bűnök és bűnhődések* (esszék, tanulmányok, 2017).

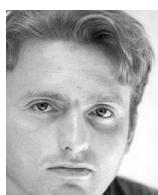
Jász Attila (1966, Szőny) József Attila-, Zelk Zoltán-, Arany János-, Radnóti- és Prima-díjas költő, esszéíró. Tanulmányait a Veszprémi Vegyipari Egyetemen és az Eszterházy Károly Főiskolán végezte. 1993-tól az Új Forrás szerkesztője, 2010-től főszerkesztője. Legutóbbi kötete: *el* (versek, 2016).

Kopácsy Gergely (1980, Budapest) 2005-ben végzett az Eötvös Loránd Tudományegyetemen, magyar nyelv és irodalom szakon. Öt éven át tanított, többek között Budapesten az angolkiasszonyok gimnáziumában. 2010 óta a közigazgatásban dolgozik, két esztendeje a közoktatás fejlesztésében vesz részt.

Kötter Tamás (1970, Csorna) ügyvéd, üzletember és prózaíró novelláit az Eső, Forrás, Hévíz, Kalligram, Magyar Napló, Opus, Palócföld folyóiratokban jelentek meg. Budapesten él. Legutóbbi kötete: *IKEA, vasárnap* (regény, 2017).

Lackfi János (1971, Budapest) József Attila-, Gérecz Attila-, Déry Tibor-, kétszeres Quasimodo-, Prima Prémium-díjas költő, író, műfordító. Az ELTE magyar–francia szakán végzett. 1994–2013 között a Pázmány Péter Katolikus Egyetem tanára. A Nagyvilág és a Dokk szerkesztője. Legutóbbi kötetei: *Szóvihar* (versek, 2017).

Lászlóffy Aladár (1937, Torda – 2009, Budapest) költő, író, műfordító. 1970-ben a Dacia Könyvkiadó főszerkesztője, 1989-től a Helikon folyóirat szerkesztője. József Attila- (1991) és Kossuth-díjas (1998). Legutóbbi kötete: *Séta két kor között* (válogatott versek, 2013).

Lezsák Sándor (1949, Kispeszt) Pilinszky János-Bethlen Gábor-, Szent Adalbert-díjas költő, tanár, politikus. A Juhász Gyula Tanárképző Főiskola magyar–történelem szakán végzett. 1988-ban a Magyar Demokrata Fórum alapítója. A Lakitelek Alapítvány és Népfőiskola alapítója, kuratóriumi elnöke. A Mindszenty Társaság ügyvezető elnö-

ke. 1994-től országgyűlési képviselő, 2006-tól a Fidesz frakció tagja. Az Országgyűlés alelnöke. Legutóbbi kötete: *Atilla fia, Csaba királyfi* (népszínmű, 2017).

Lukács János (1943, Budapest) író, költő, könyvtáros, irodalomtörténész, a Berliini Humboldt Egyetem magyar lektora volt 1981–1983 között. A verseken és novellákon túl írt történelmi regényt, ifjúsági és meseregényt, drámákat, esszéket. Írásai megjelentek a *Polisz*, a *Kortárs*, a *Napút*, a *Búvópatak*, a *Lukasóra*, a *Zempléni Múza*, a *Palócföld folyóiratok*ban. Legutóbbi kötete: *Holnap előtt* (novellák, 2015).

Marcsák Gergely (1990, Kárpátalja, Kincses-homok) Együtt-nívódíjas költő, író. Az Ungvári Nemzeti Egyetem magyar nyelv és irodalom szakán végzett. A Debreceni Egyetem PhD-hallgatója. 2012 és 2016 között pedagógus Ungváron. 2010 óta publikál folyóiratokban. A Kovács Vilmos Irodalmi Társaság alapító tagja, 2017-től alelnöke. Önálló kötete még nincs.

Máriás József (1940, Felsőbánya) újságíró, irodalomkritikus. Évtizedeken át volt újságíró Nagybányán, illetve Szatmárnémetiben. 2002-től Nyíregyházán él. Irodalomtörténeti, -kritikai munkásságának előterében Németh László életműve, illetve az erdélyi magyar irodalom áll. Legutóbbi kötete: *Az írás: szolgálat* (2016).

Miklya Zsolt (1960, Csorvás) költő, író, pedagógus, szerkesztő. A Parakletos Könyvesház egyházi kiadójának felelős szerkesztője. Quasimodo-emlékdíjas (2007). Legutóbbi kötete: *A feledékeny medvebocskok* (Miklya Luzsányi Mónikával közös mesekönyv, 2016).

Mirtse Zsuzsa (1967, Budapest) író, költő, szerkesztő. 2016 óta a MANK Nonprofit Kft. művészeti tanácsadója. Díjak: MÜOSZ újságírói díj (2000); Magyar Köztársaság Ezüstkeresztje (2005). Hat megjelent kötete van, legutóbbi a *Sötétkamra – előhívott versek* (versek, 2013).

Mohai V. Lajos (1956, Nagykanizsa) költő, író, esszéíró. Legutóbbi könyve: *Rózsa utca, retrospektív* (prózaversek, 2017).

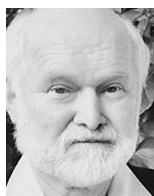
Nagy Gábor (1972, Kőrmend) József Attila- és Bella István-díjas költő, író, irodalomtörténész. A Magyar Művészeti Akadémia tagja. A debreceni KLTE magyar–német szakán végzett, az irodalomtudomány doktora. A Széphalom Könyvműhely, a Magyar Napló, jelenleg a Hítel szerkesztője. Legutóbbi kötete: *Kijátszott holnap* (versek, 2015).

Nagy Judit (1954, Dömsöd) kárpitművész 1977-ben diplomázott a Magyar Iparművészeti Főiskolán, gobelin szakon. Azóta önálló tervezői munkát folytat, műveit maga szövi. Munkái megtalálhatók közgyűjteményekben, középületekben, magángyűjteményekben. Folyamatosan részt vesz hazai és külföldi kiállításokon. Munkásságát többek között Munkácsy-díjjal ismerték el (1990), 2007-ben pedig az Év Textilművésze kitüntetést kapta. Legutóbb, 2017 őszén *Palotakárpitok* címmel a Budavári De la Motte-Beer-palotában állított ki. 1989 óta tagja az Amerikai Kárpitművészek Szövetségének (ATA).

Karácsonyi Zsolt (1977, Arad) Csiki László-díjas költő, műfordító, kritikus. A Babeş-Bolyai Tudományegyetem színháztudományi szakán végzett. 2012-től a Kolozsvári Egyetem Média Tanszékének adjunktusa. A Kriterion Kiadó külső munkatársa, 2013-tól a Helikon főszerkesztője. Az Erdélyi Magyar Írók Ligájának elnöke. Legutóbbi kötete: *A gép, ha visszanez* (tanulmányok, 2017).

Kovács István (1945, Budapest) költő, polonista, történész, a Kilencek költőcsoport tagja. *A gyermekkor tündöklése* című regényéből *Budakeszi srácok* címmel játékfilm készült. József Attila- és Babérkoszorú-díjas. Legutóbbi kötete: *Érdek és szeretet. Lengyel visszaemlékezések a szabadságharcra 1848–1849* (2016).

Kulin Ferenc Miklós (1943, Pomáz) József Attila-díjas magyar kritikus, irodalomtörténész, színműíró, szerkesztő, publicista, egyetemi tanár, országgyűlési képviselő. Legutóbbi kötete: *A paktum-fantom. Az MDF–SZDSZ pártközi megállapodás és világpolitikai háttere* (2016).

Petőcz András (1959, Budapest) József Attila-, Kassák Lajos-, Graves-, Arany János-, Márai Sándor- és Babérkoszorú-díjas költő, író. A Jelenlét és a Magyar Műhely szerkesztője. 2002-től a Magyar PEN Club alelnöke, 2009-től a Magyar Irodalomtörténeti Társaság Szépirói Tagozatának elnöke. Legutóbbi kötete: *...és arcára álarcot teszen* (versek, 2017).

Pósa Zoltán (1948, Debrecen) író, költő, irodalomtörténész. József Attila-díjas (2000), Péterfy Vilmos-életműdíjas (2010), Pro Cultura Újbuda (2013), Magyar Érdemrend Tisztikeresztje kitüntetésben (2013) és Rát Mátyás Életműdíjban (2015) részesült. Újabb kötete: *Lila tricikliturgia* (regény, 2017).

Rónai-Balázs Zoltán (1970, Orosháza), költő, író, művészeti író. Tanulmányait a békéscsabai Tessedik Sámuel Főiskola humán szervezési szakán végezte. 2013-tól a *hochroth* Budapest kiadói projekt főszerkesztője. 2015-ben NKA alkotói támogatásban részesült. Legutóbbi kötete: *Urbánus Poémák* (versképregények Jakatics-Szabó Veronika képeivel, 2012).

Rostás István (1979, Hódmezővásárhely) okleveles közgazdász. 2003-ban fejezte be tanulmányait a Szegedi Tudományegyetemen. Ezután logisztikai munkatárs, majd pénzügyi elemző egy multinacionális cégnél. Később egy önkéntes program keretében oktatási és közösségfejlesztési projekteken vett részt Mozambikban, régiómenedzserként adománygyűjtést vezetett Észak-Angliában, majd öt évig Zimbabweban élt és dolgozott egy humanitárius szervezet gazdasági munkatársaként. 2016-ban hazatért; jelenleg ENSZ-köztisztviselőként egy globális szolgáltatóközpont közepvezetője Budapesten. A Magyar Közgazdasági Társaság tagja. Fő kutatási témái: a globalizáció és az európai integráció.

Rott József (1964, Komló) író, szabadfoglalkozású alkotó. Magyareregnyen él. Greve-díjas (2003). Legutóbbi kötete: *Egy tömeggyilkos lelkiismerete* (irodalmi tanulmány, 1. kötet, 2017).

Szabó Eszter (1991, Székesfehérvár) egyetemi hallgató. Jelenleg a Károli Gáspár Református Egyetem magyar alapszakának végzős hallgatója. Szakirányai: a kreatív írás és a színházi stúdiumok. A szakdolgozatát William Butler Yeats fordíthatóságából írja. Korábban az Újnautilusban és a Napútban publikált.

Széles Klára (1936, Paks) irodalomtörténész, Budapesten él. Fontosabb munkahelyei az MTA Irodalomtudományi Intézete és a JATE Magyar Irodalom Tanszéke voltak. József Attila-díjas (1996), a Magyar Köztársasági Érdemrend lovagkeresztje kitüntetésben részesült (2011). Legutóbbi kötete: *„Mit látsz egy íróasztalon?” – Lászlóffy Aladár világa* (monográfia, 2007).

Varga Melinda (1984, Gyergyószentmiklós) a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetemen végzett. Verseit erdélyi és magyarországi rangos irodalmi lapokban publikálja. 2008 májusától 2009 áprilisáig a bukaresti Új Magyar Szó kolozsvári riportereként dolgozott. A kolozsvári Bretter György Irodalmi Körnek szervezői tagja. 2010-től az Irodalmi Jelen munkatársa.

Varga Viktor (1987, Budapest) szerkesztő, kritikus 2011-től a PPKE BTK Irodalomtudományi Doktori Iskolájának hallgatója. Kutatási területe: a fantasztikus műfaj elmélete és magyarországi megjelenési formái. A Kortárs Online filmes rovatának vezetője volt.

Végh Attila (1962, Budapest) költő, filozófus. A Gödöllői Agrártudományi Egyetemen (1989), majd a Debreceni Egyetem filozófia szakán (2004) végzett. Nagymaroson él. József Attila-díjas (2012). Legutóbbi kötete: *A görög dráma esszéjéről* (esszé, 2017).

ÍRÓKORZÓ AZ ÍRÓSZÖVETSÉGBEN

Csontos János és Szabó Mihály televíziós portrészorozata kortárs magyar alkotókról

Helyszín: az Írószövetség klubja (1062 Bp., Bajza u. 18.)
Időpont: keddenként 18 óra

A 25 perces filmek vetítése után rövid beszélgetésre kerül sor az érintett írókkal és költőkkel. Az ősbemutatók helyszínén az *Írókorszó* könyvváltozata is hozzáférhető.

Október 17.

Kontra Ferenc, Péntek Imre

(moderátor: Erős Kinga, Csontos János)

Október 24.

Berta Zsolt, Papp-Für János

(moderátor: Erős Kinga, Csontos János)

Október 31.

Báger Gusztáv, Vitéz Ferenc

(moderátor: Zsille Gábor)

November 7.

Ferdinandy György, Szócs Géza

(moderátor: Erős Kinga, Csontos János)

November 14.

Csender Levente, Orbán János Dénes

(moderátor: Erős Kinga, Csontos János)

November 21.

Babics Imre, Szondi György

(moderátor: Erős Kinga, Csontos János)

November 28.

Csontos János, Toót-Holló Tamás

(moderátor: Erős Kinga; Csontos János sétatársa: Kódöböz Gábor)

December 5.

Falusi Márton, Zsille Gábor

(moderátor: Erős Kinga, Csontos János)

December 12.

Erős Kinga, Szentmártoni János

(moderátor: Csontos János)

Böszörményi Zoltán és Pósa Zoltán epizódjának vetítésére későbbi időpontban, valószínűleg 2018 márciusában kerül sor.